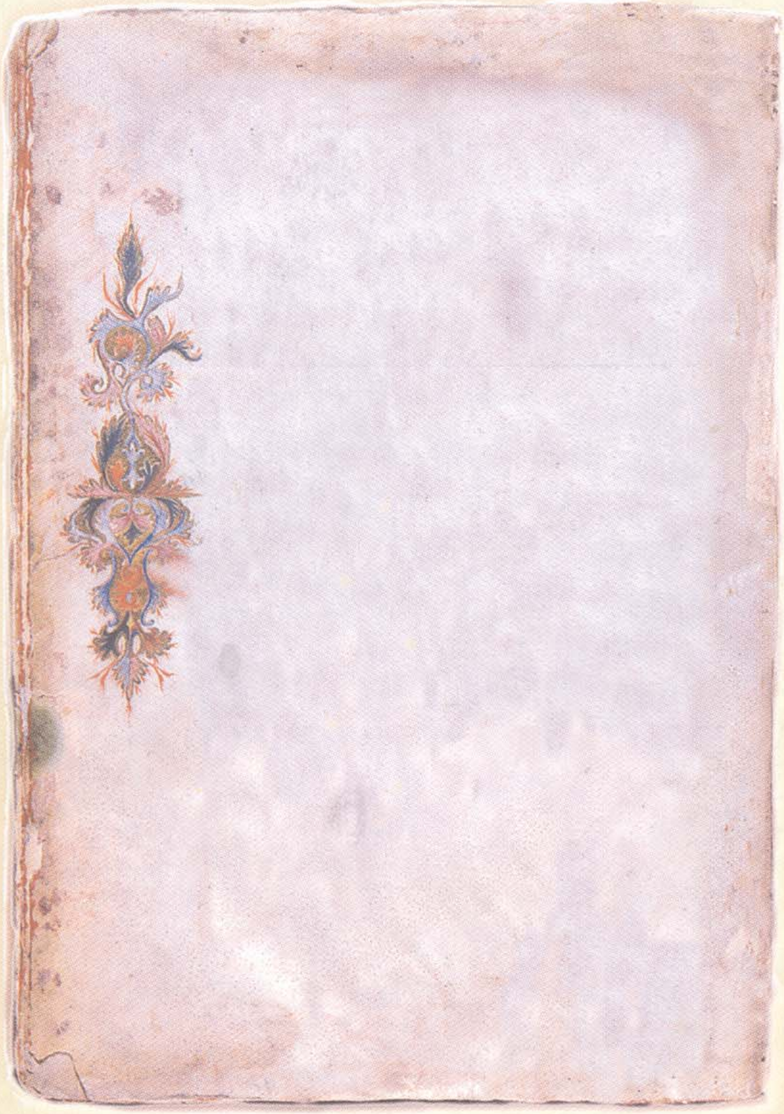

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
2001

Armenian Church Library http://hygradaran.weebly.com

ՀՈԳԵՎՈՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԻԸ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ԹԵՄ

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ - 2001

Armenian Church Library http://hygradaran.weebly.com

ՀՐԱՄԱՆԱՒ
Տ. Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ Բ
ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Նվիրում եմ ի Քրիստոս ննջած մայրիկիս՝

Գայանե Գրիգորյանի լուսավոր հիշատակին

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ - 2001

Armenian Church Library http://hygradaran.weebly.com

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՈՆ

ՀՌՉԱԿԵԼՈՒ 1700-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Այս գրքույկը նվիրված է առանձնական աստվածպաշտության կարևորագույն կողմերից մեկին՝ Ս. Գրքի ուղղափառ ընթերցանության սկզբունքներին: Կազմելով գրքույկը՝ թարգմանաբար և քաղվածաբար օգտագործել ենք Ընդհանրական և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հայրերի հոգեշահ ճառերի, քարոզների և մեկնությունների՝ մեր խնդրին առնչվող տեղիները, ինչպես նաև առանձին հոգևոր հեղինակների համապատասխան գրվածքները: Ընդ որում, մեծապես օգտվել ենք Պրավոսլավ Եկեղեցու հրատարակած համանուն խորագիրը կրող գրքից:

Նյութերը թեմատիկ առումով զետեղված են վեց մասերում և գլուխներում, որոնց բաժանումը ինչ-որ առումով պայմանական է: Բանն այն է, որ միևնույն ասույթի մեջ միաժամանակ արծարծված են հոգևոր ընթերցանության տարբեր խնդիրներին վերաբերող խոսքեր, որոնց դասակարգումը այս կամ այն մասի ու գլխի կատարվել է դրանցից մեկի՝ առավել հատկանշականի ընտրությամբ: Առանձին մասով, իբրև հավելված, համառոտակի շարադրված է մեր մատենագրության մեջ հանդիպող «Սուրբ գրոց ուսման» պատմությունը Հայաստանում: Այն թեև ուղղակիորեն չի առնչվում մեր խնդրին, բայց արժեքավոր և ուսանելի է, քանզի ի հայտ է բերում Աստվածաշունչը սերտելու աստվածային պատվիրանի իրականացումը հոգևոր ավանդություններով հարուստ մեր հնամենի երկրում:

Որոշ կարևորագույն թեմաների նյութերը, որոնք հղումներ չունեն, ամբողջական և ավարտուն տեսքի բերելու նպատակով շարադրվել են մեր կողմից՝ երկյուղածաբար ու Եկեղեցու սրբազան ավանդության շրջանակներում:

Գրքույկը նախատեսված է Ս. Գիրքը ուղղափառորեն ընթերցել և սերտել ցանկացողների՝ մանավանդ սկսնակների համար:

Մուտք

«Վերածնվեցե՛ք ոչ թե ապականության ենթակա սերմից, այլ անապականից՝ Աստծո կենդանի և մշտնջենական խոսքով, քանզի. «Ամեն մարմին նման է խոտի, և մարդու ամբողջ փառքը նման խոտածաղկի. խոտը չորանում է, ծաղիկն էլ թափվում, բայց Տիրոջ խոսքը մնում է հավիտյան, այսինքն՝ այն խոսքը, որ ավետարանվեց ձեզ»

(Ա. Պետ. Ա. 23-25):

Դարերի, հազարամյակների ընթացքում մարդկության կուտակած բովանդակ կենսափորձն ու գիտելիքը՝ շրջակա աշխարհն ու ինքն իրեն հասկանալու, ճանաչելու և արտահայտելու արգասիքը, ամփոփված է բազմաբնույթ ձեռագրերում ու գրքերում: Այսպես. ցայսօր մարդկանց ձեռքերով տասնյակ միլլիոնավոր գրքեր են գրվել, որոնք մենք ընթերցում ենք գիտելիքներ ձեռք բերելու, մեր հետաքրքրասիրությունները բավարարելու և նաև զվարճանալու նպատակով: Գրքերի այս ահռելի քանակը, սակայն, եթե մի կողմից խոսում է արարչագործության ճանաչողության անսահմանության, բանականությամբ ճշմարտությանը, երևույթների և իրերի բնությանը հասու լինելու դժվարության մասին, ապա մյուս կողմից վկայում այս գործընթացի հակասականության, իրարամերժության և հարաբերականության մասին: Արդյունքում համաշխարհային գրադարանը գիտության և կենսափորձի սահմանների ընդլայնման համեմատ անվերջ համալրվում է նոր գրքերով, որոնք փոխարինելու են գալիս հներին:

Այդպիսին չէ Աստվածաշունչը՝ Աստծո խոսքի հայտնությունը մարդկությանը՝ բոլոր ժամանակների ամենաընթերցվող, ամենահրատարակվող ու ամենահանրաճանաչ գիրքը. ***«Երկինք և երկիր պիտի անցնեն, բայց Իմ խոսքերը չպիտի անցնեն»*** *(Մատթ. ԻԴ 35): Այն թե-*

պետև մարդկության մշակութային ժառանգության գլուխգործոցն է, սակայն իր ծագմամբ, ճշմարտացիությամբ, հավիտենականությամբ, կատարելությամբ, հոգին և սիրտը կրթելու փրկագործական նպատակադրությամբ, ինչպես նաև սերտողության կարգով ընդհանրություն և ոչ մի եզր չունի աշխարհի մյուս բոլոր գրքերի հետ: Քանզի այս Գիրք գրոցը ընդունում ենք. **«ոչ որպես մարդկանց խոսք, այլ՝ ճշմարտապես, որպես Աստծո խոսք»** (Ա Թեսաղ. Բ 13), և որը նախևառաջ **«Աստծո զորություն է՝ ի փրկություն բոլոր հավատացյալների»** (Հռոմ. Ա 16): Օժտված լինելով միմիայն իրեն հատուկ բժշկելու, մխիթարելու և կենդանացնելու զորություններով Ս. Գիրքը մյուս գրքերի նման գիտելիքների, տեղեկությունների և իմաստության պարզ ամբողջություն չէ, այլ հոգու ճշմարիտ սնունդ, ինչպես մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է ասում. **«Միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից»** (Մատթ. Դ 4): Եվ այս հոգևոր սննդից կամա թե ակամա հրաժարվելն է, որ պատճառ է դառնում ժողովրդի «խոտորմանն» ու բարքերի անկմանը և պայմանավորում բովանդակ հասարակական կյանքի ճգնաժամը:

Որտե՞ղ, եթե ոչ այս Կենաց Մատյանում իմաստություն և ճշմարտություն փնտրող մարդն իր ամենանվիրական հարցերի սպառիչ պատասխանները կգտնի՝ ի՞նչ է չարն ու բարին, կյանքն ու մահը, երջանկությունն ու դժբախտությունը և վերջապես ո՞րն է մարդու երկրային կյանքի իմաստը:

Ո՞ր գիրքն է, եթե ոչ Աստվածաշունչը, աստվածահաճո կյանքով ապրողի, հավիտենական և ժամանակավոր բարիք ու խաղաղություն փնտրողի համար, ծառայում **«ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ բոլոր բարի գործերի»** (Բ Տիմ. Գ 16, 17):

Իր տեսակի մեջ եզակի այս երկնառաք Մատյանը՝ քրիստոնեության Սուրբ Գիրքը, որի, ինչպես ասում է Խոսրով Անձևացին. «Պատվիրանների մի նշանախեցն անգամ ավելի մեծ է, քան երկինքն ու երկիրը», թելադրում է ընթերցանության ուրույն եղանակներ: Էապես տարբերվելով աշխարհի մտավոր փորձառությամբ գիտելիքի պարզ յուրացումից, այն նման է մահկանացուի սրտում Աստծու հավիտենական խոսքի հանապազ սերմնացանությանը (ծլելու, աճելու և հավիտենական կյանքի համար պտղաբերելու ակնկալությամբ) և պատվիրված է Աստծուծ ու յուրաքանչյուր քրիստոնյայի սրբազան պարտականությունն է:

Քրիստոսի Եկեղեցին Իր հիմնադրման առաջին իսկ օրից, առաջնորդվելով Աստվածաշունչը հարատև ընթերցելու աստվածային պատգամով, առաջնային է նկատել Աստծո խոսքի սերտողությունը, նրանով լցվելու և ապրելու անհրաժեշտությունը հավատացյալի կյանքում իբրև առանձնական աստվածապաշտությունը՝ պահքը, աղոթքը, ողորմությանը և բարեպաշտությանը սնուցող օրենաբեր աղբյուր և փրկության միջոց:

Այսօր էլ, ինչպես դարեր ու հազարամյակներ առաջ, Աստվածաշունչը մարդկության ուշադրության կիզակետում է, շատերի հոգևոր սնունդն ու մխիթարությունը: Սակայն, ցավոք սրտի, բոլորը չէ, որ ընթերցում են եկեղեցաբար, ինչպես առաջ, իբրև հազարամյա ուղղափառ ավանդության կրող, այլ կամա թե ակամա ընդօրինակելով սերտողության աշխարհիկ փորձառությունը: Նման մոտեցմամբ Ս. Գիրքն ընթերցելը ոչ միայն սխալ է, անօգտակար, այլև կարող է վնասակար լինել: Քանզի բնավ պետք չէ մոռանալ, որ Աստծու խոսքը ոչ միայն մեր քարեղեն սրտերը փշրող **«մուրճ»** է, մութ տեղերում լույս տվող **«ճրագ»**, այլև՝ **«ազդու և ավելի հատու, քան ամեն մի երկսայրի սուր»**, որ **«կտրում անցնում է մինչև ոգու և հոգու, հոդերի և ողնածուծի սահմանը»** (Եբր. Դ 12):

Եկեղեցու շնորհակիր հայրերը, հիմնվելով ու մեկնելով Աստվածաշունչը սերտելու աստվածային պատգամները, մշակել են հոգևոր ընթերցանության տեսական և գործնական համակարգեր, որոնք բացահայտում են Աստծո խոսքի շնորհման նպատակը, փրկագործական

ու խրատական զորությունները, բարերար ազդեցությունը հոգու, սրտի և մտքի վրա, կարևորությունն ու դերն ընդհանրական ու առանձնական աստվածպաշտության մեջ, երկյուղալից դիրքորոշումը նրա նկատմամբ, ընթերցանության կերպերն ու գրքերի հաջորդականությամբ և այլն:

Համաշխարհային պրակտիկայում իրենց նմանօրինակը չունեցող այս համակարգերի ծանոթությունը մեզ հնարավորություն կընձեռի վերանայելու մեր սխալ և մակերեսային մոտեցումները Ս. Գրքի ընթերցանության նկատմամբ և առավել արդյունավետությամբ յուրացնելու այն, այսինքն՝ այնպես, ինչպես կամենում է երկնքի և երկրի Արարիչը:

Հրատարակելով հոգևոր կյանքի կարևորագույն խնդրի լուսաբանմանը նվիրված այս գրքույկը, Քրիստոնեական Դաստիարակության և Քրիստոնեական Քարոզչության կենտրոնը հույս ունի առ Աստված, որ հոգևոր ընթերցանության սկզբունքները կօգնեն մեզ առատապես լցվելու և ապրելու Քրիստոսի խոսքով՝ արժանանալով աստվածային երանություններին.

«Երանելի է այն մարդը,
որն ամբարիշտների խորհրդով չի գնում,
մեղավորների ճանապարհին ոտք չի դնում
և ժանտերի աթոռին չի նստում,
այլ Տիրոջ օրենքի մեջ է կամքը նրա
և գիշեր - ցերեկ խորհում է Նրա պատվիրանների մասին:
Նա նման է ջրերի հոսանքի վրա տնկված ծառի,
որն իր պտուղը ժամանակին կտա,
իսկ նրա տերևը չի թափվի,
ու ամեն բան, ինչ էլ որ անի, կհաջողվի նրան»

(Սաղմ. Ա 1-3);

Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Արագածոտնի թեմի առաջնորդական տեղապահ տ. Վազգեն վարդապետ Միրզախանյան

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՇՆՈՐՀՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

«Որովհետև ամոթ չեմ համարում ավետարանելը,
քանի որ այն Աստծո զորությունն է՝
ի փրկություն բոլոր հավատացյալների»

(Հռոմ. Ա 16):

Աստված Սուրբ Գիրքը պարգևել է ինչպես բովանդակ մարդկությանը, այդպես էլ յուրաքանչյուր մարդու՝ ինձ և քեզ: Որովհետև Աստված կամենում է, որ ***«բոլոր մարդիկ»*** *(հետևաբար և դու)* ***«փրկվեն և հասնեն ճշմարտության գիտությանը»*** *(Ա Տիմ. Բ 4): Այս է Նրա՝ Սուրբ Գիրքը յուրաքանչյուրին շնորհելու պատճառը. որպեսզի կարդալով կամ լսելով այն՝ մարդիկ կարողանան հավիտենական փրկության հասնել:*

Հարկ է Սուրբ Գիրքը կարդալ կամ լսել ոչ թե նրբամիտ դառնալու, այս աշխարհում իմաստուն լինելու կամ հաչս մարդկանց իմաստուն երևալու համար, քանզի սա հակառակ է Աստծո խոսքին: Այն մեզ չի շնորհվել, որ նրանով այս աշխարհում փառավորվենք: Ով աշխարհում փառավորվելու նպատակով է կարդում կամ քարոզում Աստծո խոսքը, կամենում է Աստծո շնորհը, այսինքն՝ Աստծո խոսքը ոչ թե Աստծո, այլ իր ունայն փառքին ծառայեցնել և այդպիսով Աստծո շնորհից աստվածային փառք հափշտակել իր համար, որը նույն բանն է, ինչ գողանալը (իսկ դա մեծագույն և պղծագույն մեղք է): Այլ Աստծո խոսքը հարկ է կարդալ կամ լսել՝ փրկության մեջ իմաստնանալու, լուսավորված միտք ունենալու, ճշմարտությունը ճանաչելու, դեպի չարը հակված սիրտը բարուն և Տիրոջ կամքը կատարելուն ուղղելու, ինչպես նաև քարոզելու մարդկանց շինության և ոչ

թե սեփական իմացությունը ցուցադրելու համար: Իսկ ով կարդում, լսում կամ քարոզում է Աստծո խոսքն այլ նպատակով, նրա համար այն ոչ միայն օգտակար չէ, այլև վնասակար է: Այդ պատճառով է, որ Աստվածաշնչին քաջատեղյակ բազում անձինք ավելի չար են լինում, քան անտեղյակները: Բանն այն է, որ Աստված այդպիսիներից վերցնում է շնորհը՝ Իրեն անտեսելու և Իր աստվածային շնորհը չարաշահելու պատճառով. և այդպես առանց շնորհի նրանք մի մեղքից մյուսն են ընկնում, քանզի **«Աստված հակառակ է ամբարտավաններին, իսկ խոնարհներին շնորհ է տալիս»** (Ա Պետ. Ե 5):

Երկու տեսակի ուսյալ և իմաստուն մարդիկ կան. ոմանք դպրոցներում կրթվում են գրքերով, սակայն նրանցից շատերն ավելի անմիտ են, քան հասարակ ու անգրագետ մարդիկ, քանզի քրիստոնեական այբուբենն իսկ չգիտեն. մտքով սուր են, բառեր են ուղղում ու պերճախոսում, սակայն սեփական սիրտն ուղղել չեն ցանկանում: Մյուսներն աղոթքով, խոնարհությամբ ու ջանասիրությամբ սովորում և լուսավորվում են Սուրբ Հոգուց և ավելի իմաստուն են, քան այս աշխարհի իմաստասերները: Նրանք բարեպաշտ են, սուրբ և աստվածահաճո: Այդպիսիք թեև գրագետ չեն, բայց գիտեն, թե ինչ է բարին, հասարակ ու կոպիտ են խոսում, բայց գեղեցիկ ու պարկեշտ կյանքով են ապրում: Այդպիսինների՛ն հետևիր, քրիստոնյա՛ (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Ավետարան կարդալիս հաճույք և հրճվանք մի՛ փնտրիր, ոչ էլ փայլուն մտքեր, այլ ձգտիր տեսնե՛լ անմեղսունակորեն սուրբ Ճշմարտությունը: Մի՛ բավարարվիր միայն Ավետարանի անպտուղ ընթերցանությամբ, ջանա կատարե՛լ նրա պատվիրանները. կարդա այն գործերո՛վ: Այն կյանքի Գիրք է, և պետք է այն կյանքով կարդալ:

Երբ բացես սուրբ Ավետարանը՝ ընթերցելու համար, հիշի՛ր, որ նա է լուծելու քո հավիտենական վիճակը: Նրանո՛վ ենք մենք դատվելու. այստեղ նրա նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի համեմատ էլ կհատուցվի մեզ կա՛մ հավիտենական երանություն, կա՛մ հավիտենական

պատիժ: Աստված Իր կամքն հայտնեց չնչին հյուլերին՝ մարդուն: Գիրքը, որի մեջ շարադրված է այդ մեծ ու ամենասուրբ կամքը, քո ձեռքում է: Դու, ըստ քո հայեցողության, կարող ես և՛ ընդունել, և՛ մերժել քո Արարչի և Փրկչի կամքը: Քո հավիտենական կյանքն ու հավիտենական մահը քո ձեռքում են: Հապա խորհի՛ր, թե որքա՜ն զգույշ ու ողջամիտ պիտի լինես: Մի՛ խաղա քո հավիտենական վիճակի հետ (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Տգիտություն և տկարություն, ահա՛ մեղքի երկու աղբյուրները, որոնք երկուսն էլ մեր կամքից են կախված: Իսկ մենք չենք կամենում ո՛չ սովորել, ո՛չ էլ սանձահարել մեր ցանկությունները: Թե՛ մեկի, թե՛ մյուսի դեմ պայքարելու միջոցներ են շնորհվել մեզ. դրանք են ճանաչողությունն ու սուրբգրային ապացույցների վրա հիմնված խորին համոզմունքը (Կղեմես Աղեքսանդրացի):

Սիրելինե՛րս, Աստվածաշունչ Մատյանի ընթերցանությունը մեծ շնորհ է: Նա իմաստնացնում է հոգին, միտքը երկինք հափշտակում, մղում մարդուն երախտագիտության (առ Աստված), թույլ չի տալիս նրան հակվել չար բարքերի, ստիպում է միշտ մտքով հաստատվել (երկնքում), դրդում մեզ գործել Տիրոջից հատուցում ստանալու ակնկալիքով և մեծ նախանձախնդրությամբ ձգտել առաքինության սխրանքների: Այստեղից (Սուրբ Գրքից) կարելի է ստույգ իմանալ, թե ինչ փութով է (մեզ) օգնության գալիս աստվածային նախախնամությունը, այստեղ ենք հանդիպում բազում արդարների և ճանաչում Տիրոջ ողորմածությունն ու հատուցումների անսպառ հարստությունը: Հենց նրանով է կարելի սեփական անձի մեջ արթնացնել առաքինի այրերի ողջախոհությանը հետևելու և ընդօրինակելու բաղձանքը և թույլ չտալ սեփական անձին՝ տկարանալ առաքինություն ձեռք բերելու սխրանքի մեջ, այլ ի սրտե ապավինել Աստծո խոստումներին՝ նախքան նրանց իրականանալը: Ինչ նյութական սնունդն է մեր մարմնի կենսագործունեությունը պահպանելու համար, իսկ և իսկ Սուրբ

Գրքի ընթերցանությունն է հոգու համար: Նա հոգևոր սնունդ է, որ բյուրեղացնում է միտքը, հոգին դարձնում զորավոր, հաստատակամ ու իմաստուն՝ թույլ չտալով վերջինիս ընկղմվել անմիտ կրքերի մեջ, այլ, ընդհակառակը, է՛լ ավելի է դյուրացնում նրա ճախրանքը՝ բարձրացնելով հասցնելով նրան, այսպես ասած, ուղղակի երկինք: Ուստի, աղաչո՛ւմ եմ, առավելագույն ջանադրությա՛մբ ընթերցենք Աստվածաշունչ Մատյանը:

Որովհետև անհնար է, անհնար է, ասում եմ, որ որևէ մեկը փրկված լիներ կամ կարողանա փրկվել առանց Սուրբ Գրքի ընթերցանության (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Ով իսկապես ճանաչել է Սուրբ Գրքի գիտությունը, գիտի, որ Գրքի ամենապարզ ու ամենաիմաստուն խոսքի զորությունը հետապնդում է միևնույն նպատակը՝ մարդու փրկությունը, իսկ այս գիտության անհաղորդը հաճախ է գայթակղվում (ս. Պետրոս Դամասկացի):

Տգետ ու կույր են բոլոր նրանք, ովքեր չեն ընդունում, որ Ս. Գրքի ընթերցանությունը մղում է մարդու կոչմանն արժանի ու վեհ գաղափարների (Որոգինես Ալեքսանդրացի):

Ճշմարտությանն հասնելու ամենահուսալի շավիղը Ս. Գրքի ընթերցանությունն է, քանզի այստեղից ենք իմանում, թե ինչ պետք է անել և ինչ չանել: Այստեղ վաղուց ի Տեր ննջած մարդիկ ասես հարություն են առնում իրենց վեհ կյանքով ու ճանապարհ ցույց տալիս նրանց, ովքեր կամենում են հետևել իրենց բարի օրինակին:Ահա թե ինչու յուրաքանչյուր ոք, ով տկարանում է իր պարտականությունների կատարման մեջ, ընթերցելով Ս. Գիրքը կարող է զորանալ: Միայն թե խորհուրդ եմ տալիս. այդ ընթերցանությունը թող ուղեկցվի աղոթքով (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Մենք միշտ պետք է Ավետարանի խրատով դաստիարակվենք՝ լուսավորվելու համար, որպեսզի ստանանք Կտակարաններում (ամփոփված) ճշմարտության Սուրբ Հոգու շնորհներից: Ուստի դադարենք դատարկ և վայրապար քննությունից և ընթանանք Ս. Գրքի՝ Հին և Նոր (Կտակարանների) խրատներով:

Գրքերն են մեր վարդապետները. նրանց միջոցով ընդունենք հավիտենական հույսը և նրանցով վեր բարձրանանք աշխարհից (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Սուրբ Հոգով շարադրված բոլոր Սուրբ Գրքերը խորհուրդ ու դիտավորություն ունեն և երբեք զուր տեղը չգրվեցին, այլ գրվեցին մեզ օգտակար լինելու և ուսուցանելու համար, որպեսզի նրանց միջոցով ճանաչենք Աստծո ամբողջ կամքը և չշեղվենք ուղիղ ճանապարհից, որը մեզ դեպի վեր՝ Աստծո մոտ է տանում: Այս մասին վկայում է նաև Պողոս առաքյալը. **«Բոլոր Գրքերն աստվածաշունչ են ու օգտակար են ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար»** (Բ Տիմ. Գ 16) (Սարգիս Շնորհալի):

Հին կամ Նոր Կտակարանների աստվածային հեղինակություն ունեցող էջերից կամ ուսուցումներից ո՞ր մեկը ուղղագույն կանոն չէ մարդկային կյանքի համար (ս. Բենեդիկտոս):

«Ոմանք,-գրում է մի հեղինակ, -դիմում են Աստծո խոսքին՝ կարծելով, որ նրանում հին ժամանակներին վերաբերող պատմական տեղեկություններ կգտնեն, և, իրոք, գտնում են, սակայն խոսքի նպատակը այդ չէ: Մյուսները երկրաբանական տեղեկություններ են փնտրում և փութեռանդորեն փորձում կա՛մ երկրաբանությունն հարմարեցնել Սուրբ Գրքին, կա՛մ Սուրբ Գիրքը՝ երկրաբանությանը: Մենք կարող ենք միշտ լիովին վստահ լինել, որ ճշմարտությունը երբեք ինքն իրեն չի հակասում, բայց քանի որ դեռևս ոչ ոք ի զորու չէ լիովին երկրաբանություն իմանալ (քանզի նրա փաստերը դեռևս մեկնաբանված չեն որևէ գոհացուցիչ տեսությամբ) մենք կսպասենք, որ փիլիսոփաները լուծեն իրենց հարցերը: Իսկ մենք վստահ ենք, որ երբ

նրանք գտնեն ճշմարտությունը, այն լիովին համահունչ կլինի Աստծո հայտնությանը: Համենայն դեպս մենք կարող ենք գիտությունը թողնել գիտնականներին: Աստվածաշնչի գլխավոր վարդապետությունը մարդկանց փրկության, դրախտի առաջին մարդկանց անկման, մարդկային բնության խաթարման և քավության միջոցների մասին է: Ընթերցե՛ք բովանդակ Աստվածաշունչը և կտեսնեք, որ նրա գլխավոր խնդրո առարկան մարդկանց կենսական շահերն են (լինեն նրանք հրեաներ թե հեթանոսներ). մարդկանց, որ միևնույն ծագումն ունեն (լինեն նրանք բարբարոսներ, սկյութներ, հույներ, ստրուկներ կամ էլ ազատներ), մարդկանց, որ կանչված են շնորհի հանդիսությանը: Աստծո խոսքը սխալ է ընթերցում նա, ով չի լսում, որ այն առավելապես վերաբերում է իրեն և իր մերձավորներին:

Սա Գիրք է, որը անձամբ է խոսում մեզ հետ: Նա չի խոսում այն մասին, թե ինչ կա Լուսնի և Յուպիտեր մոլորակի վրա, ինչ է եղել հին ժամանակներում, ոչ էլ՝ առավելապես գալիք ժամանակի մասին: Գիրքը վերաբերում է մեզ, մեր այժմյան պարտականություններին, խոսում է այն մասին, թե ինչպես այսօր մեղքը կարող է ներված լինել, և ինչպես մեր հոգիները կարող են միավորվել Քրիստոսի հետ»:

Մեր կողմից վկայակոչված իմաստունը իր ստեղծագործություններից մեկում նշում է, որ քրիստոնյան չպետք է ընթերցի Ավետարանը բանաստեղծի, գիտնական պրոֆեսորի, մեկնաբանի ու պատմաբանի նման: «Ընթերցեք,- գրում է նա,- ինչպես մարդ: Կա մի բան, որ գերիվեր է երևակայությունից, գիտությունից, խելքից, հանճարից (թեկուզ աշխարհի ամենամեծ խելքն ու հանճարը լինի). դուք չեք առարկի ինձ, եթե ասեմ, որ խղճմտանքն է այդ բանը, որով պետք է ընթերցել Ավետարանը»:

Իրապես կոպիտ սխալ թույլ տված կլինենք, եթե, տեղի տալով մեր մտքի անհագ հետաքրքրասիրությանը, Աստվածաշնչում փնտրենք բոլոր հարցերի լուծումը: Աստված հաճեց հավիտենական ճշմարտությունից մարդկությանը հայտնել այն, ինչն անհրաժեշտ է երկրային

կյանքի իմաստն հասկանալու և Աստծո կամքը այս աշխարհում կատարելու համար: Չհետևենք մեր բանականության քմահաճույքներին այնտեղ, որտեղ մարդու գիտակցության համար հանապազօրյա հացի չափով է ամփոփված Աստծո հավիտենական ճշմարտությունը:

Աստվածաշնչում չփնտրենք աստղագիտությանը, երկրաբանությանը, բնախոսությանը կամ կազմախոսությանը վերաբերող այն հարցերի պատասխանները, որոնք մարդու երկրային կյանքի իմաստի ընկալման հետ ընդհանրության ոչ մի եզր չունեն: Եվ վստահ լինենք, որ կգտնենք վերոհիշյալ գիտություններին առնչվող բոլոր այն հարցերի պատասխանները, որոնք անհրաժեշտ են մարդու երկրային կյանքի իմաստն հասկանալու և Աստծո կամքը կատարելու համար: Բայց մի բան լավ հիշենք, որ այն ամենը, ինչ հաղորդում է մեզ աստվածային հայտնությունը, բացարձակ ճշմարտություն է, և ոչ թե նրա հետ համեմատել, այլ նրանո՛վ պետք է ստուգել բոլոր գիտական հիպոթեզները, որոնք շատ հաճախ հիմնված են միամիտ ու անհեթեթ գիտական հեքիաթիկների վրա և, իբրև որևէ հեղինակավոր գիտնականի անձնապաստան երևակայության արդյունք, հաճախ զուրկ են նվազագույն իսկ գիտական հիմունքներից[1]:

Բ. ԱՍՏԾՈ ԽՈՍՔԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՐ ԻՍԿ ՄԱՍԻՆ

***«Սրբացրո՛ւ նրանց Քո ճշմարտությամբ, ո
րովհետև Քո խոսքը ճշմարտություն է»:***
(Հովհ. ԺԷ 17)

*Պողոս առաքյալն ասում է, որ ամբողջ Սուրբ Գիրքն Աստծո շնչով է գրված, և ավելացնում. **«Օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի***

[1] *Как читать Библию? Москва, 1996, стр. 6-7.*

համար» (Բ Տիմ. Գ 16-17): Սակայն ինչպե՞ս է այն իրականանում: Այն իրականանում է Աստծո՝ այդ նույն **«ազդու և ավելի հատու»** (Եբր. Դ 12) խոսքի միջոցով, երբ մարդ այն հավատով ընդունում է իր սրտում:

Աստվածաշնչում Աստծո խոսքն անվանվում է **«սուսեր»**, **«մուրճ»**, **«հուր»**, **«ճրագ»**, **«սերմ»** և **«կյանքի խոսք»:**

Աստծո խոսքը **«Հոգու սուսեր է»** (Եփես. Զ 17), որ **«կտրում անցնում է մինչև ոգու և հոգու, հոդերի և ողնուծուծի բաժանման սահմանը. նա քննում է սրտի մտածումներն ու խորհուրդները»** (Եբր. Դ 12):

Աստծո խոսքը **«մուրճ»** է, որ ջարդում է մեր քարեղեն սրտերը (Երեմ. ԻԳ 29):

Աստծո խոսքը **«հուր»** է, որ այրում է մեր մեղսալից անմաքրությունը և ջերմացնում մեր՝ բնությամբ **«երկնքի արքայության խորհուրդների»** նկատմամբ անտարբեր սրտերը (Մատթ. ԺԳ 11-15): Սրտի մեջ հավատով ընդունված Աստծո խոսքը մաքրագործում, սրբագործում է այն (Հովհ. ԺԵ 3, ԺԷ 6):

Աստծո խոսքը **«իբրև ճրագ է, որ լույս է տալիս մութ տեղում»** (Բ Պետ. Ա 19), և իր լույսով փարատում մեր տգիտության, կրքերի ու մոլորությունների խավարը:

Աստծո խոսքը **«սերմ է»** (Ղուկ. Ը 11-15): Ինչպես մշակված հողն է սերմանվում ու պտղաբերում, այդպես էլ Աստծո խոսքով փշրված, խոնարհված ու փխրեցված սիրտն է աճեցնում Նրա խոսքի սերմերը և **«պտուղ տալիս. մեկի դիմաց՝ երեսուն, մեկի դիմաց՝ վաթսուն և մեկի դիմաց՝ հարյուր»** (Մարկ. Դ 20):

Եվ, վերջապես, Աստծո խոսքը **«կյանքի խոսք»** է (Փիլիպ. Բ 16), խոսք, որ շնորհում է կյանք՝ հավիտենական կյանք[2]:

---

[2] Նույն տեղում, էջ 27-28:

Սերմ

Ինչպես որ հողն է աճեցնում այն, ինչ սերմանվում է իր մեջ, այդպես էլ հողեղեն մարդու բնությունն է պտղաբերում այն, ինչ սերմանվում է իր մեջ՝ մեղքի փուշ կամ առաքինության ծաղիկ: Հետևաբար, Աստծո պատվիրանների լույսը թող լո՛ւյս տա մեր եղբայրության հոգում, ու ամեն տեսակի բարի ծաղիկներ աճեն նրա մեջ (Հովհաննես Երզնկացի):

Մեր նյութական մարմինն հող է, միտքը՝ մշակ և հողագործ, սերմը՝ Աստծո օրենք՝ թե՛ բնականը*, թե՛ գրավորը, թե՛ Ավետարանը: Ինչպես մշակը, որ շտեմարանից վերցնելով սերմը՝ բերում և ցանում է, այնպես էլ մեր միտքը, Սուրբ Գրքի շտեմարանից վերցնելով Աստծո օրենքների սերմը, հավատի իմաստությամբ, իբրև ջրով, ոռոգում է այն՝ միշտ մտքում հիշելով այս աշխարհից մահվամբ դուրս գալու մասին, **«խորհելով վերին բաների մասին, ուր Քրիստոս նստած է Աստծո աջ կողմում»** (տե՛ս Կող. Գ 2): Այն նման է ջրի և գվարթարար ցողի: Իսկ հավատի դավանությունը սրտով ու լեզվով խոստովանելը նման են արևի, որը ծագում է և սնուցում հոգևոր բույսերը: Ապա մեր հողը պտղաբեր է դարձնում բույսերի արմատը, որ հաստատված է հոգում, և մարմնի զգայարաններում ծաղկեցնում է զանազան անուշահոտ առաքինություններ՝ այստեղ պտղաբերելով գործով, իսկ հանդերձյալ կյանքում՝ արդյունքով և ըստ գործերի հատուցմամբ (ս. Գրիգոր Տաթևացի):

«Աստծո խոսքը սերմ է, - գրում է մի հեղինակ, - արտը, ուր ցորեն չի ցանվել, աճեցնում է մարդու սննդի համար անպիտան որոմ, որն հյութեղ ու գեղեցիկ է, քանի դեռ մատաղ է, և այլանդակ, երբ չորանում է: Այդպիսին է նաև այն մարդու սիրտը, որի մեջ չի ցանված Աստծո խոսքը. այն մեղքով ապականված իր բնությամբ ոչ մի

---

* Բնական օրենքը խղճի վկայությունն է, գրավորը՝ Մովսեսի օրենքը:

բարի, աստվածահաճո բան աճեցնել չի կարող:

Մեր բնատուր հատկությունները կարող են գրավիչ լինել, քանի դեռ լեցուն են պատանեկան եռանդով, խանդավառությամբ, երիտասարդության պոեզիայով: Ծերանալիս (մի քանի երջանիկ բացառություններով) մարդու մեջ գերիշխում է բոլորիս այնքան հայտնի չոր, վանող եսասիրությունը: Սակայն երբ մարդու սիրտը հավատով ընդունում ու պահում է Աստծո խոսքի՝ կենդանի խոսքի սերմը, ապա մաքրագործվում է անպիտան որոմներից՝ կրքերից ու բղջախոհությունից: Սերմը սրբագործում ու կերպարանափոխում է սիրտը և թթխմորի պես, որ խառնվում է ալյուրին, մնալով նրա մեջ՝ վերածվում է հավիտենական կյանքի սերմի, ինչպես ինքն է հավերժ կենդանի (Ա Պետր. Ա 23, Ա Հովհ. Բ 17, Մատթ. ԺԳ 33) ու **«կյանքի խոսք»** (Փիլիպ. Բ 16, Գործք Ե 20): Այդժամ նաև ծերության մեջ **«երիտասարդությունը նորոգվում է արծվի պես»** (Սաղմ. ՃԲ 5)[3]:

Կերակուր

Հավատքի մեջ մանուկ մեր հոգիների համար Աստծո խոսքի կաթը խմենք Սուրբ Գրքից, ուր պատմվում է ամեն բանի պատճառ Հոր, Նրանից ծնված Որդու, որ մեզ ծնեց Ավազանով և ընծայեց Հորը, ինչպես նաև Հորից բխող Սուրբ Հոգու՝ Մխիթարիչի և Հոր և Որդու Փառակցի մասին: Սուրբ Գրքի ընթերցումը համարենք մեր ամենօրյա զբաղմունքն ու հոգսը, հանգիստն ու փառքը, կերակուրը և ուրախության գինին: Ինչպես որ ջուրը պտղավետ ու տերևաշատ է դարձնում ծառը, նմանապես աստվածային Գրքերի ընթերցումը աճեցնում է աստվածասերների միտքն ու հոգին և զարդարում առաքինության պտուղներով (Սարգիս Շնորհալի):

Շատերն ասում են, թե ամեն ոք գիտի՝ ինչ է մեղքն ու արդարությունը, ամեն մարդ տեղյակ է չարից հեռանալու և բարիք գործելու

---

[3] Նույն տեղում, էջ 16-17:

մասին, բայց Գրքով զբաղվելը շահ չէ և կարևոր գործերը խափանում է: Սա իրականացումն է Ամոսի (բերանով ասված Տիրոջ) սպառնալիքի. **«Ոչ թե հացի սով կամ ջրի ծարավ, այլ Տիրոջ խոսքը լսելու սով (պիտի ուղարկեմ)»** (Ամոս Ը 11): Մարգարեն նկատի ունի, որ այս սովից սմքում ու ապականվում են այն հոգիները, որոնք չեն լսում Աստծո պատգամները: Քանզի ինչպես մարմինն է մահանում առանց կերակուրի, նույնպես և հոգին չի կարող ապրել առանց Գրքի խրատների: Այս մասին է Մովսեսի խոսքը (Բ Օրենք Ը 3): Նույն բանը վկայում է նաև Տերն Իր փորձության ժամանակ. **«Միայն հացով չէ, որ կապրի մարդ, այլ Աստծո ամեն խոսքով»** (Ղուկ. Դ 3):

Եթե Աստծո պատվիրաններն հավիտենական կյանք են, ապա ակնհայտ է, որ դրանցից զրկվածները մեռած են հավիտենական կյանքի համար, ինչպես որ անհրաժեշտ կերակուրից զրկվածներն են մահանում այս կյանքում...:

Պողոս առաքյալը նույն բանը նկատի ունի, երբ ասում է, **«Աստծո շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի համար»** (Բ Տիմ. Գ 16-17), այնինչ նրանք պնդում են, թե Գրքերը պետք չեն:

Արդ, ի՛նքդ որոշիր, թե ով է իրավացի՝ Պողո՞սը, թե՞ Սուրբ Գիրքն արհամարհող վայրենամիտները, որոնց Եսային մարգարեն վայ է տալիս. **«Վա՜յ արհամարհողներին, վա՜յ օրենքն արհամարհանքով արհամարհողներին»** (Եսայի ԻԴ 16) ...Բայց հարցնեմ նրանց՝ մի՞թե Աստված իզուր հրամայեց Մովսեսին ու մարգարեներին՝ գրել Սուրբ Գիրքը, կամ մի՞թե առաքյալները զուր գրեցին Ավետարանները, իրենց Թղթերը և Գործք առաքելոցը, իսկ վարդապետներն՝ իրենց գրվածքները: Աստծո պատվիրանի նշանախեցն (փոքրիկ տառանշանը) իսկ ավելի պատվական է, քան երկինքն ու երկիրը: Այդ իսկ պատճառով Աստված Մովսեսի միջոցով պատվիրում է. **«Այս պատգամները, որ այսօր հաղորդում եմ քեզ, կպահես մտքիդ ու հոգուդ մեջ: Դրանք**

կհաղորդես քո որդիներին և դրանց մասին կխոսես, երբ տանը նստած ես, ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս: Դրանք որպես նշան կկապես քո ձեռքին, որ մնան անշարժ քո աչքերի առջև, դրանք կգրես քո տների մուտքին ու դռների վրա» *(Բ Օրենք Զ 6-9):* *Սատանայի շուրթերով են խոսում նրանք, ովքեր խափանում են Սուրբ Գիրքը լսելը (Խոսրով Անձևացի):*

«Միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից» *(Մատթ. Դ 4):*

(Տերը) չասաց, թե՝ **«Ոչ միայն հացով է ապրում մարդը»** *և լռեց, որովհետև կան նաև այլ կերակուրներ, որոնցով ապրում են մարդիկ, այլ ավելացրեց, թե՝* **«այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից»:** *Քանզի մարդը կազմված է հոգուց և մարմնից. ինչպես որ մարմինն է ապրում նյութական հացով, այնպես էլ հոգին՝ աննյութական խոսքով, բայց ոչ մարդկանց ունայն խոսքով, այլ նրանցով, որ Աստծուց են և կյանք են շնորհում մարդկանց: Որո՞նք են այդ խոսքերը. դրանք Աստծո՝ միայն Մովսեսի և մյուս մարգարեների հետ խոսածները չեն կամ Աստծո Բանի՝ այս աշխարհում խոսածները, այլև բոլոր Գրքերը, որ Աստծո պատվիրաններն են ուսուցանում մարդկանց, Աստծո խոսքերն են և մանավանդ Ավետարանի ինքնախոս խոսքերը: Դարձյալ ասում է, ոչ միայն զգալի հացով կապրի երևելի մարդը, այլ Ինձնով, որ Աստծո խոսքն եմ՝ միացած սրան, որ ոչ միայն Իմ անձին կարող եմ կյանք տալ, այլև բոլոր մարդկանց, ովքեր հավատով և սրբությամբ են մոտենում Ինձ (ս. Ներսես Շնորհալի):*

Յուրաքանչյուր մարդկային միտք, յուրաքանչյուր մարդկային խոսք զորություն է: Եվ եթե դա հավաստի է մարդկային մտքի և խոսքի համար, ապա մանավանդ հավաստի է Աստծո խոսքի՝ Քրիստոսի խոսքի համար:

Երբ մենք լսում ենք Քրիստոսի ավետարանական խոսքը՝ անուշաբույր, մեղմիկ ու քաղցրալուր. **«Երանի՜ նրանց, որ սրտով մաքուր**

են, որովհետև նրանք Աստծուն պիտի տեսնեն» *(Մատթ. Ե 8),* **«Սովորեցե՛ք Ինձնից, որ հեզ եմ և սրտով խոնարհ»** *(Մատթ. ԺԱ 29), բնավ չենք մոռանում, որ այդ հեզ խոսքը այն անըմբռնելի ու անսահման զորությունն է, որը խավարի անէությունից լուսեղեն կյանքի կոչեց ամենայն գոյավորը, բոլոր անթիվ աշխարհները, իրենց բազմազանության մեջ անհամար բոլոր բանական և ոչ բանական արարածներին:*

Քրիստոսի խոսքը՝ զգեստավորված խոնարհ, զգայականորեն ընկալելի մարդկային խոսքի ձևի մեջ, որը կարող է արտահայտվել նույնիսկ գծագրական-տեսողական նշաններով՝ գրավոր կերպով, այն խոսքն է, որն իր խորքում, իր հիմքում մեծ, ամենակարող, ամենայնի Արարիչ Աստծո զորությունն է:

Խոսքի մասին հարկ է ասել այն, ինչ Աստվածաշնչում ասվում է Իր՝ Աստծո մասին, այսինքն՝ Նա **«ոչնչացնող կրակ»** *է, որին հողեղենները պետք է մոտենան մեծ ահով ու դողով (Եբր. ԺԲ 28-29):*

«Խիստ ընտիր են Քո խոսքերը» *(Սաղմ. ՃԺԸ 140), - ասում է սաղմոսերգուն:*

Քրիստոսի խոսքը ամենախորհրդավոր խոսքն է. այն անմատչելի է, անըմբռնելի հանճարների համար, բայց միաժամանակ այնքան պարզ է, որ մատչելի է նույնիսկ մանուկներին:

Քրիստոսի խոսքը այնքան մոտ է մեզ, այնքան հասկանալի, բնականաբար խորապես հոգեհարազատ մեր մարդկային սրտին և, այդուհանդերձ, անկասկած անսահմանորեն գերիվեր է արարածի բնության զորությունից. այն աստվածային է, անհասանելի, գերբնական և, ինչպես ասում է Պողոս առաքյալը՝ **«մարդկային չէ և մարդուց վերցված չէ»** *(տե՛ս Գաղատ. Ա 11-12):*

Ազատ մարդուն ուղղված Քրիստոսի խոսքը հակիրճ է, անբռնադատ և միաժամանակ մարդուն ամենևին ոչ հատուկ անսահման իշխանությամբ օժտված, իբրև բացարձակ հեղինակության խոսք, իբրև բովանդակ կեցության ամենազոր Տիրոջ խոսք. **«Երկինք ու երկիր պիտի անցնեն, բայց Իմ խոսքերը չպիտի անցնեն»** *(Մատթ. ԻԴ 35):*

Խոր հավատով ընկալված Քրիստոսի խոսքը առաջնորդում է մարդուն դեպի հավիտենական կյանք մի ճանապարհով, որում նա կհանդիպի շատ անսովոր, խորհրդավոր բաների: Այդ վսեմ ճանապարհին այն ամենն, ինչ մարդն իր կեցության ընթացքում կարող է վերապրել և ճանաչել, կբացվի նրան:Քրիստոսի խոսքը հասնում է խավարտչին անդունդի ծայրասահմաններին՝ ի հայտ բերելով ճշմարտության բազմաթիվ հատկանիշների բնությունը, որոնք խավարում առինքնում են մարդուն:

*Քրիստոսի խոսքը կրակ է, որ փորձում է այն ամենը, ինչ որ կա մարդու մեջ և առհասարակ աշխարհի կեցության մեջ, քանզի ինչպես վկայում է Պողոս առաքյալը. **«Նրա առաջ չկա անտեսանելի արարած»** (Եբր. Դ 13):*

Քրիստոսի խոսքը հոգի է և կյանք, սիրո լրում և երկնային խնդություն, Քրիստոսի խոսքը աստվածային ինքնագո լույսն է: Այն ներազդում է ոչ թե մակերեսային տրամաբանական բանականության, այլ մարդու սրտի խորքերի վրա: Եվ նա, ով ընդառաջ ելնելով նրան, անմնացորդ բացում է իր սրտի ամենախորին պարունակները, որ պատշաճ կերպով ընկալի այդ աստվածային լույսը, որպեսզի միաձուլվի նրա հետ, դառնում է աստվածանման: Կյանքով ընկալված Քրիստոսի խոսքը աստվածացնում է մարդուն (վարդապետ Սոֆրոնի):

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԲԱՐԵՐԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ոսկուց ու շատ թանկագին քարերից ցանկալի են դրանք, Նույնպես և քաղցր՝ մեղր խորսխից ավելի: Եվ քանի որ Քո ծառան պահպանում է դրանք, Պահպանելու վարձը մեծ կլինի:

(Սաղմ. ԺԸ 11,12)

Գրքից ինչ-որ բան կարդալու: Հավանաբար նրանք կասեն մեզ, թե Ավետարանը դյուրացնում ու ամոքում է ամեն վիշտ, նվիրագործում ու հաստատում է մաքուր խնդությունը, ինչպես բովի մեջ, փորձում, մաքրագործում ու վսեմացանում է զգայական ուրախությունը:Ավետարանն օժտված է նաև խորհրդավոր, մարդու քննող բանականության հայացքից սպրդող շնորհական զորությամբ, որը, անկախ մարդու հստակ գիտակցումից, ի զորու է վերականգնելու, կենդանացնելու, մխիթարելու և բուժելու: Այս զորությունը ելնում է Ավետարանի՝ Աստծո կենդանի, ազդու և հատու խոսքից: Այս զորությունն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ, երբ մարդն ընկնում է ծանր կացության մեջ (օրինակ՝ երբ նրանից երես են թեքում երջանկությունը, ընկերներն ու հարազատները, արդարությունը, նրան լքում է այն ամենը, ինչի վրա կարող էր հույս դնել): Դիմելով Ավետարանին՝ նա այնտեղ գտնում է օգնություն, մխիթարություն և հանգստություն նեղությունների ծանրության տակ կքած իր հոգու համար:Այսպիսով, եթե դուք կարիքի, վշտի ու անձկության մեջ եք, եթե ձեզ հալածում են, նվաստացնում, վիրավորում, զրկում հասանելիքից, փութով դիմե՛ք Սուրբ Ավետարանին՝ փրկչարար համբերության շնորհական արիությամբ ու ցանկալի մեծահոգությամբ հավաստիորեն լցվելու համար: Ոչի՛նչ, եթե դժբախտություններն ու տրտմությունն ասես դարձել են ձեր անբաժան ուղեկիցն ու մշտական վիճակը. այս դեպքում ևս Սուրբ Ավետարանից կստանաք այն, ինչը ձեր ծանր ու խավարամած կյան-

քը կդարձնի դյուրին ու լուսավոր: Սուրբ Ավետարանն իր հրաշալի կենարար զորությամբ իրական կդարձնի ձեզ համար Տիրոջ՝ հրեաների հետ զրուցելիս ասած խոսքը. ***«Եկեք Ինձ մոտ բոլոր հոգնածներդ ու բեռնավորվածներդ, և Ես ձեզ կհանգստացնեմ»*** *(Մատթ. ԺԱ 28):*

Սուրբ Ավետարանի էջերը տոգորված են աստվածային առանձնահատուկ զորությամբ, որը կարող է վերականգնել, մխիթարել, բուժել, կենդանացնել, բարելավել, վսեմացնել ու սրբագործել մարդուն: Ո՞վ այս զորության կարիքը չունի: Բոլորն էլ անխտիր ունեն: Հետևաբար բոլորն էլ, առանց բացառության, պետք է լսեն կամ կարդան Սուրբ Ավետարանը[4]:

Սուրբ Սերաֆիմ Սարովսկին, որ ամեն շաբաթվա ընթացքում կարդում էր բոլոր Ավետարանները, Գործք առաքելոցը և առաքելական թղթերը, Սուրբ Գրքի ընթերցանության մասին այսպիսի խոսքեր ունի. «Սրանով ոչ միայն հոգիս, այլև մարմինս է երանանում ու ոգեղինանում: Սուրբ Գիրքն ընթերցելիս ես զրուցում եմ Տիրոջ հետ, հիշողությանս մեջ մտապահում եմ Նրա կյանքն ու չարչարանքները, գոբուգիչեր բարեբանում, փառաբանում եմ Նրան ու գոհանում Նրա բոլոր ողորմությունների համար, որ առատորեն շնորհվում են մարդկությանն ու ինձ՝ անարժանիս»:

Այնքան շոշափելի է ինձ համար շնորհի ներկայությունը Աստծո խոսքի մեջ, որ սիրտս հոգևոր ցնծությամբ է համակվում. ինձ նույնիսկ թվում է, թե կարդում եմ, և Աստծո շնորհը հեղվում է իմ մեջ (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Թեկուզ միայն ընթերցի՛ր Գիրքը: Եթե ոչինչ չհիշես էլ, միևնույն է, ընթերցանության ընթացքում օգուտ կստանաս (Ամբրոսի Օպտինսկի):

---

[4] *Նույն տեղում, էջ 17-18:*

Մխիթարություն

«Ուրեմն, ինչ որ գրվեց, գրվեց, որ մենք սովորենք, որպեսզի համբերությամբ և Գրքերի պարգևած մխիթարությամբ հույսն ընդունենք»:

(Հռոմ. ԺԵ 4)

Լսե՛ք, աղաչո՛ւմ եմ ձեզ, բոլոր կանչվածնե՛րդ, ձեռք բերեք հոգու բժշկության Գրքերը: Եթե չեք կամենում բոլոր գրքերը , ձեռք բերեք գոնե Նոր Կտակարանը, Գործք առաքելոցը, Ավետարանը՝ մեր մշտական դաստիարակներին:

Թե վշտացել ես, կառչի՛ր դրանց՝ ինչպես բալասանով աղեցուն անոթի, եթե զրկվել ես ինչ-որ բանից կամ մերձավորիդ մահը, կորուստն ես տեսել, այդտեղի՛ց մխիթարություն գտիր քո դժբախտության մեջ: Կամ, կառչելուց առավել, սրտիդ մեջ ընդունի՛ր և մտապահի՛ր...

Ո՛չ փառքի մեծությունը, ո՛չ իշխանության բարձրությունը, ո՛չ ընկերների ներկայությունը, ո՛չ էլ մարդկային որևէ այլ բան ի զորու չեն ամոքելու վիշտն այնպես, ինչպես Աստվածաշնչի ընթերցանությունը: Ինչո՞ւ:

Որովհետև սրանք երկրավոր և ժամանակավոր բաներ են, ուստի և նրանց սփոփանքն էլ է վաղանցիկ, իսկ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը զրույց է Աստծո հետ:

Սուրբ Գրքի չիմացությունն է բոլոր չարիքների (աղբյուրը):

Մենք պատերազմելու ենք գնում անզեն, հապա ինչպե՞ս պիտի փրկվենք:

Դյուրին է փրկվել Ս. Գրքով, իսկ առանց դրա անհնար է (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Խաղաղություն

«Քո օրենքը սիրողները մեծ խաղաղության մեջ են, և նրանց համար չկա գայթակղություն»:

Սաղմ. ՃԺԸ 165

Անհնար է, որ հոգին խաղաղության մեջ հանգրվանի առանց զորուգիչեր Տիրոջ օրենքը ուսանելու, քանզի այն գրված է Սուրբ Հոգու կողմից: Սուրբ Հոգին Գրքից անցնում է հոգու մեջ, և հոգին քաղցրությամբ ու բավականությամբ է լցվում ու այլևս չի ցանկանում սիրել երկրայինը, քանզի սերը երկրայինի նկատմամբ ամայացնում է հոգին: Իսկ նման վիճակում հոգին վհատվում է ու վայրենանում:

Տեսնելով, որ հոգին չի հաղորդակցվում Աստծո հետ, թշնամին սասանում է այն և, չհանդիպելով դիմադրության, նվաճում է միտքը՝ հոգին մի չար մտածումից մյուսին մղելով: Այդպիսով, հոգին ամբողջ օրն անցկացնում է այս թոհուբոհի մեջ և ի զորու չի լինում հստակ հայել Աստծուն (Սիլուան Վանական):Եկե՛ք և հաղորդվե՛ք անգերազանցելի ու իր նմանը չունեցող իմաստությանը, սովորե՛ք Աստծո խոսքից, ճանաչե՛ք հավիտենական Թագավորին: Աստծո խոսքն իր զորությամբ թափանցում է մեր հոգիների մեջ: Օ՜, ինչպիսի՜ խաղաղության բանբեր է քեզ համար, մարտնչո՛ղ հոգի: Ինչպիսի՜ միջոց է՝ կրքերի անագորույն պոռթկումները սանձահարելու համար: Այս զորությունը մեզ չի դարձնում ո՛չ բանաստեղծ, ո՛չ իմաստուն, ո՛չ էլ անվանի հռետոր, այլ առաջնորդում է դեպի վեհ գաղափարներ, մեզ՝ մահկանացուներիս, տանում անմահության՝ այսրաշխարհից ուղեկցելով մեզ անդրաշխարհ (ս. Հուստինոս Վկա):Եթե խռովված ես, նախ և առաջ կարդա՛ Ավետարանը շշնջալով, որ ականջներդ լսեն, կարդա՛, թեկուզ և առանց հասկանալու: Սուրբ Հոգու խոսքը կհալածի հոգեկան խավարը, առավել ևս՝ թշնամականը (Ամբրոսի Օպտինսկի):

ՏԻՐՈՋ ԽՈՍՔԸ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ, ԻՄԱՍՏՆԱՑՆՈՒՄ ՈՒ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒՄ Է ՀՈԳԻՆԵՐԸ

Տիրոջ օրենքն* անբիծ է և վերափոխում է հոգիները.
Տիրոջ վկայությունն ստույգ է և իմաստուն է դարձնում տհասներին:
Տիրոջ արդարությունն ուղիղ է և զվարճացնում է սրտերը.
Տիրոջ պատվիրանները լույս են և լույս են տալիս աչքերին:
Տիրոջ երկյուղը սուրբ է և սուրբ է մնում հավիտյան:
Տիրոջ դատաստանները ճշմարիտ են և ինքնին՝ արդար :

Սաղմ. ԺԸ 8-10

Ոչինչ այնպես չի սնում հոգին և զորացնում միտքը, որքան Ս. Գրքի ընթերցանությունը: Դուք դրանից առավելագույն օգուտ կստանաք. կլինեք հաստատակամ, ազնիվ, բարեպաշտ, Քրիստոսի սիրով կկատարեք ձեր պարտականությունները և անցողիկը ավելի ցածր կհամարեք, քան ամենայն մարդկային միտք ու հասկացություն գերազանցող խոստացյալ հավիտենական բարիքները (ս. Թեոն)

Փութաջանորեն կառչի՛ր Ս. Գրքին, և Գիրքը դուրս կքշի անմաքրությունները (այսինքն՝ պիղծ մտքերը) (ս. Անտոն Անապատական):

Ինչպես որ գիշերն ի զորու չէ կլանել երկնակամարում փայլող աստղերը, այդպես էլ, անշուշտ, երկրի չարությունը չի կարող խավարեցնել Ս. Գրքի հիմքին ամուր կառչած հավատացյալների հոգիները (Հռոմի Պապ Զեֆիրին):

---

* *Օրենքը միայն Աստծո պատվիրանների ամբողջությունը՝ Թորան չէ: Հրեաները Հին Կտակարանը անվանում են ըստ իրենց կողմից ընդունված գրքերի բովանդակության եռամաս բաժանման՝ Օրենք, Մարգարեներ և Գրվածքներ կամ հակիրճ՝ Օրենք: Սա փաստորեն փոխանունություն է, այսինքն՝ երբ մասով անվանում են ամբողջը, որը և նույնանում է բովանդակ հինկտակարանյան հայտնությանը:*

Զգիտեմ՝ արդյոք կարո՞ղ է նորոգվել միտքն այն մարդու, ով անտարբեր է Ս. Գրքի և հոգևոր գիտության մեջ վարժվելու նկատմամբ: Եթե այս վարժանքի միջոցով չնորոգվի էլ այս միտքը, որն այստեղ իր գիտական ճանաչողության սահմանների ընդլայնումն է փնտրում, ապա, համենայն դեպս, կնորոգվի այն միտքը, որն առաջնորդում է մեզ դեպի ազնվություն, մարդասիրություն, հավատ և կայունություն… Ով այսպես չի նորոգում իր միտքը, նա մոլորված է ու խաբված (Որոգինես Ալեքսանդրացի):

Այնժամ, երբ միտքը ցրված է, աղոթքից առավել անձնատո՛ւր եղիր ընթերցանության, քանզի Սուրբ Գրքի ընթերցանությունն անաղարտ աղոթքի աղբյուրն է:

Եթե անգամ կարճ ժամանակով ընդհատվի Ս. Գրքի ընթերցանությունը, մարդը կբռնվի կրքերով (ս. Իսահակ Ասորի):

Աստծո պատվիրանների խորհրդով սուրբ զորությունները մաքրում են մեզ բոլոր աղտեղություններից և բնության խորհուրդներով ու աստվածային խոսքերով բերում են մեզ կատարյալ իմաստության (Եվագր Պոնտացի):

Դարձի՛ր Աստվածաշունչ Գրքերի ամենօրյա զրուցակիցը և նրանց հետ զրույցի միջոցով կհալածես օտար մտքերի հարձակումները: Ով Սուրբ Գրքերի մեջ վարժվելով՝ սրտում ժողովում է հոգևոր գիտության գանձերը, նա դյուրությամբ է իրենից վանում (օտար) մտքերը:

Հսկումի գիշերային ընթերցանության ժամանակ Աստվածաշունչ Գրքերը լսելիս քնով չխլացնենք մեր լսողությունը, ոչ էլ հոգին մտքերին գերության հանձնենք: Այլ Գրքի խայթոցով խոցենք (մեր) սրտերը, որ խոնարհվելով՝ համակվենք փրկության նկատմամբ նախանձախնդրությամբ և խափանենք զազրելի անփութությունը (ս. Նեղոս Սինայեցի):

Լույս են սրբազան Գրքերը՝ Աստծուց մեզ պարգևված, և լույսի ցոլքեր են արձակում մեր մտքերում ու լուսավորում՝ գրվածքների միջոցով հոգեղենը տեսնելու (ս. Դիոնիսիոս Արիսպագացի):

Աստծո խոսքը լույս է և հուր, քանզի սրբագործում է բնական մտքերը և այրում անբնականները, ինչպես նաև փարատում նրանց զգայական կյանքի խավարը, ովքեր պատվիրանապահությամբ ձգտում են բաղձալի լավագույն կյանքին, և դատաստանի ու դատապարտության հրով պատժում է նրանց, ովքեր ինքնահաճ կերպով, մարմնի սիրուն կառչում են կյանքի (զգայական կյանքի) այդ խավար գիշերին (ս. Մաքսիմ Խոստովանող):

Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը կարող է բավականաչափ լուսավորել ու հավաքել միտքը, քանզի աստվածաշնչյան Գրքերը Սուրբ Հոգու խոսքերն են և ըստ ամենայնի իմաստնացնում են ընթերցողներին…

Հոգևոր զորություն ստանալուց առաջ մի՛ կարդա ճշմարիտ հավատին խորթ գրքեր, քանզի դրանք լցված են խավարով և մթագնում են տկարների մտքերը (ս. Հովհաննես Կղեմաքոս):

Ինչպես որ աստղերի փայլփլող բույլքն է լուսավորում երկինքը, այդպես էլ աստվածային խոսքերի ճշմարտությունն է, որ ինչպես ներսում դրված ճրագ, լուսավորում է մարդուն: Ուստի բոլորս էլ կրենք ճշմարտության միևնույն պատկերը, քանզի Տերը համախոհներին է տանը բնակեցնում (ս. Նեղոս Սինայեցի):

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾՊԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ*

«Թող Քրիստոսի խոսքը բնակվի ձեր մեջ առատապես, որ կատարյալ իմաստությամբ ուսուցանեք և խրատեք միմյանց՝ սաղմոսներով, օրհներգություններով, հոգևոր երգերով և երախտագիտությամբ օրհնելով ձեր սրտերում Աստծուն»:

(Կողոս. Գ 16)

Աստվածասիրությունը Գրքից է ծնվում մարդու մեջ: Աղոթքների և արտասուքների, պահքի և ողորմության, խոնարհության ու սիրո հանդեպ սերը Գրքից է ծագում մարդկանց մտքում: Արիության ու համբերության, հույսի և երկյուղի ու բոլոր բարեգործությունների պատճառը մեզանում Սուրբ Գիրքը մաքուր մտքով կարդալուց է: Նաև օրենքների, կանոնների և բոլոր բարեկարգությունների պատճառն ու հաստատությունն աշխարհում Գիրքն է:

Այլև մեռոնի, խաչի և Եկեղեցու օրհնությունը, քահանայական ձեռնադրությունը, թագավորական օծումը և քրիստոնեական Պատարագի բաշխումն ըստ Սուրբ Գրքի ենք կատարում: Նաև քրիստոնեական հավատքն ու մկրտությունը, օրինավոր ամուսնությունը, մահն ու կյանքը, հանդերձյալ կյանքի ծանոթությունը, երկնքի արքայության մասին տեղեկությունն ու աստվածճանաչողությունը և (ամեն ինչի) սկիզբն ու վախճանը մենք Գրքից ենք իմանում: Եվ չկա որևէ հոգևոր գործառություն կամ բարեկարգություն, որ առանց Գրքի լինի (Խոսրով Անձևացի):

Կատարյալ քրիստոնյայի բովանդակ կյանքը նման է սրբազան հանդեսի. Նրա զոհաբերություններն աղոթքներն են, Նրա աստվածպաշտությունը՝ Աստվածաշնչի ընթերցանությունը... Քաջատեղյակ լինելով Սուրբ Գրքին և ծերության մեջ էլ ընթերցելով այն, նա ապրում է՝ լիովին հնազանդվելով Ավետարանին... Նրա բովանդակ կյանքը ոչ այլ ինչ է, քան ուսում և գործեր՝ հիմնված Տիրոջ վարդապետության վրա (Կղեմես Աղեքսանդրացի):

---

* *Աստվածպաշտություն ասելով հասկանում ենք եկեղեցում հոգևորականների ձեռամբ և ժողովրդի մասնակցությամբ մատուցվող սրբազան արարողությունների ու խորհրդակատարությունների ընդհանրական և պահքով, աղոթքով, ողորմությամբ ու բարեպաշտությամբ արտահայտվող հավատացյալի առանձնական կարգերը՝ ուղղված Աստծուն պաշտելուն ու Նրա ամենասուրբ կամքը կատարելուն: Առանձնական աստվածպաշտության մեջ մանավանդ կարևոր է Սուրբ Գրքի հանապազ ընթերցանությունը, որը հավատացյալի սրբազան պարտականությունն է, Նրա բովանդակ հոգևոր կյանքի օրհնաբեր աղբյուրը:*

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա. ՀԱՎԱՏՔՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Ահա թե ինչու մենք շարունակ գոհություն ենք տալիս Աստծուն նրա համար, որ, մեզնից Աստծու խոսքի լուրն առնելով, այն ընդունեցիք ոչ որպես մարդկանց խոսք, այլ՝ ճշմարտապես, որպես Աստծու խոսք, որ ներգործում է նաև ձեր՝ հավատացյալների մեջ»

(Ա Թեսաղ. Բ 13)

Հավատքն ունի մեկ անուն, բայց երկու զորություն: Առաջինը դավանության հավատքն է՝ Սուրբ Երրորդության խոստովանությունը, որ յուրաքանչյուր անձ ստանում է Ավազանից: Երկրորդն այն հավատքն է, որ Սուրբ Գրքում գրված խոսքերը, որոնք Սուրբ Հոգին խոսեց մարգարեների, առաքյալների և Եկեղեցու վարդապետների բերանով, սուտ և առասպել չի համարում, այլ հավատում է, որ ճշմարիտ և ուղիղ են, որպես թե իր աչքերով է տեսնում այն ամենը, ինչ եղել է, պիտի լինի, և որ է (ս. Ներսես Շնորհալի):

Սուրբ Հոգու ներշնչանքով գրված Սուրբ Գիրքը կարող է հասկանալի լինել միայն Սուրբ Հոգու օգնականությամբ: Իսկ այդ շնորհին արժանանալու համար պետք է մանուկներին հատուկ դյուրահավատ սիրտ ունենալ: Հիշենք Փրկչի խոսքերը. **«Գոհություն եմ հայտնում Քեզ, Հա՛յր, Տեր երկնքի ու երկրի, որ ծածկեցիր այս բանը** (Երկնքի արքայության խորհուրդները) **իմաստուններից և գիտուններից ու հայտնեցիր մանուկներին»** (Մատթ. ԺԱ 20): Հետևաբար մանկական վստահությամբ ընթերցենք Աստծո խոսքը, իբրև երկնային Հոր՝ մեզ հասցեագրված ուղերձ:

Մեծ տարբերություն կա Աստծո խոսքի տառացի իմաստը սեփական մտքով հասկանալու և այն իբրև ճշմարտություն ընդունելու կամ հավատի շուրթերով ճաշակելու և սրտում ընդունելու միջև: Ինչպես որ համտեսված սնունդը հաճելի է քիմքին ու սնուցում է մարմինը, այդպես էլ հավատով ճաշակված Աստծո խոսքն է ուրախացնում ու սնում հոգու կյանքը. **«Ճաշակեցե՛ք և տեսե՛ք, թե որքան քաղցր է Տերը»** (Սաղմ. ԼԳ 9), - բացականչում է սաղմոսերգուն, ում համար **«Տիրոջ դատաստանները»** քաղցր են **«մեղրից ու խորսխից ավելի»** (Սաղմ. ԺԸ 11):

Մեծ տարբերություն կա Աստծո խոսքն իբրև ճշմարտություն ընդունելու և Աստծո խոսքին հավատալու միջև: Կարդալով հարավային պտուղների նկարագրությունները՝ մենք իմանում ենք, թե ինչպիսին է դրանց տեսքը և համը, չենք կասկածում դրանց գոյությանը, սակայն որքա՜ն մեծ է տարբերությունը, երբ ճաշակում ենք դրանք: Ի՜նչ հաճելի, թարմացնող ու կենարար զգացողությամբ ենք համակվում: Այսպիսին է Սուրբ Գրքի խոսքի ներգործությունը, երբ հավատով ենք ընթերցում:

Աստվածաշունչը սիրող յուրաքանչյուր ոք գիտի այս բանը: Երբեմն ընթերցվում են տողեր և էջեր, բայց սիրտը սառն է մնում: Հանկարծ ինչ-որ խոսքի հանդիպելիս սիրտն ասես հալչում է, ինչպես սառույցն՝ արեգակի ճառագայթներից, հոգին լցվում է խաղաղությամբ ու խնդությամբ. այն խանդաղատվում է, ցնծում ու գոհանում կամ սարսափահար է լինում ու խոնարհվում. հոգին հաստատ որոշում է կայացրել, նա աղոթում է: Խաղաղությունը կրկին հանգրվանել է նրա մեջ, հոգին ճաշակել է Աստծո խոսքը[5]:

[5] Նույն տեղում, էջ 11:

Բ. ՀԱՍԿԱՆԱԼՈՎ ԸՆԹԵՐՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Իմաստո՛ւն դարձրու ինձ, որ քննեմ Քո օրենքը
և ամբողջ սրտովս պահպանեմ այն»
(Սաղմոս ՃԺԸ 34)

Եվ արդ, պատվենք Սուրբ Գիրքը ընթերցանությամբ, որը պատճառն է մեր բոլոր բարեկավությունների, սիրով փափագենք Սուրբ Գրքի ուսումնասիրությունը և ընթերցելիս հոգանք երկու բանի մասին. նախ՝ որ հասկանանք ընթերցվածը, և երկրորդ՝ որ մտքում անմոռաց պահենք, մանավանդ գործով կատարենք և օրենքը կատարող լինենք, որ թեթևամտությամբ չզրկվենք մեծագույն բարիքներից (Խոսրով Անձևացի):

Թերևս Գրքերից արտագրություններ անել կարելի է, բայց պետք է յուրացնել: Կարդալ այն, ինչը հասկանալի է: Պետք է քիչ կարդալ, բայց հասկանալով (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Երբ ձեռնամուխ լինես աստվածային Գրքերը ընթերցելու և իմանալու խոսքերի զորությունը, աղաչո՜ւմ եմ, ուշադրություն դարձրու, որ ոչ մի տառ չվրիպի քո մտքից: Բոլոր գրվածքները երկնավոր իմաստություն են պարունակում և ծնում են իմաստուն մտքերի հոգևոր խոսքեր, (որոնք) ամուլ են չհասկացողների համար, իսկ հասկացողների համար՝ բազմուսույց: Այդպես էլ յուրաքանչյուր միտք լսելիս. ով ճիշտ է հասկանում, նրա մտքի ճաշակելիքն անուշանում է (Մամբրե Վերծանող):

Ս. Աթանասը Անտոն Անապատականի մասին խոսելիս ընդգծում է այն ճշմարտությունը, որ նա «այնքան ուշադիր էր Աստվածաշնչի ընթերցանությանը, որ նրանում գրված ոչ մեկ խոսք գետին չէր ընկնում, այլ հիշում էր ամբողջը, և հիշողությունը գրավում էր Գրքերի տեղը» («Աբբա՛, մի խոսք ասա՛ ինձ»):

Հետամո՜ւտ եղիր հասու լինելու սուրբգրային յուրաքանչյուր բառի իմաստին, որ հասնես սուրբ մարգարեների և առաքյալների մտքերի խորքերին ու մեծ ստուգությամբ հասկանաս դրանք: Իրենց կյանքում աստվածային շնորհով դեպի լույս առաջնորդվողները միշտ զգում են, որ ասես մտավոր ինչ-որ ճաճանչ է անցնում տողերի վրայով՝ գիտակցության համար մերկ բառերը զանազանելով հոգևոր գիտությամբ արտահայտված խոր մտքերից :

Եթե մեկը կարդում է բազմիմաստ համարներ՝ չխորանալով դրանց իմաստի մեջ, ապա սիրտն էլ է մնում աղքատ, անհաղորդ, և նրա մեջ մարում է սուրբ զորությունը, որն հոգու հրաշալի ընկալման դեպքում սրտին քաղցրություն է պատճառում (ս. Իսահակ Ասորի):

Ընթերցողներն առանց որևէ դժվարության հասկանում են աշխարհիկ գրքերը, սակայն աստվածային ու փրկագործական Գրքերը ոչ ոք չի կարող ինքնուրույն հասկանալ կամ ընկալել առանց Սուրբ Հոգու օգնության (Սիմեոն Նոր Աստվածաբան):

*Շնո՜րհ տուր, Տե՜ր, որ մենք բոլորս կատարենք ավետարանական այս պատվիրանը. **«Քննեցե՛ք Գրքերը»** (Որոգինես Ալեքսանդրացի):*

Աստվածաշունչը
վերընթերցանության գիրք է

Աստվածաշունչն ընթերցելիս, երբ անհասկանալի մտքի ենք հանդիպում, չպետք է կանգ առնենք դրա վրա. կհասկանանք հետո՝ երկրորդ անգամ ընթերցելիս: Առհասարակ օգտակար է միևնույն բանը հաճախ վերընթերցելը: Այսպես՝ Պողոս առաքյալի որևէ թուղթն ընթերցելուց հետո անմիջապես կարդանք երկրորդ, երրորդ անգամ: Մի հեղինակ ասում է. «Երբ ամբողջ գրվածքն ընթերցվել է, և բոլոր մանրամասնությունները ձուլվել են մի կուռ ամբողջության մեջ, անհրաժեշտ է կարդալ երկրորդ անգամ, որպեսզի այդ ներդաշնակ ամբողջու-

թյան լույսի ներքո հասկանալի դառնան մանրամասները, որ նրա կազմի մեջ են մտնում՝ իբրև բաղկացուցիչ մասեր»: Նմանօրինակ կրկնողական ընթերցանության դեպքում ոչ միայն հասկանալի է դառնում մինչ այդ անհասկանալին, այլև արդեն մի անգամ հասկացված խոսքերի մեջ ջանասեր ընթերցողը ամեն անգամ նոր մտքեր է բացահայտում, որոնք ընդլայնում ու խորացնում են նրա ըմբռնումը՝ ուրախություն պատճառելով սրտին: Այդժամ աստվածային յուրաքանչյուր խոսք իրավամբ սերմ է դառնում, որից, հավատի աչքերով ուշադրությամբ քննելիս, միշտ աճում են ցողուններ, ծաղիկներ և նոր մտքերի պտուղներ: Այնպես որ, ինչքան շատ ենք ընթերցում Սուրբ Գրքի որևէ հատված, այդքան նորանոր բաներ ենք գտնում նրանում. նրա բովանդակությունն աստիճանաբար ընդլայնվում է մինչև անսահմանություն՝ իր մեջ ի հայտ բերելով Աստծո խոսքի հատկանիշը, որը նույնքան հավերժ ու անսահման է, որքան Նա, Ումից այն բխել է[6]:

Գ. ԽՈԿՈՒՄ
ԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԱՐԴԱՑԱԾԻ ՇՈՒՐՋ

> **«Այս օրենքների Գիրքը քո շուրթերից չհեռացնես, այլ գիշեր-ցերեկ դրա մասին մտածի՛ր, որ գիտենաս կատարել դրա մեջ բոլոր գրվածները. այն ժամանակ հաջողակ կլինես, ուղիղ ճանապարհով կընթանաս և խելամտորեն կգործես»**
>
> *(Հեսու Ա 8):*

«Երանելի է այն մարդը, ով ամբարիշտների խորհուրդով չի գնում, մեղավորների ճանապարհի մեջ չի կանգնում և ժանտերի աթոռին չի նստում» *(Սաղմ. Ա 1), այսինքն՝ քննում է Աստծո օրենքը՝ ոչ թե իմանալու՝ ճշմարիտ են կամ իրեն հաճելի, այլ տեսնելու, թե Աստված դրանով ինչ է հրամայում անել կամ չանել: Եվ որպեսզի ցույց տա, թե պետք է հարատևել այդ բանում, ավելացնում է.* ***«գիշեր-ցերեկ»****: Այսինքն՝ միշտ պետք է խորհի կամ էլ, երբ հարկ լինի, ցերեկ թե գիշեր,* ***«տանը նստելիս թե ճանապարհ գնալիս, պառկելիս թե վեր կենալիս»****, ինչպես ասվում է Բ Օրենք Զ 6-7-ում: Օրինակ՝ մի բան անելիս կամ ձեռնարկելիս նախ մտածի՝ արդյո՞ք Աստծո օրենքներին համապատասխանում է այն, ինչ անում է, թե՞ հակառակ է դրանց: Նույնպես և գիշերը:*

Ոչ միայն այսչափ, այլև օրվա ընթացքում բազում անգամ քննում է, թե Տերն ինչ է հրամայում, որպեսզի ըստ այնմ կարգավորենք մեր կյանքն ու գործերը: Այլև քննում է բաղդատությամբ, այսինքն՝ համեմատելով իր գործերն ու կյանքը Աստծո օրենքների՝ իբրև տիպարի կամ էլ կյանքի փորձաքարի հետ, որ տեսնի՝ համահո՞ւնչ են միմյանց, իսկ եթե ոչ, ապա ջանա համաձայնեցնել (իր վարքը օրենքի հետ):

Այս մտածությունը կամ խորհրդածությունը ախտերի ու տրտմությունների հալիչ է, առաքինություններ աճեցնող ու անարատ վարքի տիպար: Բանն այն է, որ Տիրոջ օրենքների քննությունն ու նրանց մասին խորհրդածությունը նման են ջրի, իսկ ախտն ու տրտմությունը՝ դառն աղի. ինչպես որ աղն է ջրին հպվելիս հալչում, այդպես էլ ախտն ու տրտմությունն են հալչում օրենքի շուրջ խորհրդածությանն հպվելիս: Ասացի, որ նաև տիպար են, որովհետև պատվիրանների քննությունը նման է բարի վարքի և կյանքի անարատության նախանկարի (նախատիպ օրինակի), ըստ որի էլ կառուցվում է մարդու բարի ու աստվածահաճո կենցաղավարությունը: Ուստի նրանք, ովքեր կամենում են ապրել ըստ Աստծո (օրենքի), պետք է այս մտահոգությունն ունենան ու այսպես գործեն: Այդպես էին անում սուրբերը, և այդպես են անում Աստծո ծառաները. այդպես գործելով՝ նրանք իմաստնանում ու երջանկանում են, քանզի նմանօրինակ մտածությունն աճեցնում է հոգևոր կյանքը...

Իսկ նրանք, ովքեր անհոգ են ընթերցելու և խորհելու նկատմամբ, չեն կարող աճել առաքինություններով ու առաջնորդվել ըստ Աստծո օրենքների: Եթե նրանք, ովքեր միշտ խորհում ու քննում են, բազմիցս

[6] *Նույն տեղում, էջ 20-21:*

են վրիպում, ապա որքան առավել կվրիպեն նրանք, ովքեր անփույթ են, քանզի եթե չենք հետևում այդ խորհուրդներին, ապա **«եղծանելի մարմինը ծանրացնում է հոգին, և հողեղեն այս հարկը բազմահոգ է դարձնում միտքը»** (Իմաստ. Թ 15) (Միքայել վրդ. Ջամչյանց):

Մովսեսն հրամայում է խոկալ Աստծո օրենքների շուրջ տանը նստելիս, ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս, գրել դրանք տների մուտքին ու դռների վրա, **«որ մնան,- ասում է,- անշարժ քո աչքերի առջև»** (Բ Օրենք Զ 8):

Դավիթը Սաղմոսարանում ասում է. **«Աստծո օրենքների շուրջ գիշեր-ցերեկ խորհող մարդը նման է ծառի, որ տնկված է ջրերի հոսանքների վրա, որն իր պտուղը ժամանակին է տալիս, և նրա տերևը չի թափվում»** (տե՛ս Սաղմ. Ա 2-3):

Քանզի ո՞ր ջուրը կարող է այնպիսի տնկիներ աճեցնել, պտղաբեր ու տերևաշատ դարձնել դրանք, ինչպես սուրբգրային ընթերցվածքները՝ միտքը: Կամ՝ ո՞ր անձրևը կարող է այնպես սնել բույսերն ու փարթամացնել ճյուղերը, ինչպես սուրբգրային գիտությունը՝ աստվածասեր հոգին:

Տեսնո՞ւմ ես՝ ինչպես հոգաց Քրիստոս թե՛ անձամբ, թե՛ առաքյալների ու մարգարեների միջոցով հորդորելու մեզ՝ կրթվել և աճել Սուրբ Գրքի ընթերցվածքներով: Հարատև պարապել և գիշեր-ցերեկ տքնել ու նույն բանում ջանալ, միշտ խոկալ ու (ընթերցանությունն) իր հոգևոր կերակուրն ու ջուրը համարել (Սարգիս Շնորհալի):

Սուրբ Գրոց հոգևոր խրատները տալիս են ճշմարիտ վարքի իմացություն և հորդորում են մեզ դեպի հոգևոր կարգը: Քանզի երբ մարդ նյութական բաներ է խորհում, նմանապես և մարմնավոր հիշողություններով աղտեղի շարժումներ է ունենում, որոնք պղտորում են միտքն ու մարմնի զգայարանները: Իսկ եթե հոգևոր սրբությունների մասին է մտորում, Սուրբ Հոգու ազդեցությամբ հոգևոր վարքի մասին է խորհում և ջանում առաքինության գործեր կատարել (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Պետք է Գրքերը կարդալ առավոտյան՝ աշխատանքից առաջ, մոտ քառորդ ժամ, ապա ամբողջ օրը ծամծմել կարդացածը, ինչպես ոչխարն է որոճում (Ամբրոսի Օպտինսկի):

Ամեն հոգս ու երկրային մտածում մերժելուն համեմատ պետք է ըստ ամենայնի ջանալ փութեռանդորեն և նույնիսկ անդադրում զբաղվել Սուրբ Գրքի ընթերցանությամբ, մինչև որ հարատև ընթերցանությունը համակի հոգիդ... Այս խոհրդածության օգուտը երկակի է. նախ՝ հոգին կլանվում է ընթերցանությամբ ու խորհրդածությամբ: Երկրորդ՝ այն, ինչ հաճախակի կրկնությամբ (երբ փորձում ենք յուրացնել հիշողությամբ) չենք կարողացել հասկանալ մեր՝ այդ ժամանակ զբաղված մտքով, հետո, բոլոր գործերից ու հոգսերից ազատվելով և հատկապես գիշերային լռության մեջ խորհրդածելով, ավելի լավ ենք հասկանում, այնպես որ հանգստանալիս և նույնիսկ խորը քուն մտնելիս բացահայտվում է ամենածածուկ իմաստի ընկալումը, որը մենք դույզն ինչ իսկ չէինք հասկացել արթմնի (ս. Իոան Կասիան):

Զբաղվի՛ր Գրքի ընթերցանությամբ, և երբ դառնաս աղոթքին և քո գործին, ապա աշխարհում տեսածիդ ու լսածիդ փոխարեն կխորհրդածես Սուրբ Գրքերից ընթերցված հատվածների մասին: Դրանով մոռացության կմատնվեն աշխարհային հիշողությունները. այդպիսով՝ միտքը մաքրության մեջ կհաստատվի: Ընթերցանությունն օգնում է հոգուն, երբ վերջինս աղոթքի է կանգնում. ընթերցանությամբ հոգին լուսավորվում է, որպեսզի առանց ծուլանալու և այլայլվելու հանապազ աղոթի:

Եթե կամենում ես, որ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունն հաճելի լինի և իմաստով հասկանալի, մի կողմ դիր (ընթերցածիդ) չափն ու քանակը, և թող միտքդ խորամուխ լինի Հոգու խոսքերի մեջ, մինչև որ հոգիդ զարմանա Աստծո փրկագործության առջև, ու խորունկ խորհրդածության միջոցով ձգտի բարեբանության կամ հոգեշահ տխրության (ս. Իսահակ Ասորի):

Սուրբ Գիրքը վերցնելիս մի՛ ձգտիր միմիայն ընթերցել թերթ թերթի հետևից, այլ խորհրդածելով՝ թափանցիր յուրաքանչյուր բառի մեջ: Կանգ առ այն բառերի վրա, որոնք դրդում են քեզ խորասուզվել անձիդ մեջ կամ ապաշխարության պատճառ են դառնում, կամ էլ հոգևոր խնդությամբ ու սիրով համակում են սիրտդ: Այդ Աստվա՛ծ է մոտենում քեզ, բաց սրտով խոնարհաբար ընդունի՛ր Նրան այնպես, ինչպես Ինքն է կամենում, որ հաղորդվես Իր հետ (ս. Նիկոդիմ Սվյատոգորեց):

Անապատի վանականները Աստվածաշունչն ընթերցում էին օր ու գիշեր, և վանական զգեստ չէր ստանում, ով անգիր չէր իմանում առնվազն Ավետարաններն ու Սաղմոսները: Ընթերցանությամբ անգիր սովորած ամբողջական հատվածների մտովին ծամումը, նրանց շուրջ խորհրդածությունը (պահպանելու համար Խոսքն իրենց սրտում), լռությունը, որ հնարավորություն էր ստեղծում ունկնդրելու Հոգուն, միայնությունը, որ ազատում էր նրանց իրենց սեփական եսից և աշխարհային ցանկություններից, դարձնում էին այս աբբաների մարդիկ լի Աստվածաշնչով («Աբբա', մի խոսք ասա' ինձ»):

Դ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ՀԱՐԱՏԵՎ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՄԲ ՍԵՐՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Այս խոսքերն ի պա՛հ դրեք ձեր մտքում ու ձեր հոգում: Դրանք որպես նշան կապեցե՛ք ձեր ձեռքերին, որ մշտապես մնան ձեր աչքերի առջև: Դուք սովորեցրե՛ք դրանք ձեր որդիներին և դրանց մասին խոսեցեք տանը նստելիս ու ճանապարհ գնալիս, պառկելիս ու վեր կենալիս: Դրանք գրեցե՛ք ձեր տների մուտքերին ու դռների վրա, որ ձեր կյանքը երկար լինի»

(Բ Օրենք ԺԱ 18-21, տե՛ս նաև Բ Օրենք Զ 6-9, Թվեր ԺԵ 39-40, Հեսու Ա 8, Առակ. Զ 21-23):

Ամեն օր ընթերցելով Աստվածաշունչը՝ մարդը մտնում է նրա ճշմարտությունների ծիրի մեջ, հարազատանում դրանց ու դարձնում ամեն ինչի մասին իր դատողությունների հենակետը, և, ի վերջո, նրանում ձևավորվում է սուրբգրային ոգուն համապատասխան տրամադրություն. «Ո՞վ է հիշում Աստծո խոսքը և չի շտկվում, - հարցնում է ս. Եփրեմ Ասորին և պատասխանում. -միայն թույլ ու թշվառ մարդը»:

«Աստվածաշնչի անդադրում ուսումնասիրությունը,- կարդում ենք ս. Եփրեմ Ասորու մոտ,- լույս է հոգու համար, քանզի հոգուն հիշեցնում է այն մասին, որ զգուշանա կրքերից, հարատևի առ Աստված սիրո և անաղարտ աղոթքի մեջ, այն նաև ցույց է տալիս սրբերի հետքերով ընթացող խաղաղ ճանապարհը»:

«Աստվածաշնչի վրա մի հայացքն իսկ ինքնին ետ է պահում մեզ մեղքից,- ասում է ս. Հովհաննես Ոսկեբերանը: Եթե նույնիսկ համարձակվենք և օրինազանց լինենք, պղծենք ինքներս մեզ և ապա, տուն վերադառնալով, տեսնենք Ս. Գիրքը, խղճմտանքը մեզ առավել կդատապարտի: Եթե այս բանին միանա նաև մեծ ուշադրությամբ ընթերցանությունը, այդժամ հոգին, որն ասես ղեկերում է սուրբ վայրերում, կմաքրագործվի ու կբարելավվի, քանզի Գրքերի միջոցով մեզ հետ խոսում է Ինքը՝ Աստված[7]»:

Արեգակը ծագելիս թող քեզ գտնի Սուրբ Գիրքը ձեռքիդ (Եվագր Պոնտացի):

Մարդու բնությունը կրող է խրատի ու օրենքների. թեև բնականից նույնն ունի, սակայն սրա մեջ ևս վարժմամբ է առաջադիմում: Առանց վարժման մարդիկ դժվարությամբ են կարողանում ճշմարիտ վարք ձեռք բերել (Ներսես Լամբրոնացի):

Եթե քննես Գրվածքները, միշտ նախանձախնդրորեն սովորես դրանցից և ձգտես գործել դրանց համաձայն, ապա քո ճանապարհին կհայտնվի Հիսուսը և կմեկնի Գիրքը, այնպես որ դու էլ կբացականչես. **«Մեր սրտերն էլ մի՞թե չէին ճմլվում մեր մեջ, մինչ Նա ճանապարհին խոսում էր մեզ հետ, և ինչպե՛ս էր մեզ բացատրում Գրքերը»** (Ղուկ. ԻԴ 32): Նա մոտ է նրանց, ովքեր միշտ հիշում են Նրան և զորուգիշեր քննում Նրա պատվիրանները (Որոգինես Ալեքսանդրացի):

Ուժերիդ չափով պարտադրիր քեզ ըստ կարելվույն հաճախ ընթերցել Աստվածաշունչը, որ ի մի բերի մտքերդ, որոնք ցրել էր թշնամին՝ իր խաբեպատիր հնարքներով չար խորհուրդներ ներշնչելով:

Աստվածաշունչ Մատյանի գրքերի ընթերցանությունը կարգի է բերում ցրված միտքը և աստվածգիտություն պարգևում: Ուստի ջանասե՛ր եղիր ու վարժի՛ր անձդ ընթերցանությամբ ու աղոթքով, որպեսզի միտքդ լուսավորվի (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ինչպես գեղանկարիչները, որևէ նկար արտանկարելիս ուշադրությամբ զննելով այն, ջանում են նրա գծերը փոխանցել իրենց ստեղծագործությանը, այդպես էլ առաքինության բոլոր մասերի մեջ նախանձախնդրորեն կատարելություն տենչացողը պետք է ամեն առիթով ուշադրությամբ զննի (աստվածաշնչյան) սուրբերի՝ իբրև շարժվող և գործող արձանների վարքը և, ընդօրինակելով ինչ որ բարի է, յուրացնի դրանք (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

[7] Նույն տեղում, էջ 7:

Սուրբ հայրերը, կատարելապես ընթերցելով Սուրբ Գիրքը, այնուհետև իրենց խոսքերով ու գործերով հոժարությամբ նմանվում էին իրենց սկզբնատիպին՝ Աստծուն: Եվ կերտվում էին աստվածային այդ հիմքի վրա բարվոք շինությամբ, այսինքն՝ ընտիր առաքինությամբ, որի գլուխն է Ինքը՝ Քրիստոս (Հարանց վարք):

Հարկ է ավետարանական պատգամներն ուսումնասիրել այնպես, որ դառնան գիտակցության սեփականությունն ու փաստը. միայն այդ ժամանակ է հնարավոր նրանց ճշգրիտ և մշտական կատարումը, այնպես, ինչպես Տերն է պահանջում (ս. Իգնատի Ստավրոպոլսկի):

Աշխատիր մտքով ու սրտով այնպես յուրացնե՛լ Ավետարանը, որ միտքդ ասես լողա նրանում, ապրի նրանով. այդժամ և գործերդ շահեկանորեն ավետարանական կդառնան: Այդ բանին կարելի է հասնել Ավետարանի հարատև երկյուղալից ընթերցանությամբ և ուսումնասիրությամբ:

Ս. Պախոմիոս Մեծը՝ հռչակավոր հին հայրերից մեկը, անգիր գիտեր Ավետարանը և Աստծո հայտնությամբ անվերապահորեն պարտավորեցնում էր սերտել այն: Այդպիսով, Ավետարանը ուղեկցում էր նրանց ամենուր, միշտ առաջնորդում էր նրանց:

Ինչո՞ւ քրիստոնյա դաստիարակները այսօր էլ անմեղ երեխաների հիշողությունը չզարդարեն Ավետարանով՝ փոխանակ աղտոտելու այն Եզոպոսի առակներով ու այլ ոչնչություններով (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Հնում շատ քրիստոնյաներ անգիր գիտեին Աստվածաշունչ Մատյանի գրքերի մեծ մասը: Օրինակ՝ պաղեստինյան նահատակներից մեկը՝ կույր Հովհաննեսը: Եվսեբիոս պատմիչը նրա մասին գրում է. «Սրբազան Գրքերը ոչ թե մագաղաթի ու թղթի վրա էին գրված, որոնք բոլորն էլ ժամանակի ընթացքում մաշվում են, այլ նրա լուսավոր հոգում և մաքուր մտքում, այնպես որ նա, երբ կամենում էր, անգիր հատվածներ էր ասում Մովսեսի և մարգարեների, կամ էլ պատմական գրքերից, Ավետարանից կամ Գործք առաքելոցից»:

Ե. ՄԻՆՉԵՎ ԵՐԲ ՔՐԻՍՏՈՆՅԱՆ ՊԵՏՔ Է ԸՆԹԵՐՑԻ ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ

«Նրանով է,որ դուք էլ լսեցիք ճշմարտության խոսքը՝ ձեր փրկության Ավետարանը, որին հավատալով կնքվեցիք խոստացված Սուրբ Հոգով, որ մեր ժառանգության առհավատչյան է մինչև այն օրը, երբ կատարելապես կտիրանաք փրկությանը՝ ի գովություն նրա փառքի»

(Եփես. Ա 13,14):

Քանի դեռ մարդը չի ընդունել Մխիթարչին, Սուրբ Գրքերի կարիքն ունի, որպեսզի բարու մտապահումը դրոշմվի նրա մտքում, հարատև ընթերցանությամբ նրա մեջ նորոգվի ձգտումն առ բարին, և նա պահպանի հոգին մեղսալից ճանապարհների աննկատ որոգայթներից, մինչև մոլորությունները փարատող Հոգու զորությունները ստանալը... Իսկ երբ Հոգու զորությունն իջնի մարդու հոգեկան զորության վրա, այնժամ Գրքի օրենքի փոխարեն նրա սրտում կարմատավորվեն Հոգու պատվիրանները, և նա գաղտնաբար կսովորի Հոգուց և զգայական ձեռնարկի կարիք չի ունենա (ս. Իսահակ Ասորի):

Զ. ԱՍՏԾՈ ԽՈՍՔԸ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Ահա թե ինչու, դեն գցելով ամենայն աղտեղություն և չարիքի ավելցուկ, հեզությամբ ընդունեցե՛ք ձեր մեջ սերմանված խոսքը, որ կարող է փրկել ձեր հոգիները: Խոսքը կատարողնե՛ր եղեք, այլ ոչ թե միայն լսողներ համարեցեք դուք ձեզ, քանի որ եթե մեկը միայն խոսքը լսող է և ոչ կատարող, նա նման է մի մարդու, որ հայելու մեջ ակնապիշ նայում է իր դեմքին: Նայելով՝ տեսնում է ինքն իրեն, սակայն անցնում գնում է և անմիջապես մոռանում, թե ինչպիսին էր ինքը: Իսկ ով աչքերը հառած նայում է ազատության կատարյալ օրենքին և դրա մեջ էլ հարատևում, նա լսում է, չի մոռանում, այլ կատարում է այն, այդպիսի մեկը իր արածի մեջ երանություն կգտնի»

(Հակոբ Ա 21-25)

*Անօգուտ է Աստծո խոսքը առանց գործերի կարդալը կամ լսելը: Քրիստոսը երանի է տալիս ոչ թե նրանց, ովքեր լսում են Աստծո խոսքը, այլ նրանց, ովքեր լսում են ու պահում. **«Երանի՜ նրանց, որ լսում են Աստծո խոսքը և պահում»** (Ղուկ. ԺԱ 28): Ի՞նչ օգուտ այն ցանված սերմից, որը պտուղ չի տալիս: Ոչ մի: Ո՞րն է սննդի օգուտը ստամոքսին, եթե այն ավիշի ու արյան չի փոխակերպվում: Միանգամայն անօգուտ է այդպիսի սնունդը: Այդպես է նաև Աստծո խոսքի՝ աստվածային սերմի պարագայում, որն օգտավետ չէ, եթե լսողները չեն վերափոխվում: Ինչպես որ մարմինն է հյուծվում և մահանում, երբ ստամոքսը, սնունդ ընդունելով, չի մարսում և ավիշի ու արյան չի փոխակերպում այն, այդպես էլ հոգին, որը թեպետ լսում է Աստծո խոսքը, որ հոգևոր սնունդ է, բայց ավիշի ու արյան չի փոխակերպում, այսինքն՝ հոգևոր առումով չի զորացնում լսած խոսքը, ուժասպառ է լինում ու կործանվում: Այս պատահում է մարդուն այն ժամանակ, երբ նա Աստծո խոսքը լսելով՝ դրա համեմատ չի շտկում իր վարքը, չի դառնում Աստծուն, ի սրտե չի ապաշխարում, մեղքերից չի հրաժարվում և իր սրտում հոգևոր մխիթարություն չի գտնում:*

Աստծո խոսքը մեզ հենց այն բանի համար է շնորհվել, որ մենք, լսելով այն, ուղղենք ինքներս մեզ ըստ Նրա խրատի: Իսկ եթե այդպես չանենք, այն մեզ ոչ մի օգուտ չի տա: Ճիշտ այնպես, ինչպես հիվանդը չի ապաքինվի, եթե չկամենա համապատասխան բուժում ստանալ, այդպես էլ մեր հոգևոր ախտերը բուժելու համար Աստծուց շնորհված խոսքը, ինչպես վերը նշեցինք, անօգուտ կլինի, եթե դրանով չբուժենք մեր ախտերը: Ինչպես անօգուտ է վարպետի հմտությունը, եթե այն չի գործադրվում (նա անպայման կաղքատանա), այդպես էլ Սուրբ Գրքի քաջատեղյակությունն ու Տիրոջ կամքի իմացությունը շահ չեն, եթե Աստծո խոսքի ու Նրա կամքի համաձայն չջանանք ուղղել մեր վարքը (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Երբ կարդում ես աստվածային Գրությունների խոսքերը, նախ

աղոթի՛ր Աստծուն, որ բացի սրտիդ աչքերը, որպեսզի չբավարարվես գրված բառերը կրկնելով, այլ կարողանաս նաև գործադրել դրանք երկյուղով. Թերևս քո իսկ դատապարտության համար ես ընթերցում Աստվածաշնչի կենարար խոսքերը (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի բոլոր գործերն ու խոսքերը կրոն են բարեպաշտության ու առաքինության. սրա համար մարմնացավ՝ ցույց տալով մեզ առաքինություն և բարեպաշտություն: Որպեսզի յուրաքանչյուր ոք, ըստ կարողության տեսնելով, նախանձախնդրորեն ձգտի նախատիպին: Քանզի սրա համար մարմին հագավ, որպեսզի և մենք, ըստ մեր կարողության, նմանվողներ լինենք Նրա վարքին (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Տե՛ր, Դու իմ աղոթքով միշտ հաղթում ես իմ միջի դժոխքին, և եթե ես ցայժմ դեռ դժոխքում չեմ, այդ Քո՝ դժոխքը Հաղթողիդ ողորմությունն է, Տե՛ր: Փա՛ռք Քեզ՝ Բարերարիդ և մեր Փրկչիդ: Ինչ կլինեինք մենք առանց Քեզ. իսկական գազաններ, որոնք հոշոտում են իրար: Ե՛րբ ենք մենք խորապես գիտակցելու ըստ Ավետարանի ապրելու անհրաժեշտությունը՝ մեր իսկ ժամանակավոր և հավիտենական բարիքի համար: Իսկ այսօր ինչքա՛ն քիչ են նույնիսկ Ավետարան ընթերցողները (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):

Սուրբ Հայր Պամփոն գրաճանաչ չէր. և մի օր գնաց մի վարդապետի մոտ՝ սաղմոս ուսանելու: Երբ լսեց 38-րդ սաղմոսի առաջին համարը. ***«Ասացի՝ զգուշանամ իմ ճանապարհին, որ լեզվովս չմեղանչեմ»****, այլևս չկամեցավ իմանալ շարունակությունը: Նա ասաց. «Եթե սա գործով կատարեմ, այս համարն էլ ինձ բավական է»: Իսկ այն վարդապետին, ով հանդիմանեց նրան՝ վեց ամիս իրեն չայցելելու համար, պատասխանեց. «Դեռևս գործով չեմ կատարել»: Իսկ երբ բազում տարիներ անց նրա ծանոթներից մեկը հարցրեց նրան այն մասին, թե սովորե՞լ է արդյոք այդ սաղմոսը, պատասխանեց. «Քառասունինը տարում թերևս կարողացա սովորել այն» (Հայելի վարուց):*

Հոգևոր կյանքում Գրքերը միայն առաջնորդում են: Բուն ճանաչողությունը գործով է ձեռք բերվում: Նույնիսկ այն, ինչն ընթերցանությամբ է ճանաչվել, պարզ ու հանգամանալից կդառնա, երբ փորձարկվի գործով, և այլ կերպ կընկալվի (Թեոֆան Զատվորնիկ):

Այստեղ հարկ է նշել Աստծո խոսքի բեղմնավոր ընթերցանության ամենաանհրաժեշտ պայմանը: «Ճաշակելով» որևէ խրատ պարունակող Աստծո խոսքը՝ պետք է ջանալ անհապաղ կատարել այն, քանի դեռ սիրտը չի սառել: Իսկ կատարելով մեկ անգամ՝ հաջորդ անգամ այն կատարելն ավելի դյուրին կլինի, քանզի այդպես բարի գործերի հմտություն ու վարժանք է ձեռք բերվում (Եբր. Ե 14): Եվ ընդհակառակը, հաջորդ օրվան հետաձգվող բարի մտադրությունը սովորաբար չի կատարվում, քանզի Աստծո խոսքի՝ մարդուն հաղորդած բարոյական ուժը՝ Նրա ներշնչանքին հետևելու այդ ուրախ վճռականությունը, մնալով անգործ, աստիճանաբար թուլանում է ու անհետանում: «Միանգամայն անօգուտ է, - գրում է սուրբ Տիխոն Զադոնսկին, - կարդալ ու չպահել այն, ինչ սովորեցնում է Գիրքը: Եթե կամքդ չուղղես, ապա այդ ընթերցանությունից ավելի չար կդառնաս, քան եղել ես»: Բացի այդ, նմանօրինակ գործնական վերաբերմունքը Աստծո խոսքի նկատմամբ լավագույնս հավաստիացնում է Փրկչի վարդապետության՝ աստվածային լինելու իսկությունը: ***«Եթե մեկն ուզում է Նրա կամքը կատարել, կիմանա այդ ուսուցման մասին, թե Աստծո՞ւց է արդյոք»*** *(Հովհ. Ե 17)*[8]:

Է. ԱՂՈԹՔՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Բա'ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ Քո օրենքի հրաշալիքները»

(Սաղմ. ՃԺԸ 18)

Ի՞նչ պետք է անի քրիստոնյան, որպեսզի Աստծո խոսքի սերմերը պտուղ տան իր մեջ: Քրիստոս ասում է. ***«Խնդրեցե՛ք Աստծուց, և***

---

[8] *Նույն տեղում, էջ 11:*

Նա կտա ձեզ, փնտրեցե՛ք և կգտնեք, բախեցե՛ք, և կբացվի ձեր առաջ. որովհետև ով որ ուզի, ստանում է, ով որ փնտրի, գտնում է, և ով որ բախի, Նրա առաջ կբացվի» (Մատթ. Է 7 -8)։ Քանի որ ինքներս տկար ենք, առանց Քրիստոսի ոչինչ անել չենք կարող, ինչպես և Նա է վկայում. **«Առանց Ինձ ոչինչ անել չեք կարող»** (Հովհ. 15, 5)։ Ուստի ջերմեռանդ աղոթքով է անհրաժեշտ ամեն ինչ փնտրել Նրա մոտ։ Պետք է Սուրբ Հոգին, Ով խոսեց մարգարեների և առաքյալների հետ, գործի մեր մեջ՝ լուսավորելով, հանդիմանելով, խրատելով և առաջնորդելով մեզ, եթե ցանկանում ենք Նրա օրենքով ապրել[9]։

Երբ նստում ես՝ կարդալու կամ լսելու Աստծո խոսքը, նախապես աղոթի՛ր Աստծուն։ Հանապազ խնդրի՛ր Նրան, որ լուսավորի միտքդ և բացահայտի քեզ համար Իր խոսքերի զորությունը, քանզի շատերը, ապավինելով իրենց հասկացողությանը և չհասկանալով գրվածը, սրբապղծության մեջ ընկան և կործանվեցին։ Արդ, եթե ընթերցելիս դժվարհասկանալի տողերի հանդիպես, վերագրիր այդ քո տկարամտությանը (ս. Եփրեմ Ասորի)։

Բազում աղոթքներ են մեզ պետք, բազում արտասուքներ, հաճախակի պաղատանքներ և մեծագույն ճգնությամբ հայցել Աստծուց, որպեսզի արժանի լինենք լուսավոր միտք ստանալու, որով կբորբոքվեն մեր մեջ աղոթքի բաղձանքն ու Աստվածային Գրքի վերծանությունը։ Եվ մեր մտքի ճաշակելիքում կհամեղանա այդ հիանալի ուտեստների խոհարարությունը, և կճանաչենք հոգևոր երկունքի օգտակարությունն ու անսպառ բարիքների արդյունարարությունը (Խոսրով Անձևացի)։

Սուրբ Գրքի խորախորհուրդ խոսքերին մի՛ մոտենա առանց աղոթելու և Աստծուց օգնություն հայցելու, այլ ասա. «Տո՛ւր ինձ,

9 Նույն տեղում, էջ 47։

Տե՛ր, զգայաբար ընկալել նրանցում ամփոփված զորությունը»։ Համարի՛ր աղոթքը Սուրբ Գրքում արտահայտված ճշմարիտ իմաստի բանալի (ս. Իսահակ Ասորի)։

Կարդա՛ ջանասիրաբար ու փութեռանդորեն՝ համակ ուշադրությամբ կանգ առնելով յուրաքանչյուր բառի վրա։

Երբ նստես կարդալու կամ կարդացողին լսելու լինես, նախապես աղոթի՛ր Աստծուն՝ ասելով. «Տե՛ր Հիսուս Քրիստոս, բա՛ց արա սրտիս ականջներն ու աչքերը, որ լսեմ Քո խոսքերն ու կատարեմ Քո կամքը։ Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ Քո օրենքի հրաշալիքները» (Սաղմ. ՃԺԸ 18)։ Հույս ունեմ, Աստվա՛ծ իմ, որ կլուսավորես իմ սիրտը»։ Միշտ այդպես աղաչի՛ր Աստծուն, որպեսզի լուսավորի միտքդ և քեզ ճանաչել տա Իր խոսքերի զորությունը։ Շատերն իրենց հասկացողությանն ապավինելով՝ մոլորվեցին (ս. Եփրեմ Ասորի)։

Սուրբ Հովհան Ոսկեբերանի աղոթքը
Աստծո խոսքը կարդալուց և լսելուց առաջ

Տե՛ր Հիսուս Քրիստոս, բա՛ց սրտիս աչքերը՝ լսելու Քո խոսքը, հասկանալու և կամքդ կատարելու, քանզի պանդուխտ եմ ես այս աշխարհում։ Մի՛ ծածկիր ինձնից Քո պատգամները, այլ բա՛ց իմ աչքերը, որ հասկանամ օրենքիդ հրաշալիքները. հայտնի՛ր ինձ Քո իմաստության անհայտն ու ծածուկը։ Ես Քեզ եմ ապավինում, Աստվա՛ծ իմ, թող Քո մտքի լույսով լուսավորվի Նրա իմաստը, որ ոչ միայն գրվածը կարդամ, այլև կատարեմ, որպեսզի մեր կարդացած խոսքերն ու սուրբերի վարքը մեզ ի վնաս չլինեն, այլ ի նորոգություն, լուսավորություն, սրբագործություն, ի փրկություն հոգու և ի ժառանգություն հավիտենական կյանքի։ Զի

Դու ես լուսավորում խավարի մեջ նստածներին, և Քեզնից է ամենայն բարիք ու ամենայն կատարյալ շնորհ: Ամեն:

Ս. Գրիգոր Տաթևացի
ԱՂՈԹՔ

Արարի՛չ անճառելի և Աղբյուր ճշմարիտ լույսի ու իմաստության, լուսավորի՛ր իմ միտքը պայծառ նշույլներով և հեռացրո՛ւ իմ միջից մեգն անգիտության: Դո՛ւ, որ մանուկների լեզուները պարզախոս ես ստեղծել, վարժի՛ր իմ լեզուն և շուրթերս Քո շնորհների օրհնությա՛մբ լցրու: Սրությո՛ւն տուր ինձ՝ հասկանալու, ընդունակություն՝ պահելու, կորովամտություն՝ բացատրելու, դյուրընկալություն՝ ուսանելու, ինչպես նաև առատ շնորհ՝ խոսելու: Պատրաստի՛ր ու հարդարի՛ր մուտքն իմ այս կյանք, կյանքիս ընթացքն ուղղի՛ր և ավարտի՛ն հասցրու Տիրոջով՝ Հիսուս Քրիստոսով: Ամեն:

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ա. ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ Ս. ԳՐՔԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Ով Աստծուց է, Աստծու խոսքերն է լսում

(Հովհ. Ը 47)

Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու ժամանակակից մի հոգևորական Նոր Կտակարանի ընթերցման կարգին վերաբերող՝ համայնքին ուղղված իր հովվական քարոզում ասում է. «Ընդունի՛ր այս սրբազան Գիրքն իբրև պարգև՝ առաքված քեզ երկնքից՝ Տիրոջ կողմից... Ընթերցելիս մի՛ մոռանա, որ տեսնում ես Իրեն՝ Տիրոջը, Ով Իր առաքյալների հետ միասին Ավետարաններում, Գործք առաքելոցում և առաքելական թղթերում խոսում և գործում է քո առջև»: Ահա մարդու ճշմարիտ վերաբերմունքը «հավիտենական և կենդանի» խոսքի նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր պատմական անձի գործունեություն ավարտվում է նրա մահվամբ, և այնժամ իրապես մեզ համար դառնում է անցյալի պատմություն: Այդպիսին չէ Հիսուս Քրիստոսի Անձն ու գործունեությունը: Նա մեռած չէ, այլ ողջ է և ***«մոտ է բոլոր նրանց, ովքեր կանչում են Իրեն, բոլոր նրանց, ովքեր կանչում են Իրեն ճշմարտապես»*** *(Սաղմ. Ճ Դ 18):* ***«Եվ ահա Ես ձեզ հետ եմ բոլոր օրերում, մինչև աշխարհի վախճանը»*** *(Մատթ. ԻԸ 20):* ***«Ուր երկու կամ երեք հոգի հավաքված լինեն Իմ անունով, այնտեղ եմ Ես, նրանց մեջ»*** *(Մատթ. ԺԸ 20): Ուստի և մենք Ավետարանն ընթերցելիս կարող ենք խոնարհ ու հավատավոր սրտով տեսնել Տիրոջն Իր առաքյալների հետ գործելիս, լսել Նրա խոսքը...*

«Հիսուս Քրիստոսը՝ մեղավորների Բարեկամը, քայլում է Աստվածաշնչի այգիներով, ինչպես մի ժամանակ՝ Պաղեստինի լեռներով ու հովիտներով: Դուք կարող եք հիմա էլ տեսնել Նրան, եթե բաց աչքերով նայեք հին մարգարեություններին, ավելի հստակ կտեսնեք Նրան

չորս Ավետարաններում: Նա բացահայտում է մեզ գաղտնիքներով առլեցուն Իր Հոգին առաքելական թղթերում և լսել տալիս Իր քայլերը Հայտնության Գրքի խորհրդանիշներում. լսել է տալիս, թե ինչպես է մոտենում Իր գալուստը: Ողջ է Քրիստոս Իր Գրքում. դուք Նրան տեսնում եք գրեթե ամեն էջում, լսում Նրա խոսքը. ասես Ինքն Անձամբ ձեզ հետ խոսելիս լինի: Քրիստոս ցայժմ խոսում է Իր Գրքի մեջ Երանիների լեռից. Աստված, Ով ասաց՝ եղիցի լույս, շարունակում է Իր (Գրքի) էջերում նույն պատվիրանները տալ: Անկաշառ ու անփոփոխ ճշմարտությունն է Իր ողջ զորությամբ բնակվում Գրքում և Նրան կենդանի պահում: ***«Խոտը չորանում, ծաղիկն էլ թափվում է, բայց Տիրոջ խոսքը մնում է հավիտյան»*** *(Ա Պետ. Ա 24):*

Ինչպես որ կարդում ու վերընթերցում ենք մեզ համար թանկագին մարդու նամակի տողերը՝ կանգ առնելով յուրաքանչյուր բառի վրա, խորամուխ լինելով նրա մեջ և բավականություն ստանալով, մեր միտքն ու զգացմունքներն ուղղելով նրան, ումից ստացել ենք նամակը, այդպես էլ պետք է կարդանք Աստծո խոսքը: Պետք է կարդալ երկյուղալից ուշադրությամբ, թոթափելով ամեն մի կասկած ու կենցաղային բոլոր հոգսերը, վեր բարձրացնելով սեփական միտքն ու սիրտն առ Նա, Ով Իր հայրական հոգատարությամբ ***«առաքեց Իր խոսքն ու բուժեց մեզ»*** *(հմմտ. Սաղմ. ՃԳ 20)[10]:*

Աստված հայտնվում է Սուրբ Գրքում՝ կարծես քայլելով ու խոսելով, ուստի և մարդը Սուրբ Գիրք կարդալիս ասես լսում է Աստծո ձայնը: Մենք խոսում ենք Քրիստոսի հետ, երբ աղոթքի ենք կանգնում, մենք լսում ենք Նրան, երբ կարդում ենք Սուրբ Գիրքը (ս. Ամբրոսիոս, Միլանի եպիսկոպոս):

Եթե դու երկրավոր թագավորից նամակ ստացած լինեիր, մի՞թե այն մեծ ուրախությամբ չէիր կարդա: Իհարկե, մեծ ուրախությամբ և սրտատրոփ ուշադրությամբ: Այնինչ ստացածդ նամակը ոչ թե երկրա-

[10] Նույն տեղում, էջ 8-9:

վոր, այլ Երկնային Թագավորից է, իսկ դու գրեթե արհամարհում ես այդ շնորհը՝ այդ անգին գանձը:

Ամեն անգամ կարդալով սուրբ Ավետարանը, դու լսում ես Քրիստոսի՝ քեզ հասցեագրված խոսքերը: Ընթերցելիս դու և աղոթում ես Նրան, և զրուցում Նրա հետ (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Ոմանք պարծենում են ազնվազարմ իշխանների ու արքաների հետ ունեցած զրույցով, իսկ դու պանծա՛, որ Սուրբ Գրքում զրուցում ես Սուրբ Հոգու հետ, քանզի Սուրբ Հոգին է նրանց միջոցով խոսողը:

Ջանա՛ ընթերցել Սուրբ Գիրքը և հարատևել աղոթքի մեջ: Քանզի ամեն անգամ, երբ Գրքերի միջոցով խոսում ես Աստծո հետ, սրբագործվում են մարմինդ ու հոգիդ: Իմանալով այս՝ ջանա՛ հարատևել ընթերցանության մեջ (Եպիսկոպոս Թեոֆան):

Բ. ՍԵՐԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

«Սքանչելի են Քո վկայությունները, դրա համար հոգիս սիրեց դրանք: Քո խոսքերի հայտնությունը լուսավորում և իմաստնացնում է պարզամիտներին»:

(Սաղմոս ՃԺԸ 129-130)

Ինչպես պետք է մեզ սիրել Աստծո խոսքը: Մենք՝ քրիստոնյաներս, ոչ մի այլ բանով չպետք է այնպես մխիթարվենք և ուրախանանք, ինչպես Նրա սուրբ խոսքով: Աստծո խոսքը Նրա բերանի խոսքն է, ինչպես վկայում է Դավիթ մարգարեն. ***«Քո բերանից ելած օրենքն ինձ համար ավելին է, քան հազարներով արծաթ ու ոսկի»*** *(Սաղմ. ՃԺԸ 72): Հետևաբար, ինչ ջանասիրություն, սեր ու անհագ ծարավ պետք է ունենալ այն ընթերցելու և լսելու համար: Ամեն անգամ, երբ կարդում կամ լսում ենք Աստծո սպասավորի ընթերցումները, լսում ենք մեզ հետ զրուցող մեր Տեր Աստծուն: Եվ եթե սիրով ենք լսում մեզ հետ զրուցող երկրավոր թագավորին (յուրաքանչյուր ոք սա մեծ պատիվ է համարում), ապա առավել սիրով և հոժարությամբ պետք է լսել*

մեզ հետ խոսող Աստծուն՝ երկնքի և երկրի Թագավորին: Նա պատվել է անարժաններիս Իր ողորմությամբ, և պատշաճ չէ, որ մենք անտեսենք Նրա այդ մեծ ողորմությունը, այլ մանավանդ սիրահոժար ունկնդրությամբ կամ Նրա խոսքի ընթերցանությամբ մեր երախտագիտությունը հայտնենք Նրան և հավատանք (այն ամենին), ինչ հայտնում ու խոստանում է խոսքը, կատարենք, ինչ հրամայում է, խույս տանք (այն ամենից), ինչ արգելում է:

*Այստեղից էլ ակնհայտ է, թե ինչ անիմաստ և, մանավանդ, անօրեն բան է, երբ քրիստոնյաները խուսափում են Աստծո խոսքից: Շատերն այս կենդանարար ու սուրբ աղբյուրը թողած՝ զվարճանում են անպիտան գրքերով, որոնք ուրախացնում են մարմինը, բայց այլասերում հոգին, և նմանօրինակ ընթերցանությամբ կործանում են սեփական անձը, այլ ոչ թե կերտում: Ոմանք ջանում են իմանալ, թե ինչ է կատարվում Ամերիկայում, Աֆրիկայում, Ասիայում և այլ հեռավոր երկրներում, բայց իրենց անձերին ու իրենց մեջ նայել չեն ուզում: Աստծո խոսքի լույսով չեն ձգտում ճանաչել, թե ի՞նչ է կատարվում իրենց հոգու հետ, ի՞նչ վիճակում է այն: Ոմանք էլ խոտերի, բույսերի, ծառերի և մնացածի բնությունն են ցանկանում զննել, բայց իրենց՝ մեղքով պղծված բնությունը Աստծո խոսքով քննել չեն ուզում: Մյուսներն աստղերը հաշվել, հողը չափանշել են սովորում, բայց իրենց կարճ կյանքի օրերն ու անհամար հանցանքները, որոնցով ամեն օր մեղանչում են Տիրոջ առաջ (**«Իր հանցանքներն ո՞վ կարող է մտքում պահել»**) (Սաղմ. ԺԸ 13) Աստծո խոսքով տեսնել չեն ուզում: Ուրիշները զօրուգիշեր սովորում են, որ հարստություն ձեռք բերեն, որը մարմնի հետ միասին թողնելու են այս աշխարհում, բայց հոգեշահ հարստություն Սուրբ Գրքից կուտակել չեն կամենում, և հոգու հետ այն աշխարհ գնացող հարստությունն արհամարհում են: Ոմանք ձգտում են ողջ ու առողջ պահել վաղ թե ուշ աճյուն դարձող մարմինը, իսկ անմահ հոգու նկատմամբ անհոգ են և նրա ախտերն Աստծո խոսքով ճանաչել ու բուժել չեն ուզում: Մյուսներն այլ բան են խորհում ու անում, իսկ այն, ինչ անհրաժեշտ է*

ըստ Քրիստոսի վարդապետության, անտեսում են: Բոլոր սրանք և նրանց նմանները նման են այն մարդուն, ով գրոշները պահում է սնդուկի մեջ, բայց անփույթ է հազար ոսկեդրամի նկատմամբ, կամ էլ՝ նրան, ով խեղդվում է ջրում, սակայն, չմտածելով իր անձի մասին, ուզում է իր իրերը փրկել (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

Գ. ՍՐՏԻ ՄԱՔՐՈՒԹՅՈՒՆ

«Իմաստությունը չի մտնի չարանենգ անձի մեջ և ոչ էլ կբնակվի այն մարմնի մեջ, որ մեղք է գործում»:

(Իմաստ. Ա 4)

Աստվածաշունչն հասկանալ կամեցողը ոչ այնքան պետք է տրվի մեկնությունների ընթերցմանը, որքան մարմնական արատներից սրտի մաքրագործմանը: Եթե այս արատներն արմատախիլ արվեն, ապա կրքերի ծածկոցը վերցվելուն համապատասխան հոգևոր աչքերը պարզ կտեսնեն Ս. Գրքի գաղտնիքները: Քանզի այն Սուրբ Հոգին հայտնել է այն բանի համար, որ մենք ճանաչենք այն: Իսկ չենք տեսնում այն պատճառով, որ մեր հոգևոր աչքերը ծածկված են արատների ծածկոցով: Իսկ եթե նրանց վերադարձվի իրենց բնական առողջությունը, ապա միայն Ս. Գրքի ընթերցանությունն էլ բավարար կլինի նրա ճշմարիտ իմաստն ընկալելու համար, և մեկնիչների գրքերի կարիք չի զգացվի, ինչպես մարմնական աչքերը տեսնելու համար ոչ մի գիտելիքի կարիք չունեն, եթե միայն մաքուր են, ու խավար չկա նրանցում (ս. Իոան Կասիան):

Երբ Տերն ամենայն աշխարհիկ բաներից ու վարդապետություններից մաքուր սիրտ է տեսնում, ապա նրա վրա, ինչպես մաքուր փոքրիկ տախտակի, գրում է Իր վարդապետությունը: Այս բանը նրա համար եմ ասում, որ որևէ մեկը չկարդա ոչ աստվածահաճո (գրքեր):

Սուրբ Գրքում անթեղվածը ճանաչելու համար պետք է սրբակենցաղ կյանքով ապրել: Սակայն մաքուր կենցաղավարությունից զատ, պետք է հարատևել Ս. Գրքի ուսման մեջ, որպեսզի անդադրում ըն-

թերցանության միջոցով Աստծո կարևոր ու խորհրդավոր խոսքերը դաջվեն մեր հոգիներում (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Բոլոր երգերն էլ Սաղմոսարանի մի-մի կտակ են մարդկության համար կենդանագրված, որ, սակայն, միայն տեսանելի են մաքուր սրտերին (ս.Գրիգոր Նարեկացի):

*Քրիստոնյա', երկյուղածությամբ ընթերցելով Սուրբ Հոգու խոսքերը, հիշիր, որ մեր տկար, մեղավոր միտքն ի զորու չէ պարփակելու Աստծու խոսքի մեջ անփոփված իմաստության բովանդակ խորությունը: Գրված է. **«Իմաստությունը չի մտնի չարանենգ անձի մեջ և ոչ էլ կբնակվի այն մարմնի մեջ, որ մեղք է գործում»** (Իմաստ. Ա 4), քանզի ինքն իմաստությունը մարդու համար նախ և առաջ բարեպաշտություն է. **«Աստվածապաշտությունն է իմաստություն»** (Հոբ ԻԸ 28) (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):*

Թո՛ղ մեղսալից կյանքը, թո՛ղ աշխարհասեր մոլությունններն ու հաճույքները, ուրացի՛ր անձդ, այդժամ Ավետարանը քեզ համար մատչելի ու հաճելի կդառնա:

*Տերն ասում է. **«Ով այս աշխարհում իր անձն ատում է, այն կպահի հավիտենական կյանքի համար»** (Հովհ. ԺԲ 25) (այն անձը, որի համար անկումից ի վեր մեղսասիրությունը բնական ապրելակերպ դարձավ): Փակ է Ավետարանը նրա համար, ով սիրում է իր անձը, ով չի որոշում ինքնուրաց լինել: Նա կարդում է տառը, բայց կյանքի խոսքը, ինչպես Հոգին, նրա համար մնում է անթափանց ծածկոցի տակ:*

Երբ Տերն Իր սուրբ մարմնով աշխարհում էր, շատերն էին տեսնում Նրան, բայց միաժամանակ և չէին տեսնում: Ո՞րն է օգուտը, երբ մարդը նայում է այն մարմնավոր աչքերով, որոնցից կենդանիներն էլ ունեն, բայց ոչինչ չի տեսնում հոգու աչքերով՝ մտքով և սրտով: Այսօր էլ շատերը ամեն օր կարդում են Ավետարանը, բայց միաժամանակ երբեք չեն կարդացել, ամենևին ծանոթ չեն նրան (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Դ. ԽՈՆԱՐՀՈՒԹՅՈՒՆ

«Լավ է, որ Դու խոնարհ դարձրիր ինձ, որպեսզի Քո արդարությունը սովորեմ»:

(Սաղմ. ՃԺԸ 71)

Եթե կամենում ես հասնել Սուրբ Գրքի ճշմարիտ գիտությանը, ապա պետք է ջանաս ձեռք բերել սրտի անսասան խոնարհություն, որը, սիրո մեջ կատարելության հասնելով, կառաջնորդի քեզ այնպիսի իմացության, որը չի հպարտացնում, այլ լուսավորում է: Քանզի անմաքուր հոգու համար անհնար է հոգևոր գիտության շնորհ ձեռք բերել: Ուստի ամենայն զգուշությամբ խուսափի՛ր, որ ընթերցանության մեջ վարժվելիս քեզ մոտ գիտության լույսի ու հավերժական փառքի փոխարեն պիղծ հպարտությունից չառաջանան կործանման պատճառ հանդիսացող հատկություններ (ս. Իոան Կասիան):

Ե. ԶԳՈՒՇՈՒԹՅՈՒՆ ՉԱՐԻ ՀԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԻՑ

«Եվ այս բոլորի վրա, առե'ք հավատը վահանը, որով պիտի կարողանաք հանգցնել չարի բոլոր մխացող նետերը; Եվ առե'ք փրկության սաղավարտն ու Հոգու սուսերը, որ է Աստծո խոսքը»

(Եփես. Զ 10)

Երբ ցանկանում ես ընթերցել, զգո՛ւյշ եղիր, որ թշնամին չխանգարի քեզ՝ վհատության մեջ գցելով կամ մտացրություն առաջացնելով, կամ էլ ասելով. «Նախ այս կամ այն գործն արա, որովհետև չնչին բան է, իսկ հետո հանգիստ խղճով կկարդաս...»:

Մի՛ հավատա նրան, այլ նմանվի՛ր ծարավ եղջերվին, որ փափագում է գալ ջրի ակունքների մոտ, այսինքն՝ (դարձի՛ր դեպի) Աստվածային Գրքերը, ուր և կհագեցնես կրքերից տոչորվող ծարավդ (ս. Եփրեմ Ասորի):

Ամո՛ւր փակիր դուռը և սկսի՛ր ընթերցել Սուրբ Գիրքը։ Բայց անգիտաբար մի՛ կարդա, որ իզուր չչարչարվես՝ նմանվելով սանդի փայտի, որով ցորեն են ծեծում, ինչը թեև բյուր անգամ մտնում ու ելնում է սանդի մեջ, բայց ցորենի ոչ մի հատիկ նրան չի կպչում. թափուր մտնում ու թափուր դուրս է գալիս։

Բնավ հոգ մի՛ տար Գիրքը վարժ կարդալու մասին, որ շուտ վերջացնես գործդ։ Եղբա՛յր, առանց տարակուսելու իմացի՛ր, որ սա դևից է. նա չի կամենում հոգուդ լուսավորությունը սուրբգրային բարի իմաստներով, որպեսզի իմաստնանալով՝ չճանաչես նրա չարությունը և գիտությամբ ու առաքինությամբ դյուրությամբ հալածես իրեն քեզնից։ Որովհետև ինչպես առյուծն է սարսափելի բոլոր կենդանիների համար, այդպես էլ Աստվածաշնչի գիտությամբ զարդարված առաքինի հոգին՝ դևերի համար։

Իսկ նա, ով անսում է դևին, աճապարանքով կարդալով՝ ջանում է բովանդակ Գիրքը վերջացնել, նման է կարկտաբեր և հեղեղաբեր անձրևի, որից օգուտ չկա հողին, բացի մեծ վնասներից։ Նույնպես և արագ ընթերցելն է անօգուտ և վնասակար հոգու համար։ Այլ դու մեղմ անձրևի նման հանդարտորեն կարդա՝ ուշադրություն դարձնելով (յուրաքանչյուր) բառի, քննի՛ր նրա մեջ պարփակված իմաստը, քանզի սա է հաճելի Աստծուն և օգտակար՝ հոգուդ։ Շատ օրեր քիչ խոսքերի վրա աշխատելն է օգտավետ, քան բազում էջեր մի օրում ընթերցելը, որն ապարդյուն աշխատանք է։

Եվս մի բան. սնափառության դևն հափշտակում է վարժ ընթերցողների միտքը. ընթերցողը, անփորձ լինելով, չի գիտակցում, որ իր մեջ առաջացած ուրախությունը դևից է, որը մղում է նրան մարդկանց առաջ պարծենալու, որ այս Գիրքն այսքան օրում է կարդացել վերջացրել։

Պարծենալու դրդած նույն դևը միաժամանակ առաջացնում է լսողների զարմանքը և փութով գովեստի մղում նրանց, որ ընթերցողն առավել ուրախանա իր անմիտ գործով և, սովորություն ձեռք բերելով, ամեն օր այդպես ընթերցի ու գովասանքի արժանանա։ Նաև ա՛յս իմացիր, որ դևը այդպես կարդացողին երկակի վնաս է պատճառում. քանի որ հոգին զրկվում է իմաստների ճաշակումից և վարձքից, որը պիտի ստանար Աստծուց իր աշխատանքի համար, քանզի խոսեց այդ մասին և գովեստի արժանացավ։ Բայց դու, եղբա՛յր, ընթերցի՛ր ինչպես հարկ է և օգտակար (Գրիգոր Վարդապետ)։

Զ. ԵՐԿՅՈՒՂԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

«Ես ում եմ նայելու, եթե ոչ հեզերին ու խոնարհներին և նրանց, ովքեր դողում են Իմ խոսքից»։

(Եսայի ԿԳ 2)

Մեծ երկյուղով, երբ մտնելու լինենք, երկրպագենք Թագավորին, որ այնտեղ է, քանզի այնտեղից առաջին իսկ հայտնությունը կարող է զարմացնել տեսնողին. փակված են այժմ դռները մեզ համար, իսկ երբ բաց տեսնենք դրանք (որ փնտրողների նպատակն է), պիտի տեսնենք ներսում մեծ լուսավորություն։

Այսուհետև ամբոխով ու խռովությամբ չմտնենք, այլ խորհրդական լռությամբ, քանզի եթե թատրոններում այն ժամանակ են կարդում թագավորների հրովարտակները, երբ մեծ լռություն է տիրում, ապա որչափ առավել այս քաղաքում պետք է ամենքին խոնարհվել և ուշադիր լինել հոգով ու լսելիքով։ Եվ եթե այսպես անձներս պատրաստենք, Հոգու շնորհները բազում ճշմարտությամբ կառաջնորդեն մեզ և այնտեղ արքունական աթոռին կհասնենք։

Եվ այնտեղի բոլոր բարիքներին հասնում ենք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի շնորհներով ու մարդասիրությամբ (Հովհաննես Ոսկեբերան)։

Է. ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

«Լսեցե՛ք, ունկնդի՛ր եղեք և մի՛ հպարտացե՛ք, քանզի Տերը խոսեց»

(Երեմ.ԺԳ 15)

Աստծո խոսքին հնազանդվել ցանկացողներին ու բարի պտուղ տվողներին ուղեկցում են հետևյալ հատկությունները՝ հեծեծանք, խոնարհ հայացք, աղոթք, լռություն, մի տեղում մնալ, ցավագին լաց, սրտացավություն բարեպաշտ լինելու համար, և գործերը՝ հսկում, պահք, ժուժկալություն, հեզություն, մեծահոգություն, հարատև աղոթք, Սուրբ Գրքի սերտում, հավատք, խոնարհություն, եղբայրասիրություն, հնազանդություն, աշխատանք, չարչարանք, սեր, բարություն, ազնվություն, և բովանդակ լույսը, որ է Աստված:

Կյանքի պտուղներ չտվողներին ուղեկցում են հետևյալ հատկությունները՝ հուսահատություն, մեծամտություն, թափառիկ հայացք, մտացրություն, տրտունջ, անհասկացողություն, և գործերը՝ չատակերություն, բարկություն, դյուրագրգռություն, բամբասասիրություն, ամբարտավանություն, անտեղի խոսասիրություն, անհավատություն, անկայունություն, մոռացկոտություն, հուզմունք, չփութություն, ագահություն, արծաթասիրություն, նախանձ, խարդախություն, արհամարհանք, դատարկախոսություն, անտեղի ծիծաղ, քմահաճություն և բովանդակ խավարը, որ է սատանան (ս. Մակար Եգիպտացի):

Ը. ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ*

«Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում»:

(Մարկ. ԺԳ 36)

Ո՞ր խոսքերն են մեզ համար ավելի թանկ, քան մեր Փրկչի խոսքերը: Եվ եթե ոչ այդ, ապա ո՞ր խոսքերով կարելի լավագույնս սրբագործել մեր միտքն ու հիշողությունը: Սուրբ Պախոմիոսն իր վանականներից պահանջում էր անգիր իմանալ Սաղմոսարանն ու Ավետարանները, կամ էլ բովանդակ Նոր Կտակարանը: Ըստ սահմանված կարգի՝ ազատ լինելուն պես նրանք ասում էին հիշողությամբ յուրացված նյութը խորհրդածությամբ հանդերձ: Հրաշալի կարգ էր: Պետք է միայն սերտածը գործադրել սեփական անձի նկատմամբ, օրինակ՝

---

* *Սուրբ Գրքի ուղղափառ և արդյունավոր ընկալման մյուս կարևորագույն պայմանը ընթերցանության խորապես անձնական բնույթն է: Աստվածաշունչը, իբրև Աստծո խոսք՝ ուղերձ, հասցեագրված է յուրաքանչյուրիս և նաև հայելի է (տե՛ս Հակ. Ա 23, 24), որի մեջ մարդը, շնորհիվ պատվիրանների, օրենքների, պատումների, հերոսների վարքերի, պետք է տեսնի նախևառաջ իրեն, իր սրտի մեղքերը, արատները, աշխարհասիրությունը, հպարտությունը և մյուս մահացու մեղքերը: Օրինակ՝ փարիսեցիությունը պատմության գիրկն անցած երևույթ չէ, այլ հոգևոր ծանր հիվանդություն՝ բնորոշ բոլոր ժամանակներին: Կամ մի՞թե Աստվածաշունչը, որ բնավ չի սքողում իր հերոսների թերություններն ու մեղքերը, չի սովորեցնում Սողոմոնի կռապաշտության, Դավթի մեղսագործության, Պետրոսի ուրացության մեջ տեսնել մեր անձերը, կամ, հակառակը, նրանց առաքինության, անկեղծ ապաշխարության և աստվածասիրության մեջ տեսնել մեր պատիր ու կեղծ աստվածպաշտությունը: Սուրբ Գիրքը զինում է մարդուն ճշմարտությամբ, երևույթները գնահատելու և արժևորելու ճշմարիտ ունակությամբ, իմաստությամբ և այլ հոգևոր շնորհներով, որոնք կոչված են մարդուն ապաշխարության մղելու, այլ ոչ թե սոսկ ընդլայնելու սեփական ճանաչողության սահմաններն ու այն ի չարս գործադրելու, օրինակ, ուրիշներին դատելու.* ***«Ինչո՞ւ քո եղբոր աչքի մեջ շյուղը տեսնում ես, իսկ քո աչքի մեջ գերանը չես տեսնում. կամ՝ ինչպե՞ս քո եղբորն ասում ես՝ թող որ հանեմ այդ շյուղը քո աչքից, և ահա քո աչքում գերան կա: Կեղծավո՛ր, նախ հանի՛ր քո աչքից այդ գերանը և ապա հստակ կտեսնես՝ քո եղբոր աչքից շյուղը հանելու համար»*** *(Մատթ. Է 3-5):*

Տերը ասում, պատվիրում է այս կամ այն բանը. ես ինչպե՞ս կարող եմ դա իրագործել իմ պարագայում: Եթե սերտվածը վերապրեք սրտով ու կյանքով, ապա ձեր մտքով իսկ չի անցնի պարծենալ Ս. Գրքի՝ ձեր իմացությամբ: Հոգին դրա ժամանակը չի ունենա, քանզի ինչպես հայելու մեջ, միշտ կտեսնի իր ոչինչ լինելը, տկարությունններն ու մեղքերը (Եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Մտքով խոնարհն ու հոգևոր շավղով ընթացողը Ս. Գիրքն ընթերցելիս ամեն բան կվերագրի իրեն և ոչ թե մերձավորին (ս. Մարկոս Ճգնավոր):

«Հարկ է, - գրում է մի հեղինակ, - ջանալ մտքով տեղափոխվել դեպի այն ժամանակն ու այն տեղը, ուր տեղի են ունեցել Ավետարանում նկարագրված իրադարձությունները, ընդ որում լինել ոչ թե հասարակ հանդիսատես, այլ դրանց մասնակից՝ կարդացածը սեփական անձին առնչելով այնպես, ասես թե այն հենց իրեն է վերաբերում. ***«Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում»,*** *- ասաց Տերն Իր աշակերտներին (Մարկ. ԺԳ 37): Հենց այդ ժամանակ և միմիայն այդ ժամանակ, երբ կարդացածն առնչում ենք սեփական անձին, զգում ենք այն հրաշագործ վերակենդանացնող զորությունը, որն ամփոփված է Աստծո խոսքում, ինչպես սերմում»:*

Կարդալով Տիրոջ կողմից բժշկված բորոտների, տկարների, կույրերի, կաղերի և դիվահարների մասին՝ խորհի՛ր, որ մեղքերի բազմապիսի խոցեր ստացած և դևերից գերեվարված հոգիդ նման է այդ հիվանդներին: Ավետարանից սովորի՛ր հավատալ, որ Տերը՝ նրանց Բժշկողը, կապաքինի նաև քեզ, եթե ջերմեռանդորեն Նրանից ապաքինություն խնդրես:

Ձեռք բեր հոգու այնպիսի տրամադրություն, որ ունակ լինես ապաքինություն ստանալու: (Իսկ ապաքինություն) կարող են ստանալ նրանք, ովքեր ընդունում են իրենց մեղավորությունը և որոշել են

հեռանալ դրանից: Հպարտ արդարին, այսինքն՝ մեղավորին, որ չի տեսնում իր մեղավորությունը, Փրկիչ պետք չէ, նա Փրկչի կարիք չունի: Մեղքերը տեսնելը, մարդկային ցեղի անկումը տեսնելն առանձնահատուկ աստվածային շնորհ է: Աղերսի՛ր, որ ստանաս այդ շնորհը, և քեզ համար ավելի հասկանալի կլինի երկնավոր Բժշկի Գիրքը՝ Ավետարանը[11]:*

Ջգտելով բարեպաշտ կյանքով ապրել՝ պետք է հիշել և երբեք չմոռանալ, որ կարդացածը և հասկացածը անհրաժեշտ է վերագրել սեփական անձին, այլ ոչ թե ուրիշներին: Սեփական անձի նկատմամբ լինել խելամտորեն խիստ, իսկ ուրիշների նկատմամբ՝ ներողամիտ: Լինելով խելամտորեն խիստ՝ նշանակում է զուր տեղը չհուզվել: Այս բանի օրինակը մենք կարող ենք տեսնել տարբեր տարիքի երեխաների մեջ, որոնց նկատմամբ ներողամտություն է ցուցաբերվում նրանց հասկացողության համեմատ (Ամբրոսի Օպտինսկի):

---

* *Անապատական հայրերն ասում են. «Ավելի լավ է իր մեղքերը գիտակցող և ապաշխարող մեղավորը, քան իր արդարության մասին մեծ կարծիք ունեցող արդարը»:*

[11] *Նույն տեղում, էջ 11:*

ՄԱՍ ՉՈՐՐՈՐԴ

Ա. Ս. ԳՐՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Հետամտի՛ր Աստծու խոսքը ընթերցել, հորդորել և ուսուցանել հավատացյալներին: Զանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրվեց քեզ մարգարեությամբ, երեցների ձեռնադրումով: Այդ բանի վրա մտածիր և հարատևիր դրանում, որպեսզի քո առաջադիմությունը հայտնի լինի բոլորին: Զգո՛ւյշ եղիր քո նկատմամբ և քո ուսուցման նկատմամբ. և հարատևի՛ր դրանում: Եթե այդ բանն անես, կփրկես և՛ քեզ, և՛ նրանց, որ լսում են քեզ»:

(Ա Տիմ. Դ 13-16)

Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, խրախուսելով ու պահանջելով իր զավակներից՝ ընթերցել և սերտել Սուրբ Գիրքը, Փիլիպպոս առաքյալի օրինակով հարցնում է. ***«Հասկանո՞ւմ ես արդյոք, ինչ որ ընթերցում ես»*** *(Գործք Ը 31):*

Մեր մեղավոր միտքն անզոր է առանց առաջնորդության ընդգրկել Աստծո խոսքում պարփակված անընդգրկելի աստվածային իմաստությունը. «Այս պատճառով,-գրում է սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը,- Աստված տվեց մարգարեներ, առաքյալներ, հայրապետներ ու վարդապետներ՝ որպես ուսուցիչներ, որպեսզի տեղյակ և հմուտ դարձնեն մեզ Աստծո բարի կամքին»:

Հետևաբար նրանք, ովքեր ուզում են ուղղափառորեն ընկալել Ս. Գիրքը, քննել նրա խորին խորհուրդները, պետք է դիմեն եկեղեցու սրբազան ավանդությանը՝ հայրերի ու վարդապետների մեկնողական գրականությանը, քանզի Եկեղեցին է Սուրբ Գրքի միակ պահապանն ու մեկնիչը. «Միայն Եկեղեցում է պահվում, -գրում է ս. Կղեմես Աղեքսանդրացին, -ճշմարիտ գիտությունը. ով մեկնում է Ս. Գիրքը ի հեճուկս եկեղեցական ավանդության, նա կորցրել է ճշմարտության

չափանիշը»: Իսկ ս. Իլարին գրում է. «Եթե մեկը Եկեղեցում չէ, անհնար է, որ նա հասկանա Աստծո խոսքը»:

Եվ ինչպես որ մայրերն են նախքան իրենց մանուկներին կերակրելը կակղեցնում կոշտ կերակուրները, այնպես էլ «եկեղեցու վարդապետներն առաքելական և մարգարեական խորին ու ծածուկ խոսքերը նախ իրենք են որոճում և ապա, դյուրըմբռնելի դարձնելով, կերակրում են հավատացյալներին, այսինքն՝ իմաստնացնելով տգետներին՝ խորհրդազգաց են դարձնում աստվածային օրենքների ուսմանը», -գրում է Սարգիս Շնորհալին:

Իսկ հպարտությամբ սեփական մտավոր ու հոգևոր կարողություններին ապավինելն ու ինքնահաճ քննությունն ու եզրահանգումները հղի են բազում վտանգներով. «Ինչքա՜ն մոլորվեցին վարքով և վարդապետությամբ, երբ կուրաբար հետևեցին Ս. Գրքի այս կամ այն պատգամին և ականջ չդրեցին նախնիների կողմից մեկնված ու բացատրված պատգամներին... Շատ հերետիկոսություններ այսպես են ծագել՝ նկատելով միայն ճշմարտության մի մասը» (Մեկն. չորից Ավետարանաց):

Մովսեսն ընդունեց տասնաբանյա օրենքը Հոգուց... և նրան վկա մարգարեները գրեցին՝ դյուրացնելով դրանք: Նույն Հոգով և առաքյալները գրեցին և առավել հայտնապես ճանաչեցրին: Նույն Հոգով նույն բանը վարդապետները թարգմանեցին և մեկը մյուսից դյուրըմբռնելի դարձրեցին (Հովհաննես Մանդակունի):

Ո՛չ խիստ խորությամբ թաքցնելով անիմանալի բաները, ո՛չ էլ չափազանց պարզաբանությամբ Աստծո խորհուրդները դյուրալուր դարձնելով, այլ միջակ ուսմամբ տալով Գրոց իմացությունը, որպեսզի ոչ դյուրընկալությամբ արհամարհվի, ինչպես դյուրագյուտ իրը, և ոչ էլ ուսանել կամեցողներն անիմացության (պատճառով) կորցնեն ճանաչելու հույսը, այլ սակավ ջանքով ժողովեն Սուրբ Գրոց խոսքերը սրտի հիշատակարանում (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Մեր մեջ խոսողները շատ են, կարդացողները՝ քիչ: Սակայն ոչ ոք

չպետք է իր հաճույքի համար աղավաղի Աստծո խոսքը: Ավելի լավ է խոստովանել սեփական անզորությունը՝ չաքողելով Աստծո ճշմարտությունը, որպեսզի պատվիրանազանցությունից բացի չմեղանչենք նաև Աստծո խոսքի խեղաթյուրմամբ՝ սխալ մեկնաբանությամբ (ս. Մաքսիմ Խոստովանող):

Ով Ավետարանն ու բովանդակ Աստվածաշունչը մեկնում է կամայականորեն, նա դրանով իսկ մերժում է սուրբ հայրերի՝ Սուրբ Հոգով մեկնությունը: Ով մերժում է Սուրբ Գրքի մեկնությունը Սուրբ Հոգով, նա, անկասկած, մերժում է նաև Ս. Գիրքը: Եվ Աստծո խոսքը՝ փրկության խոսքը, հանդուգն մեկնիչների համար դառնում է մահվան հուր և երկսայրի սուր, որով այդպիսիք իրենց սրախողխող են անում հավիտենական կորստյան համար (Բ Պետր. Գ 16, Բ Կոր. Բ 15-16): Սրանով իրենց հավիտենապես սպանեցին Արիոսը, Նեստորը, Եվտիքեսը և մյուս հերետիկոսները, որոնք Ս. Գրքի՝ իրենց ինքնահաճ և հանդուգն մեկնությամբ աստվածանարգ դարձան:

«**Ես ում եմ նայելու, եթե ոչ հեզերին ու խոնարհներին և նրանց, ովքեր դողում են Իմ խոսքից**» (Ես. 66,2),- ասում է Տերը: Այդպիսին եղիր Ավետարանի և նրանում ներկա Տիրոջ հանդեպ (ս. Իգնատի Բրյանչանինով):

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՇԵՐՏԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Գաղտնի բաները մեր Տեր Աստծունն են, իսկ հայտնիները՝ մեզ ու մեր որդիներին հավիտյան, որպեսզի կատարենք այս օրենքների բոլոր խոսքերը»

(Բ Օրենք ԻԹ 29):

Սուրբ Գրքի ընկալումն առհասարակ իրենից անհաղթահարելի դժվարություններ չի ներկայացնում: Չկա մի մարդ, որի համար այս Գիրքը բոլորովին անհասանելի ու անհասկանալի լինի: «Սուրբ Հոգու շնորհը, - արդարացիորեն նկատում է Հովհ. Ոսկեբերանը, - հենց այն

բանի համար ընտրեց մաքսավորին, ձկնորսներին, վրանագործին և հովիվներին՝ հասարակ ու անուս մարդկանց՝ գրելու այս Գրքերը, որպեսզի անվաններից ոչ մեկը չտրտնջա ընկալման խրթնությունից, որպեսզի բոլորն էլ հասկանան, թե ինչ են ասում այս Գրքերը, որպեսզի արհեստավորն ու ծառան, այրին ու ամենաանուս մարդը (Սուրբ Գիրքը) լսելուց օգուտ ու խրատ ստանա»: Այդուհանդերձ, չի կարելի ասել, որ Աստվածաշնչում ամեն բան հասկանալի է յուրաքանչյուրի համար[12]:

Այն ամենն, ինչ Աստվածաշունչը կամենում է ուսուցանել մեզ և ինչ-որ բան՝ նաև նրանց, ովքեր սուր միտք չունեն, այնքան պարզ ու ակնհայտ է արտահայտում, որ ոչ միայն ծածկված չէ գաղտնի իմաստի շղարշով, այլև արտահայտելով իր իսկ հասկացություններն ու մտքերը բառերի բուն իմաստով՝ բնավ մեկնողական գրականության կարիքը չունի: Իսկ որոշ հատվածներ այնքան են պատված և ասես մթնեցված խորհրդավորությամբ, որ դրանց քննությունն ու ըմբռնումը մեր առջև հառնում է իբրև վարժանքների ու հոգսերի մի անծայրածիր դաշտ: Աստված է կարգել այս բանը բազում պատճառներով. նախ՝ որ հոգևոր ըմբռնման համար բոլորովին անմատչելի աստվածային գաղտնիքները չբացահայտվեն բոլոր մարդկանց՝ նույն գիտելիքի և ունակության տեր թե՛ հավատացյալներին և թե՛ անհավատներին: Երկրորդ՝ որ հավատացյալների մեջ ի հայտ գան անհոգների գաղջությունն ու ջերմեռանդների նախանձախնդրությունն ու ջերմեռանդությունը, երբ վերջիններիս առջև հառնում է հասկանալու անծայրածիր դաշտը: Ուստի Աստվածաշունչը լավագույնս բաղդատվում է բերրի, պտղաբեր դաշտի հետ, որն աճեցնում ու պտղաբերում է բազմապիսի պտուղներ, որոնց մի մասը հում վիճակում են պիտանի մարդու սննդի համար, մյուսները, եթե կրակի վրա եփվելով ու կակղելով չկորցնեն իրենց տիպության խստությունը, մարդու սննդի համար կհա-

[12] Նույն տեղում, էջ 23:

մարվեն անպիտան կամ վնասակար: Իսկ ուրիշներն հարմար են և՛ այս, և՛ այն ձևով օգտագործվելու համար և հում՝ տտիպ վիճակում էլ զզվելի ու վնասակար չեն, սակայն կրակի վրա եփվելով՝ ավելի օգտակար են դառնում...

Նման բան նկատում ենք նաև հոգևոր գրվածքների այս բերրի այգում, որտեղ որոշ մասեր փայլում են հստակ, ակնառու, տառացի նշանակությամբ, այնպես որ խորը մեկնաբանության կարիքը չունեն և պարզ, տառացի իմաստով էլ սնում են լսողներին, օրինակ՝ **«Լսի՛ր, Իսրայե՛լ, մեր Տեր Աստվածը մեկ Տեր է: Քո Տեր Աստծուն պիտի սիրես քո ամբողջ հոգով, քո ամբողջ էությամբ ու քո ամբողջ ուժով»** (Բ Օրենք Գ 4-5):

Իսկ որոշ խոսքեր, եթե այլաբանական մեկնությամբ չճշտվեն և հոգևոր հրի բովում չփափկացվեն, ապա առանց վնաս պատճառելու բնավ չեն կարող ներքին մարդու համար փրկարար սնունդ ծառայել, և դրանց ընդունումից ավելի շատ վնաս կլինի, քան որևէ օգուտ: Օրինակ՝ **«Թող ձեր գոտիները մեջքներիդ պնդված լինեն, և ճրագներդ՝ վառված»** կամ՝ **«Թող վաճառի իր վերարկուն և իր համար սուր գնի»** (Ղուկ. ԺԲ 35. ԻԲ 36) և **«Ով որ իր խաչը չի վերցնում ու իմ հետևից չի գալիս, ինձ արժանի չէ»** (Մատթ. Ժ 38):

Բավականին խստակրոն որոշ վանականներ՝ նախանձախնդիր Աստծուն, բայց ոչ՝ խոհեմությանը, բառացիորեն հասկանալով այս բանը, փայտե խաչեր էին պատրաստում և միշտ կրում ուսերի վրա, ինչը տեսնողների ոչ թե շինությանն էր ծառայում, այլ ծիծաղն էր շարժում:

Իսկ որոշ խոսքեր հարմար և անհրաժեշտաբար տարածվում են թե՛ տառացի, և թե՛ այլաբանական ըմբռնման վրա, այնպես որ և՛ այս, և՛ այն բացատրությունը հոգուն կենսական ավիշ է մատակարարում: Օրինակ՝ **«Եթե մեկը քո աջ ծնոտին ապտակ տա, նրան մյուսն էլ դարձրու»** (Մատթ. Ե 39) կամ՝ **«Եվ երբ ձեզ հալածեն այս քաղաքում, կփախչեք դեպի մեկ ուրիշը»** (Մատթ. Ժ 23), և **«Եթե կամենում ես կատարյալ լինել, գնա վաճառի՛ր քո ունեցվածքը և տո՛ւր աղքատներին, և երկնքում գանձեր կունենաս, և դու արի՛ իմ հետևից»** (Մատթ. ԺԹ 21) (ս. Իոան Կասիան):

Առակի այն խոսքը, որ ասում է. **«Կա՛թ կթիր, և յուղ կլինի, բայց եթե պտուկները շատ ճմլես, արյուն կգա»** (Առակ. Լ 33), այս է ասում՝ կաթ կթիր Սուրբ Գրքից, և յուղ կլինի քեզ համար՝ գործեր կատարելով: Իսկ եթե **«պտուկները շատ ճմլես, արյուն կգա»**, այսինքն՝ չի կարելի առավել **«ճմլել»** խոսքը և քննել, որպեսզի զազրատես արյուն չհոսի: Այստեղ կարող է թվալ՝ ինչ-որ երկիմաստություն կա, քանզի (Սողոմոն) իմաստունն ասում է՝ առավել մի՛ քննիր խոսքը, իսկ Տերը սաստում է հեղգերին՝ քննեցե՛ք Գրքերը: Ասենք, որ չեն հակասում իրար. Սուրբ Գրքերը նույն Սուրբ Հոգուց են թելադրված, բոլորն համահունչ են իրար և ճշմարտությա՛մբ են ասված: Տասը կետով բացահայտենք այս բանը:

Առաջին միտքն այն է, որ բոլոր խոսքերը երեք տեսակի են լինում, այսինքն՝ դյուրհասկանալի, դժվարըմբռնելի և անըմբռնելի: Դյուրհասկանալին խոսքի մեջ է, դժվարըմբռնելին՝ խոսքից դուրս, իսկ անըմբռնելին գերիվեր է խոսքից: Արդ, դյուրհասկանալին ուսանելի է առանց քննության, դժվարըմբռնելիին քննությամբ են հասնում, իսկ անհասանելիին և և անճառին լռությամբ պատվի՛ր: **«Քննեցե՛ք Գրքերը»** ասելով՝ Տերը նկատի ունի դժվարհասանելին, իսկ Սողոմոն իմաստունը՝ անհասանելին ու անճառը:

Երկրորդ՝ Արարչին ու արարածներին վերաբերող խոսքեր. այն խոսքը, որ Արարչի մասին է, ճանաչելը կյանք է, քննելը՝ հանդգնություն, հավատալը՝ փրկություն, իսկ արարածներին վերաբերողը քննությա՛մբ ճանաչիր:

Երրորդ՝ խոսքը երկու տեսակի է լինում՝ հայտնի և գաղտնի: Հայտնին մեզ է շնորհված Աստծուն ճանաչելու համար, իսկ գաղտնին միայն Ինքը գիտի, **«Ում մոտ ծածկված են իմաստության և գիտության**

բոլոր գանձերը»: Ինչպես ասում է (Մովսես) մարգարեն. **«Գաղտնի բաները մեր Տեր Աստծունն են, իսկ հայտնիները՝ մերը ու մեր որդիներինը»** (Բ Օրենք ԻԹ 29): Արդ, եթե դու ամեն բան քննես, ապա Աստծուն քննելու համար ի՞նչ ես թողնում: Այդ նկատի ունի Սողոմոն իմաստունը, երբ ասում է՝ մի՛ քննիր գաղտնին, իսկ Տերն հրամայում է քննել հայտնին և ճանաչել:

Չորրորդ՝ Սուրբ Գրքի որոշ տեղերում իմաստի ըմբռնումը ամփոփված է խորքում, որոշ տեղերում՝ երեսին, ինչպես որ ջրհորներում է՝ մի տեղ ջուրը լինում է խորքում, իսկ մի ուրիշ տեղ՝ երեսին: Արդ, այն, որ ջուրը երեսին է, չպետք է խորը փորել ու իջնել, որովհետև ջուրը կկորչի, նույնպես և երեսին ամփոփված խոսքի իմաստի պարագայում է. չպետք է խորը քննության ենթարկել, թե չէ կկորչի միտքը. այս իմաստով է ասում՝ առավել չճմլել, որ արյուն չելնի:

Հինգերորդ՝ ասում է, թե դու, ո՛վ տգետ մարդ, որ անվարժ ես ու տկար մտքով, մի՛ քննիր Գրքերի խոսքերը և մոլորության մեջ մի ընկիր, ինչպես աշխարհական մարդիկ և ռամիկները: Դու միայն կթիր հավատի կաթը, ինչ որ ասում է քեզ օրենքը, հավատա և կլուսավորվես, և դու, որ կարող ես քննել և վարժ ու կիրթ ես մտքովդ, մի՛ քննիր երկբայությամբ և թյուրությամբ ամենայն խոսք. այլ որը կարող ես, ուղղությամբ իմացիր, որը չես կարող, մի՛ քննիր և երկբայության ու թյուրության մեջ մի՛ գցիր խոսքն ու միտքդ: Քանի որ այսպիսի թյուր և երկբա քննությունը հուսահատ ու թերահավատ կդարձնի քեզ խոսքի պատճառով, և կկործանվես (ս. Գրիգոր Տաթևացի):

Գ. ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ԱՆՍՊԱՌ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երբ ես մտքիս աչքերը Գրքերի խորհրդով վեր բարձրացրի՝ տեսնելու շնորհների գիտության անքննելի խորքը, բացեցի սիրտս՝ հավաքելու ներսում դժվար տեսնվածը և քննելու, տեղեկանալու և հասու լինելու նրա գիտության խորքին, իմ տկար մտքի հասողությունից դուրս մնացածն այնպես զարհուրեցրեց ինձ, որ կարծես թե այն ճանաչելու համար պատրաստ էի մոռանալու այն գիտությունը, որն ստացա բացելու պահին:

Ինչպես որ հարբածը, որքան խմում, այնքան առավել է ծարավում, նույնպես և նա, ով Աստվածաշնչի խորհուրդների շուրջ խորհում է և խոկում, որքան ուսանում, այնքան առավել է ցանկանում ուսանել, քանզի գիտի, որ չի հասնի Սուրբ Գրքի գիտության լրմանը, և մտքի այդ ցանկությունն այրում է ինչպես հոգեմաշ ցավ, քանզի սակավ հասողության միջոցով ճանաչում է մնացած անբավելին և այդ գիտության ցանկությամբ վարակվում՝ ինչպես ցավով: Սակայն այդ ցավերն ու հոգսերն առողջության պատճառ են լինում (ս. Գրիգոր Նարեկացի):

Ինչպես որ անուշահոտ նյութերն ինչքան շատ են հարվում մատների մեջ, այնքան առավել են բուրում, այնպես էլ Սուրբ Գիրքն է. որքան շատ ես ջանում խորասուզվել նրա մեջ, այնքան շատ գանձեր ես գտնում:

Աստվածաշնչի ընթերցանությունը նման է գանձի: Ինչպես որ գանձի մի փոքրիկ մաս կարող է շատ հարստացնել ստացողին, այդպես էլ Սուրբ Գրքի կարճ ասույթում կարելի է մեծ զորություն ու մտքերի անճառելի հարստություն գտնել: Ս. Գրքում ոչինչ չի ասված հենց այնպես և առանց պատճառի, սակայն նույնիսկ ամենակարճ խոսքը մեծ գանձ է պարունակում: Աստծո խոսքը նման է ոչ միայն գանձի,

այլև հարահոս ջրառատ աղբյուրի (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Կարելի է մի ամբողջ դար ապրել և անդադրում կարդալ միայն Ավետարանը կամ Նոր Կտակարանը ու այդպես էլ մինչև վերջ չյուրացնել: Թեկուզ հարյուր անգամ կարդա, բայց կարդալուց շատ-շատ բան կմնա (Եպիսկոպոս Ֆեոֆան):

Եթե կարդալ չգիտես, մի՛ հեռանա այնտեղից, որտեղ կարելի է լսել և օգուտ ստանալ, քանզի գրված է. **«Եթե իմաստուն մարդ տեսնես, առավոտից նրա մոտ եղիր, և թող քո ոտքը մաշի նրա դռան սեմը»** (Սիրաք Զ 36): Սա օգտակար է ոչ միայն կարդալ չիմացողների, այլև իմացողների համար, քանզի շատերն են կարդում և չգիտեն, թե ինչ են կարդում (ս. Եփրեմ Ասորի):

Պետք չէ կարծել, որ որոշ չափով ճանաչելով ավետարանական ճշմարտությունը՝ կարելի է հանգստանալ՝ համարելով այն լավագույնս սերտված, և այլևս չկարդալ Սուրբ Ավետարանը:

Առաջին՝ մեր հիշողությունը մտապահում է միայն այն, ինչը միշտ կրկնում ենք և ինչով միշտ հետաքրքրվում ենք:

Երկրորդ՝ ճշմարտությունը նույնքան անսպառ է, որքան անսպառ է աստվածգիտությունը:

Ինչպես գրում է ս. Իսահակ Ասորին. «Իմաստության շավիղը վերջ չունի. նա անընդհատ վեր է ընթանում, մինչև որ իրեն հետևողին Աստծո հետ միավորելը: Նրա հայտանիշը հենց այն է, որ նրա ճանաչողությունն անսահման է, քանզի Իմաստությունն Ինքը Աստվածն է»:

Եվ որքան առավել է մարդը հարստանում ճշմարտությամբ, այնքան առավել է ձերբազատվում մեղքից, այնքան առավել է լուսավորվում նրա բանականությունն, ու մաքրագործվում նրա սիրտը, այնքան առավել է մերձենում Աստծուն արդեն այս աշխարհում[13]:

---

[13] Какую духовную литературу читать. М. 1998, стр. 14.

Օպտինյան մենաստանի ծերերից մեկն ասում է. «Բովանդակ Աստվածաշունչը գաղտնիքներով է պարուրված: Նա խորություն ունի: Նրա իմաստն անսպառ է: Անկարելի է հասկանալ ամբողջը: Ինչպես մեկը մյուսի հետևից կարելի է հանել սոխի կեղևները, այնպես էլ Սուրբ Գրքի պարագայում է. մարդն հասկանում է մի իմաստ, որի տակ անթեղված է մեկ ուրիշը՝ ավելի խորը, երկրորդին հաջորդում է երրորդը և այդպես շարունակ:

Ահա այդպես է Տերը լուսավորում Իրեն փնտրողների բանականությունը: Աստվածաշնչում բացի արտաքին երեսից կա նաև ներքինը, այսինքն՝ բացի առանձին փաստերից, կա նաև այդ նույն փաստերի խորը նախօրինակային իմաստը: Այդ իմաստը բացահայտվում է մարդու մտքի մաքրագործմանն համապատասխան»:

ՄԱՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ա. ԱՍՏԾՈ ԽՈՍՔԻ՝ ՄԵԶ ՎՐԱ ԹՈՒՅԼ ՆԵՐԳՈՐԾԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Իսկ առակը այս է նշանակում. սերմը Աստծու խոսքն է: Որոնք որ ճանապարհի եզերքին են, այդ նրանք են, որ լսում են և ապա սատանան գալիս և տանում է խոսքը նրանց սրտից, որպեսզի չհավատան և չփրկվեն: Եվ որոնք որ ապառաժի վրա են, այդ նրանք են, որ երբ լսեն, խնդությամբ են ընդունում խոսքը, բայց արմատ չեն բռնում. սրանք միառժամանակ հավատում են, իսկ փորձության ժամանակ՝ հեռանում, իսկ այն, որ փշերի մեջ ընկավ, այդ նրանք են, որ, երբ լսում են խոսքը, աշխարհի հոգսերով, հարստությամբ և զվարճությամբ զբաղված լինելով՝ խեղդվում և անպտուղ են լինում: Իսկ այն, որ պարարտ հողի վրա է, նրանք են, որ բարի և զվարթագին սրտով լսելով խոսքը՝ ընդունում են այն և հարատևելով պտուղ են տալիս»:

(Ղուկ. Ը 11-15)

*Ինչո՞ւ է այսօր Աստծո խոսքը թույլ ներգործում մեզ վրա: Ինչո՞ւ հնում քրիստոնյաներն ավելի զգայուն էին նրա նկատմամբ: Առաջին խոչընդոտը, որը թույլ չի տալիս, որ Աստծո խոսքն աճի և հասունանա մարդու սրտում, ծուլությունն ու անփութությունն են: Հիսուս Քրիստոս Իր սերմնացանի հուշակավոր առակում այս մասին ասում է. **«Սերմի մի մասն ընկավ ճանապարհի եզերքին»**: Ճանապարհը խորհրդանշում է ծույլ ու անբան մարդու սիրտը (ըստ Հովհ. Ոսկեբերանի մեկնության): Ինչպես ճանապարհին թափված սերմն է անցորդների ոտքի կոխան դառնում, այդպես էլ ծույլ ունկնդիրը ուշադրություն չի դարձնում Աստծո խոսքին: Նրա համար դատարկ և ունայն պատմությունններն ավելի ախորժելի են, քան իրեն քրիստոնեական կյանքի մեջ հաստատող խրատները: Ահա նման անփութության մի օրինակ:*

Մի հույն վարժապետ չէր կարողանում հասնել այն բանին, որ ժողովուրդն իրեն ունկնդրեր, երբ խոսում էր պետական կարևորագույն գործերի մասին: Այդժամ նա սկսում է պատմել մի մտացածին պատմություն այն մասին, թե ինչպես մի պատանի ամռանը մի մարդու ավանակ է վարձում, որ մի քաղաքից մյուսը գնա: Երբ կեսօրին արևն սկսում է կիզել, երկուսն էլ ցանկանում են շոգից պատսպարվել ավանակի ստվերի ներքո, սակայն վիճելով՝ սկսում են հրմշտել իրար ստվերի համար: Պատանին ասում է, որ ինքն է վարձել ավանակին, ուստի նրա ստվերը ևս իրեն է պատկանում, իսկ տերը, թե՝ վարձով է տվել առանց ստվերի: Պատմելով այսքանը՝ վարժապետը թողնում է իր տեղը, որ հեռանա, սակայն ժողովուրդը ետ է պահում նրան՝ պահանջելով, որ ավարտի պատմությունը և ասի, թե ինչպես լուծվեց վեճը: Այդժամ վարժապետը ծիծաղում է և ասում. «Ի՜նչ մարդիկ եք դուք: Ավանակի ստվերի մասին լսել ուզում եք, իսկ հայրենիքի փրկության մասին՝ ոչ»:

Այդպիսին են որոշ քրիստոնյաներ. երբ նայում են, լսում կամ կարդում ունայն բաներ, բնավ չեն ձանձրանում, թեկուզ այն տևի մի ամբողջ օր: Իսկ Աստծո խոսքը կարդալու կամ լսելու ժամանակ չունեն:

*Մյուս խոչընդոտը, որը թույլ չի տալիս, որ Աստծո խոսքն արմատավորվի մարդկանց սրտերում և պտղաբերի, խստասրտությունն է: Հիսուս Քրիստոս խստասիրտ մարդկանց նմանեցնում է քարերի. **«Եվ ուրիշ մի մասն ընկավ ապառաժի վրա. երբ բուսեց, չորացավ խոնավություն չլինելու պատճառով»**: Ինչպե՞ս է մարդը դառնում քարի նման: Մեղքի մեջ հարատևելով: Իմաստունն ասում է. **«Ամբարիշտն արհամարհում է չարիքները, երբ հասնում է դրանց խորքերը»** (Առակ, ԺԸ 3), այսինքն՝ երբ մարդը վարժվում է անօրեն գործերին, չի լսում ո՛չ խղճի խայթոցները, ո՛չ էլ քարոզիչների հանդիմանությունները:*

*Երրորդ խոչընդոտը կենցաղային հոգսերն ու հաճույքներն են: Փրկիչը այս ամենը արտահայտեց **«փշեր»** բառով. **«Եվ ուրիշ մի մաս ընկավ փշերի մեջ, ու փշերը բարձրացան և այն խեղդեցին»**: Քիչ չի*

պատահում, երբ մարդիկ խանդաղատանքով, երբեմն էլ արցունքով են իրենց մեջ ընդունում Աստծո խոսքը, թվում է՝ ուզում են մաքրագործվել մեղքերից ու ճշմարիտ ուղի գտնել: Հետագայում, սակայն, չցանկանալով զրկվել որևէ ժամանակավոր բարիքից կամ էլ ցանկանալով առավել բազմապատկել հարստությունը՝ իրենց հոգևոր տկարության պատճառով մնում են այնպիսին, ինչպիսին եղել են: Ուստի Տերն ասում է. ***«Չե՛ք կարող ծառայել Աստծուն և մամոնային»*** (Մատթ. Զ 24): Մանավանդ մարմնական կրքերն ու արծաթասիրությունը թույլ չեն տալիս, որ Աստծո խոսքը պտղաբերի մարդու սրտում: Սրանք են փրկարար սերմերի՝ Աստծո խոսքի ընդունման և հոգում պահելու հիմնական խոչընդոտները[14]:

Բ. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ՉԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Իմ ժողովուրդը նմանվեց նրան, ով իմացություն չունի. քանի որ դու մերժեցիր իմացությունը, Ես էլ քեզ կմերժեմ»

(Օսեե Դ 6)

Ինչո՞ւ ենք անփույթ հոգևորի նկատմամբ և Սուրբ Գրքի ընթերցվածքներին ուշադրություն չենք դարձնում, որի պատճառով Աստված հակառակվելով՝ տանջում է մեզ: Որովհետև մենք օտարոտի հոգով ծանրաբեռնեցինք մեր միտքը և խարխափում ենք, ինչպես խավարում: Մեկը որովայնին է ծառայում՝ իբրև խուժդուժ տիկնոջ, և սպասավորում՝ ինչպես Աստծուն, (մեկը) պարծենում է անառակությամբ, ուրիշը չի ճանաչում պոռնկության տափանքը և, մարմնի ցանկությամբ գերված, խոզի օրենքով թավալվում է ցեխի մեջ, մեկ ուրիշը ծառայում է կռապաշտությանը և կործանող արծաթին, իբրև տիրոջ՝ հարկ է տալիս, իսկ ոմանք էլ հետևելով ատելությանը, ոխակալությանը, նախանձին, եղբորը զրպարտելուն կամ էլ անօրինու-

---

[14] Как читать Библию? М. 1996, стр. 12-14.

թյուններին, անձնատուր են լինում մարմնականին՝ զրկվելով ճշմարիտ Հոգուց, այսինքն՝ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունից: Եվ չեն իմանում, որ բոլոր չարիքներն անուսումնությունից են ներս թափանցում և ապականում հոգին: Այսպիսի ժանտ մարդիկ ոչ միայն չեն ընթերցում, այլև (Ս. Գիրք ընթերցելն) ավելորդ գործ են համարում:

Արդ, այսպիսիք ողբի ու արտասուքների են արժանի, քանզի, կույր լինելով, զրկվում են արդարության Արեգակի ճառագայթներից և պատժվում (Սարգիս Շնորհալի):

Ինչպես որ արհեստն իր գործերով է կատարյալ լինում, և արհեստավորը, որքան էլ հմուտ լինի, առանց գործերի ոչինչ չի կարող հասնել, այդպես էլ քրիստոնեությունը, որ ամենամեծ արհեստն է, իր գործերով կարող է կատարյալ լինել: Իսկ քրիստոնեության գործիքը Աստվածաշունչ Մատյանի խոսքերն են. պետք է և պատշաճ է բոլորին դրանք այնքան իմանալ, որ ուրիշներից սովորելու կարիք չզգացվի, քանզի անսուտ է Քրիստոսի խոսքը. ***«Փնտրեցե՛ք և կգտնեք, բախեցե՛ք, և կբացվի ձեր առաջ»*** (Մատթ. Է 7): Սակայն շատերը բազում պատճառներ են բերում, ինչպես՝ երեխաներին մեծացնելը, կանանց հոգսերն հոգալը, թագավորական հարկերը, և այդ իսկ պատճառով հանձն չեն առնում այդպիսի աշխատություն:

Ուստի, աղաչո՜ւմ ենք, որ երբ ուրիշներից խոսքերը լսելիս լինեք, հոժարությա՜մբ մտապահեք, գեթ այնչափ, որչափ որ հոգ եք տանում նյութական բաներ կուտակելու մասին: Թեպետ անհարիր է այս (համեմատությունը), սակայն նույնքան սեր ցուցաբերեք խոսքը լսելու հանդեպ, քանզի Սուրբ Գրքի չիմացության պատճառով բյուրավոր չարիքներ են պատահում: Ինչպես որ ոչ ոք չի կարող առանց լույսի ուղիղ գնալ, այդպես էլ նրանք, ովքեր չեն հայում աստվածային Գրքերի ճառագայթներին, հանապազ մեղանչում են (Բարսեղ Վարդապետ Ճոն):

Ավետարանը նկարագրությունն է նոր Մարդու հատկությունների,

որը երկնավոր Տերն է (Ա Կորնթ. ԺԵ 48)։ Այս նոր Մարդը բնությամբ Աստված է։ Իր սուրբ ցեղի մադկանց, ովքեր հավատում են Նրան և Նրանով կերպարանափոխվում, Նա շնորհով դարձնում է աստվածներ։

Դուք, որ թավալվում եք մեղքերի գարշահոտ ու կեղտոտ ճահճում, հաճելի եք գտնում այն։ Բարձրացրե՛ք ձեր գլուխները, նայե՛ք ջինջ երկնքին. այնտեղ է ձեր տեղը։ Աստված ձեզ պարգևում է աստվածների արժանապատվություն, իսկ դուք, մերժելով այդ արժանապատվությունը, ընտրում եք այլ բան՝ կենդանիների արժանապատվություն, այն էլ՝ ամենապիղծ։ Ուշքի՛ եկեք։ Թողե՛ք ժանտահոտ ճահիճը, սրբագործվե՛ք մեղքերի խոստովանությամբ, մաքրագործվե՛ք ապաշխարության արտասուքներով, զարդարվե՛ք խանդաղատանքի արցունքներով, վե՛ր կացեք հողից, բարձրացեք երկի՛նք. ձեզ այնտեղ կտանի Ավետարանը։ **«Քանի դեռ լույսը ձեզ հետ ունեք»**, այսինքն՝ Ավետարանը, որտեղ Քրիստոսն է, **«հավատացե՛ք լույսին, որպեսզի լույսի որդիներ լինեք»** (Հովհ. ԺԲ 36) (ս. Իգնատի Բրյանչանինով)։

Արդյոք մաքո՞ւր եք դուք, արդյոք սուրբ և կատարյա՞լ եք առանց Ավետարանն ընթերցելու և այս հայելու մեջ նայելու կարիքը չունե՞ք։ Թե՞ շատ այլանդակ եք հոգով և վախենում եք ձեր այլանդակությունից. «Մոտեցե՛ք Տիրոջն ու լո՛ւյս առեք, և թող ձեր երեսը չամաչի (Սաղմ. ԼԳ 6) (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի)։

Անմիտ է նա, ով չի իմանում Աստծո կամքը և ըստ իրեն իմաստուն է, ով գործում է սեփական մտածողությամբ՝ հավատով չհամապատասխանեցնելով (իր գործերը) Տիրոջ խոսքերին ։

Նախ՝ նրա մտածողության մեջ ոչինչ չի համարվի բարի և ոչինչ չի խորհի սկզբունքների մասին, եթե նախապես Տիրոջ պատվիրաններով չիմաստնանա Աստծո կամքի համապատասխան թե՛ խոսքերի և թե՛ գործերի մեջ... Քանզի. **«Մենք անձամբ մեզնից որևէ բան խորհելու կարող չենք, այլ Աստծուց է մեր կարողությունը»** (Բ Կորնթ.

Գ 5), Ով մարդուն գիտությունը սովորեցրեց (ս. Բարսեղ Կեսարացի)*։

Սիրով ջամբե՛նք հոգևոր ստինքների խոսքի կաթը և հոժարությամբ զմայլվենք Սուրբ Հոգու պարգևներով, որպեսզի չմնանք ինչպես մի անմշակ ու անարդյունք անդաստան, որ միշտ սերմանվում է և սերմնակորույս լինում. զո՛ւր աշխարանք և ընդունա՛յն հոգնություն։

Այսպիսին են ցրված միտք ու զբաղված բարք (ունեցողները), որոնց մոտ սպառվել է աստվածային կտակարանների ունկնդրության սերը, որոնք շրջում են աշխարհում, ինչպես կույրն ու ակնազուրկը։ Քանզի կամ բնավ չեն ընթերցում և կամ ինչ որ ընթերցում են՝ ոչ թե սիրով ու փափագով, այլ՝ որպես հարկադիր մի բան և պարտքերի հատուցում։ Քանզի ոչինչ (ավելի) ողորմելի չէ, քան Սուրբ Գրքի հանդեպ սիրո և աստվածային պատվիրանների վերծանության բաղձանքի սպառումը (Խոսրով Անձևացի)։

«Արմատավորված նախապաշարումներից է այն կարծիքը, ըստ որի՝ Աստվածաշունչը ծայրեծայր կարդալը և՛ ձանձրալի է, և՛ անօգուտ, - գրում է մի հեղինակ։ Այս նախապաշարման ազդեցության ներքո ես մինչև 35 տարեկան դառնալս չէի համարձակվում ձեռնամուխ լինել Կենաց Գրքի ուսումնասիրությանը, թեպետ այդ ընթացքում ընթերցել էի բազում գրքեր, որոնք իսկապես և՛ ձանձրալի էին, և՛ անօգտակար։ Հիմա, երբ արդեն կարդացել եմ, համոզված կերպովասում եմ, որ Սուրբ Գիրքն ընթերցելը ձանձրալի չէ և ծայրաստիճան օգտակար է, որ Կենաց Գրքի չիմացությունը ամոթալի տգիտություն է քրիստոնեական ժողովուրդների մտավորականության համար, և որ հենց այստեղ է ամփոփված մարդկային բանականությանը մատչելի ամենակուռ աշխարհայացքը, ամենավսեմ տեսլականը և ամենակատարյալ բարոյականությունը»[15]։

---

* Ինչպես վկայում են սուրբ հայրերը, ճշմարտապես Աստծո կամքը փնտրող քրիստոնյայի առաջին հատկանիշն է, սեփական մտածումներն ու կարծիքները մի կողմ դրած, Աստծո խոսքի հավատարիմ սերտմանն ու յուրացմանը տրվելը։ (Տիգրան Խաչատրյան, Գանձասար, Ա հատոր, էջ 143)։

[15] Նույն տեղում, էջ 22։

Աստծու խոսքի ունկնդրությունն ու ընթերցանությունը թե՛ անցյալում և թե՛ այսօր դիմադրության է հանդիպում, այն է՝ լսողներն ու ընթերցողները չեն կատարում Աստծու խոսքը, չեն ուղղվում, որով առավել են դատապարտվում. **«Այն ծառան, որ գիտի իր տիրոջ կամքը, բայց Նրա կամքի համաձայն չի պատրաստի, շատ ծեծ կուտի»** (Ղուկ. ԺԲ 47): Նման թյուրիմացության դեմ առարկել է դեռևս Տիմոթեոս Ալեքսանդրացին. «Եթե չենք էլ կատարում, ապա չենք էլ կարող մեր անձերը չհանդիմանել Նրա համար, որ լսելով չենք հնազանդվում: Սեփական անձի հանդիմանությունը փրկության մասն է: Հոգևոր ընթերցանության օգտակարությանը կասկածողներն անտեսում են այն հանգամանքը, որ խոսքը հազվադեպ է գործում շոշափելի կերպով, «օրինապահությամբ», այլ գրեթե միշտ քիչ-քիչ, աստիճանաբար, աննկատ, ինչպես սնունդն ու օդն են կազդուրում հիվանդին: Հեթանոսական խավարի երկրում Դանիել մարգարեն սիրում էր բացել դեպի Երուսաղեմ նայող պատուհանը: Այնպես էլ մենք, որ նանրությամբ գերված հոգի ունենք, պետք է ուղղենք աչքն այնտեղ, որտեղ փայլում է Աստծո լույսը, և խոնարհեցնենք ականջը դեպի Աստծո խոսքը»[16]:

Ասացե՛ք ինձ, ձեզնից ո՞վ է, որ քրիստոնեական Գիրքը տանը ձեռքն առնելով՝ ուշադրությամբ կարդում է այն և ջանում ճանաչել Աստվածաշունչը: Ոչ ոք չի կարող այդ բանն ասել իր մասին: Շաշկի ու զառեր շատ շատերի մոտ կգտնեմ, իսկ Աստվածաշունչ ոչ ոք չունի, բացառությամբ քչերի: Վերջիններս էլ նման են Գիրքը չունեցողներին. Նրանք թաքցնում են այն ինչ-որ տեղ կամ պահում պահարանում և հոգ չեն տանում այն կարդալու մասին: Ո՞րն է դրա օգուտը, - ասացե՛ք ինձ: Աստվածաշունչը մեզ չի շնորհված այն բանի համար, որ ունենանք այն որպես գիրք, այլ որպեսզի դրոշմենք այն մեր սրտերում:

Իսկ ինչպես են նրանք արդարացնում իրենց այս հանցանքը: «Ես,

[16] Նույն տեղում, էջ 22-23:

- ասում է, - վանական չեմ, կին ունեմ, երեխաներ, տան հոգսերն եմ քաշում»:

Ահա թե ինչն է ամեն բան փարակում և կործանում. դուք կարծում եք, թե միայն վանականնե՞րն են պարտավոր կարդալ Աստվածաշունչը: Ընդհակառակը, դուք նրանցից առավե՛լ դրա կարիքն ունեք:

Հատկապես ձեզ՝ աշխարհականներիդ է հարկավոր այս բժշկությունը, քանզի ապրում եք աշխարհում և ամեն օր հարվածներ ստանում. մեկ կինդ է քեզ զայրացնում, մեկ՝ տղադ վրդովեցնում ու ցասումդ առաջ բերում, մեկ՝ հետապնդում է հակառակորդդ, մեկ՝ նախանձում ընկերդ... Հաճախ կա՛մ սպառնում է դատավորը, կա՛մ աղքատությունն է ընկճում, կա՛մ հարազատիդ կորուստն է վշտացնում, կա՛մ երջանկությունն է հպարտացնում, կա՛մ էլ դժբախտությունն է ճնշում քեզ: Կարճ ասած՝ մեզ ամեն կողմից պաշարում են բազում պատուհասներ ու անախորժություններ, որոնք անխուսափելիորեն մղում են հոգսերի, շփոթվելու, վշտանալու, անհանգստանալու, մեծամտելու: Ամեն կողմից մեզ վրա են սուրում այնքան նետեր, որ անընդհատ Սուրբ Գրքի զրահի կարիքն ունենք, ...քանզի անհնար է, անհնար է, ասում եմ, որ որևէ մեկը փրկված լինի, կամ կարողանա փրկվել առանց Ս. Գրքի ընթերցանության (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Եթե հարցնելու լինեմ, ասացեք ինձ, թե ով այստեղ ներկաներիցդ կկարողանա թեկուզ մի սաղմոս կամ որևէ այլ սուրբգրային հատված անգիր ասել: Ոչ ոք: Եվ զարմանալին միայն դա չէ, այլև այն, որ դուք՝ հոգևոր գործերում պղերգներդ, սատանայականի նկատմամբ ավելի արագվազ եք, քան հուրը: Եթե հանկարծ մեկի մտքովն անցնի հարցնել ձեզ դիվական երգերի, անառակ ու տրփալի եղանակների մասին, ապա կհամոզվի, որ շատերն են քաջատեղյակ ու հաճույքով երգում դրանք: Իսկ ինչպես են արդարանում, եթե մեղադրելուց լինես այդ բանում: Ես, ասում է, վանական չեմ, կին ու երեխաներ ունեմ և տան

հոգսերն եմ հոգում: Ողջ չարիքն էլ հենց նրանից է, որ կարծում եք, թե իբր Ս Գրքի ընթերցանությունը վայել է միայն վանականներին, այնինչ դուք նրա կարիքն անհամեմատ ավելի շատ ունեք: Այս բժշկությունը մանավանդ հարկավոր է աշխարհականի համար, ով ապրում է աշխարհում և ամեն ամեն օր նորանոր հարվածներ ստանում: Ուստի Աստվածաշնչի ընթերցանությունն ավելորդ բան համարելը անհամեմատ ավելի վատ է, քան այն չընթերցելը: Այդպիսի միտքը սատանայական ներշնչանք է:

Գ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ԵՎ ՄՅՈՒՍ ԳՐՔԵՐԸ

> **«Եղբայրնե'ր, ձեզ համար այս բանը օրինակ բերեցի իմ անձով և Ապողոսի անձով, որպեսզի մեզնից սովորեք ավելի բան չիմանալ, քան ինչ որ կա Գրվածքներում, որպեսզի ոչ մի մարդ, ավելի, քան ընկերը, չգոռոզանա ընկերոջ վրա»**
>
> *(Ա. Կորնթ. Դ 6):*

Թող (ոչ ոք) բացի Աստվածաշունչ գրքերից բնավ որևէ բան չկարդա: Ինչի՞ համար է պետք Սուրբ Հոգու փոխարեն պիղծ հոգով լցվել: Որովհետև ով ինչ խոսքի մեջ որ վարժվում է, դրա հոգին էլ ընդունում է, թեև այդ բանում նա վտանգ չի տեսնում, ինչպես որ տեսնում են փորձառուները (ս. Բարսեղ Կեսարացի):

Նախնիների օրենքներն ամբողջությամբ պահենք. չփորձենք լուծարել Աստծո օրենքները և հաստատել մեր ավանդությունը... Երուսաղեմի ավետարանիչնե՛ր, բարձրացրե՛ք ձեր ձայները, մի՛ վախեցեք ավանդություններից (ս. Ներսես Լամբրոնացի):

Գիտելիք ձեռք բերելու համար կարդալը մի բան է, իսկ խրատի համար կարդալը՝ մի այլ բան: Առաջին դեպքում շատ է ընթերցվում, իսկ երկրորդ դեպքում շատ ընթերցել պետք չէ. հենց որ կարդացածից ինչ-որ բան ընկնում է սրտի մեջ, կանգ առ և մտածի՛ր՝ փորձելով նաև պարզաբանել և ավելի խորացնել այդ միտքը սրտիդ մեջ: Սա նույնն

է, ինչ այն դարձնել Աստծո մասին խոկալու առարկա: Այս եղանակով կսնուցեք և կաճեցնեք ձեր հոգին, ոչ թե կլցնեք այն, ինչպես պարկը (ս. Ֆեոֆան Զատվորնիկ):

Ավետարանը տարբեր է այլ գրքերից, որովհետև կրթում է սիրտն ու հոգին: Կաթից ավելի սննդարար կերակուր է այն, Գողգոթայի խաչի փեթակի մեջ պատրաստված մեղրն է, իբրև նոր մանանա (Խրիմյան Հայրիկ):

Ավետարանն այն Գիրքն է, որից ավելի բարձր մտավորական արտադրություն լույս եկած չէ (Մաղաքիա արք. Օրմանյան):

Աշխարհում Սուրբ Գրքից ավելի հստակ գիրք բնավ չկա: Սուրբ Գիրքը մյուս ուրիշ գրքերի հետ այն համեմատությունն ունի, ինչպես արևը՝ հասարակ ճրագի հետ: Ս. Գրքից բնավ դուրս մի՛ եկեք. եթե նրա մեջ մնանք, այն ժամանակ իրական կյանքը պիտի շահենք (Մարտին Լյութեր):

Եղբայրնե՛ր, սրտի լսելիքով որսացե՛ք Փրկչի յուրաքանչյուր ավետարանական խոսքը և պահե՛ք սրտում. այդ մարդկային խոսք չէ, որն հաճախ լինում է սուտ, դատարկ, անզոր և մոլորեցնող, այլ Աստծո խոսք է, ճշմարտության խոսք, ամենազոր խոսք: Տիրոջ յուրաքանչյուր խոսքը կյանք է մեզ համար, և Փրկչի շուրթերով ասված բոլոր խոսքերը կկատարվեն, մինչև վերջին հովտը. ոչինչ չի անցնի (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի):*

Կարդալով աշխարհիկ ստեղծագործություններ, ամսագրեր ու թերթեր՝ դու հետաքրքրվում ես արտաքին աշխարհի իրադարձություններով: Մի՛ անտեսիր ներաշխարհդ ու հոգիդ. նա ավելի մոտ է քեզ ու ավելի թանկ: Ամենից շատ ու ամենից հաճախ ընթերցիր Ավետարանն ու սուրբ հայրերի գրվածքները, քանզի քրիստոնյայի համար

---

* Հովտ, նշանախեց՝ եբրայերենի փոքրագույն նշանագիրը: Փխբ.՝ կետ, նշան:

Աստվածաշունչ Գրքեր չընթերցելը մեղք է (ս. Իոան Կրոնշտադտսկի)

Անհրաժեշտ է նշել, որ կրոնին նվիրված բոլոր գրքերը չեն, որ նույն նշանակությունն ունեն քրիստոնյայի հոգու և կյանքի նպատակի համար, որ է Սուրբ Հոգու ստացումը: Կարելի է մտքերով սնել գիտակցությունը՝ առանց սրտի զգացմունքներին դիպչելու, սակայն այդ այնքան էլ օգտակար չէ քրիստոնյայի համար սիրտը կրքերից ու մոլություններից մաքրագործելու և սրտում քրիստոնեական առաքինություններ վերահաստատելու առումով:

*Հարկ է հիշել Պողոս առաքյալի խոսքերը. **«Գիտությունը հպարտացնում է, բայց սերը՝ հաստատում»** (Ա Կորնթ. Ը 1):*

Սրտի նշանակությունը մոռացող և աստվածաբանական հարուստ ու բազմակողմանի գիտելիքներ ձեռք բերել տենչացող քրիստոնյաներին պետք է զգուշացնել, որ այստեղ զուտ մտահայեցողական կյանքի վտանգ կա: Վարդապետ Սաֆրոնին ծեր Սիլուանի մասին իր գրքում քրիստոնյայի հոգու համար հաճախ ամուլ այս աշխատանքի մասին ասում է. « որագիտակ աստվածաբանը ծերի գրվածքների մասին թերևս ասի. «Ես այստեղ աստվածաբանական մտքերի հարստություն չեմ տեսնում, ինչպես նաև դավանաբանական իմացություն»: Նա այդպես կարտահայտվի այն պատճառով, որ նրա ոգեղինությունը պատկանում է հոգևոր կյանքի այլ ոլորտի»:

Աստվածաբան ռացիոնալիստը զբաղված է բազում խնդիրներով և փորձում է դրանց լուծումը գտնել բանական մտահայեցողության ոլորտում: Նրա իրական հոգևոր փորձառությունը մեծ չէ.այն բանականության ոլորտից է, ոչ թե Աստծո հետ կենդանի հաղորդակցությունից:

Իր լայն գիտական էրուդիցիան և խորը մտածական փորձառությունը նա համարում է հոգևոր հարստություն և այնքան բարձր է դասում, որ ամեն մի ուրիշ փորձառություն նրա աչքում մղվում է երկրորդ պլան:

Աստծո հետ հաղորդակցություն փնտրող, Աստծով ապրող իրապես հոգևոր մարդու համար ակնհայտ է ռացիոնալիստի հրապուրան-

քի միամտությունը: Նա ինչ-որ առումով տարակուսում է, չի հասկանում, թե ինչպես խելացի մարդը կարող է բավարարվել սեփական անհիմն կռահումներով և վերացական կառույցներով:

Այստեղ անհրաժեշտ է հիշել նաև այն, թե որքան խիստ էր արտահայտվում ծեր Վարսանովի Օպտինսկին այն աստվածաբանական գիտությունների մասին, որոնք դասավանդվում էին իր ժամանակի (XXդ. սկզբի) ճեմարաններում և հոգևոր ակադեմիաներում: Նա ասում էր. «Հոգո՛վ ընթացեք, տեսե՛ք, թե ճեմարաններում ու հոգևոր ակադեմիաներում ի՜նչ անհավատություն, նիհիլիզմ ու մեռելություն կա. և այս ամենը առանց զգացմունքի ու հասկանալու անգիր անելու պատճառով է: Սանի համար տարօրինակ է, անհասկանալի է միայնակ եկեղեցի գնալը, մի անկյունում կանգնելը, լաց լինելը, խանդաղատվելը. այդ ամենը խորթ է նրան (Նիկոն Օպտինսկի):

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՋԸ ԵՎ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ

«Այժմ էլ ձեր մեջ կարող են լինել սուտ ուսուցիչներ, որոնք, սպրդեցնելով, կորստաբեր հերձվածներ են ներմուծելու և, ուրանալով Տիրոջը, որ իրենց գնեց, իրենց վրա արագահաս կորուստ են բերելու»

(Բ Պետ. Բ 1)

Մենք նույնպես ամենից առաջ սկսում ենք բոլոր բարիքների գլխից՝ հավատքից, և այն լսողներիդ ենք ներկայացնում՝ ոչ թե նոր բան ավելացնելով, այլ առաքյալների, մարգարեների, սուրբ հայրերի հիմքի վրա համառոտ խոսքով կառուցելով, որպեսզի որևէ մեկը չշեղվի ճշմարտությունից՝ անուս տգետների խոսքերը լսելով, որոնք ոչ թե ուղղափառ Եկեղեցու համաձայն են, այլ Աստվածաշնչից դուրս բաներ են և դեպի կործանում են առաջնորդում լսողներին (ս. Ներսես Շնորհալի):

Խմենք Աստծո խոսքի կաթը Սուրբ Գրքի ստինքներից... Եվ կրթենք մեր մտքի քիմքը Սուրբ Գրքի գիտությամբ, որպեսզի մեզ և մեր ընկերներին փրկենք հերձվածողների հրապուրանքներից... Սուրբ Գրքի

գիտությամբ քննենք այլադավանների բազմաթիվ ուսմունքները և տեսնենք, թե նրանց դավանած ուսմունքը ընդհանրական առաքելական Եկեղեցո՞ւնն է... Իսկ մենք միմիայն սուրբգրային վարդապետությամբ այս ամենը պահենք, այլև Աստծուն աղոթենք (Սարգիս Շնորհալի):

Մենք, երբ հերձվածողների* դեմ ենք մարտնչում, այստեղից (Սուրբ Գրքից) ենք սպառազինվում: (Պողոս առաքյալը) ասում է. **«Աստծո շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության...»**: Պետք է ստուգությամբ քննել ամեն ինչ, քանզի Աստվածաշ-

---

* Եթե նախկինում աղանդների գաղափարական առանցքը կազմում էր սուրբգրային այս կամ այն գաղափարի թյուր մեկնությունը՝ հակառակ Եկեղեցու ուղղափառ դավանանքի և ավանդության, ապա այսօր աղանդները որդեգրել են նոր՝ չլսված հանդուգն գործելակերպ: Ի տարբերություն մեր սահակ-մեսրոպյան և առհասարակ բոլոր հին ավանդական թարգմանությունների՝ բնագրի լեզվին և ոգուն հարազատ մնալու հիմնարար սկզբունքի, նրանք խմբագրում են Աստվածաշունչն ըստ իրենց դավանանքի՝ անճանաչելիորեն աղավաղելով Սուրբ Գրքի խորագրերն ու սրբազան բնագրերը: Այսպես, Եհովայի վկաների Սուրբ Գրքի՝ «Նոր աշխարհ» թարգմանությունը Հին և Նոր Կտակարանների փոխարեն գործածել է համապատասխանաբար «եբրայական գրություններ» և «քրիստոնեական հունական գրություններ»: Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի և Սուրբ Հոգու Աստվածությունը փաստող վկայությունները կամայականորեն նենգափոխվել են, անհետացել են դժոխք և դրախտ հասկացությունները. մահվանից հետո, ըստ նրանց, հոգին մեռնում է, և այլն: Ս. Մայիլյանն իր «Ժամանակակից աղանդները Հայաստանում» գրքում այս թարգմանության առնչությամբ գրում է. «Ըստ էության՝ Ս. Գիրք չի և կապ չունի Սուրբ Գրքի հետ այն առումով, ինչպես ընկալում են այդ քրիստոնյաները: ՆԱ թարգմանությունը ոչ թե Աստծո խոսքն է մարդկությանը, այլ Կառավարության Ղեկավար մարմնի հրահանգները մարդկությանը»:

Առհասարակ պետք է խստագույնս զգուշանալ աղանդների և մասնավոր հրատարակչությունների (Գեդեոն, Կենաց խոսք, Կենաց ջուր, Կենդանի հոսք և այլն) բոլոր հրատարակություններից և կարդալ միայն Մայր Եկեղեցու հրատարակած Աստվածաշունչ Մատյանը, լինի այն գրաբար թե աշխարհաբար, իսկ ռուսերեն՝ միայն Պրավոսլավ Եկեղեցու սինոդական հրատարակությունները:

Նշենք նաև, որ Աստվածաշնչյան ընկերության հրատարակած Ս. Գրքի ցանկում բացակայում են ինը երկրորդականոն գրքերը:

ունչ Գրքերի խոսքերը հոգևոր զենքեր են... Չգիտե՞ք, որ Գրքերը միայն առաջին մարդկանց համար չգրվեցին, այլև մեզ համար: Չե՞ք լսել Պողոսի խոսքը. **«Բայց որպես խրատ գրվեց մեզ համար, մեզ, որոնց համար հասել է հավիտյանների վախճանը»** (Ա Կորնթ. Ժ 11), կամ՝ **«որպեսզի համբերությամբ և Գրքերի պարգևած մխիթարությամբ հույսը ընդունենք»** (Հռոմ. ԺԵ 4):

Այսուհետև փութանք ստուգությամբ քննելու Գրքերը, քանզի չենք կարող մեր փրկությանը հասնել, եթե հարաժամ չզբաղվենք Գրքերի [ընթեցանությամբ], ուղիղ ավանդությամբ և ստույգ վարքով (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

Պետք է և պատշաճ է, որ ամենաաննշան բանն իսկ առանց սուրբգրային վկայության չլինի: ...Արդ, ինձ էլ՝ այս ասողիս, հենց այնպես մի՛ հավատա, եթե այդ բանը Սուրբ Գրքից ցույց չտամ, որովհետև մեր այս հավատի վկայությունը ոչ թե բանիմացությունից է, այլ Սուրբ Գրքի հանդիմանությունից (ս. Կյուրեղ Երուսաղեմացի):

(Պետք է) քննել, խորհել և կատարել այն, ինչ աստվածահաճո է՝ Սուրբ Գրքի ճշմարիտ վկայությամբ և չզբաղվել բազմախույզ խնդիրներով, որոնք հեռացնում են սուրբ հավատից (ս. Գրիգոր Լուսավորիչ):

Ե. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ Ի ՊԵՏՍ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

«Որովհետև մանկուց գիտես Սուրբ Գրքերը, որոնք կարող են իմաստուն դարձնել քեզ փրկության համար այն հավատի միջոցով, որ Քրիստոս Հիսուսի մեջ է»:

(Բ Տիմ. Գ 15)

Ուզո՞ւմ ես, որ զավակդ բարեբարո լինի. սկզբից ևեթ դաստիարակի՛ր նրան համաձայն առաքյալի հորդորի՝ **«Տիրոջ խրատով և ուսումով»** (Եփես. Զ 4): Մի՛ կարծիր, թե նրա համար ավելորդ բան է Սուրբ Գիրք լսելը. քանզի նա նախևառաջ այնտեղից է լսելու. **«Պատվի՛ր քո հորն ու**

մորը»։ Հետևաբար սա հենց քեզ օգտակար կլինի։ Մի՛ ասա. «Այդ վանականների գործն է, մի՞թե ես իմ որդուն վանական պիտի դարձնեմ»։ Նրան վանական դարձնելու կարիք չկա, սակայն ինչո՞ւ ես վախենում այն բանից, ինչը նրա համար այնքան օգտակար է։ Որպես քրիստոնյա դաստիարակիր նրան։ Աշխարհականներին հատկապես անհրաժեշտ է իմանալ Ս. Գրքի վարդապետությունը, և առավելապես երեխաներին, քանզի այդ տարիքին է հատուկ ծայրահեղ անխոհեմությունը։ Ամոթ չէ՞ արդյոք երեխաներին ուղարկել արվեստներ ու գիտություն սովորելու և չհոգալ «Տիրոջ խրատով և ուսումով» նրանց կրթելու մասին։ Այդ իսկ պատճառով մենք առաջինն ենք ճաշակում նմանօրինակ դաստիարակության պտուղները, քանզի դաստիարակում ենք երեխաներին հանդուգն, անժուժկալ, անհնազանդ ու ստոր։ Զանե՛նք այդ բանը, այլ անսանք երանելի Պողոսի հորդորին, օրինակ ծառայենք՝ մանուկ հասակից նրանց ստիպելով ընթերցել Ս. Գիրքը (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան)։

Ոչ ոք թող չասի ինձ, թե մենք երեխաներին Աստծո խոսքը լսել տալու կարիքը չունենք։ Ոչ միայն պետք է զբաղեցնել, այլև միմիայն այդ մասին հոգալ։ Սակայն ձեր տկարությունների պատճառով է, որ չեմ պնդում այդ բանը. բնավ ետ չեմ պահում նրանց այլ զբաղմունքներից,ինչպես նաև ձեզ՝ հասարակական գործերից։ Ըստ իս՝ միանգամայն արդարացի է յոթ օրերից մեկը բոլորիս Տիրոջը նվիրելը։ Քանզի որքան անհարիր է ծառաներից պահանջել, որ զօր ու գիշեր ծառայեն մեզ, իսկ մեզ կարճ ժամանակ իսկ Տիրոջը չտրամադրելը։ Ընդ որում մեր ծառայությունը Նրան ոչինչ չի տալիս, քանզի Աստված ոչ մի բանի կարիքը չունի, այլ հենց մեր օգտի համար է։ Ձեր երեխաներին հանդեսների տանելիս՝ գիտությունն ու որևէ այլ բան խոչընդոտ չեք համարում։ Իսկ հոգևոր օգուտ ստանալուց խորշում եք՝ այն սին անվանելով։ Էլ ինչպես չգայրացնենք Աստծուն, երբ ամեն ինչ սովորեցնում եք երեխաներին, դրանց համար ժամանակ գտնելով, իսկ Նրանց՝ Աստծուն նվիրելու գործը նկատում եք վաղաժամ ու դժվարին։ Ո՛չ, այդպես չէ, եղբայրներ։ Հենց այս տարիքն է, որ առավելապես նմանօրինակ հորդորների կարիքն ունի։

Հասակը մատաղ է. փութով յուրացնում է այն, ասում են իրեն, և ինչպես կնիքն է դրոշմվում մեղրամոմի վրա, այնպես էլ երեխաների հոգում այն, ինչ լսում են։ Ընդ որում նրանց կյանքը հենց այդ ժամանակից արդեն սկսում է հակվել կամ արատին կամ առաքինությանը։ Ուստի, եթե սկզբից ևեթ, այսպես ասած, սեմից հեռացնենք նրանց արատից և առաջնորդենք ուղիղ ճանապարհ, ապա հետագայում դա արդեն նրանց սովորությունը և ասես էությունը կդառնա։ Այլևս այնքան էլ քմահաճորեն չեն շեղվի դեպի վատը, քանզի սովորությունը կմղի բարի գործերի։

Այդժամ նրանք ծերերից առավել հարգարժան կլինեն և քաղաքացիական գործերի համար պիտանի՝ պատանեկան հասակից դրսևորելով մեծահասակների հատկություններ։ Քանզի անհնար է, ինչպես առաջ էլ ասել եմ, որ Ս. Գրքի խոսքերը ունկնդրելուց բավականություն ստացողներն ու նրա վարդապետությունն ըմբռնողները հեռանան այստեղից առանց որևիցե իրական, մեծ բարիք ստանալու՝ դրանց հաղորդակցվողը լինի այր, կին թե պատանի։

Եթե մենք, մեր խոսքերին վարժեցնելով, ընտելացնում ենք գազաններին, ապա մի՞թե այս հոգևոր վարդապետությամբ ավելիով չենք կարողանա ուղղել մարդկանց՝ մանավանդ որ մեծ տարբերություն կա այստեղի ու այնտեղի, բժշկությունների ու բժշկվողների միջև։ Մեր միջի վայրենությունն էլ այնպիսին չէ, ինչպես գազաններինը. նրանցը ըստ բնության է, իսկ մերը ըստ քմահաճության։ ուժերի զորությունն էլ տարբեր է. այնտեղ այն բխում է մարդու մտքից, իսկ այստեղ՝ Հոգու զորությունից ու շնորհից։ Այսպիսով, ով անձնատուր է լինում հուսահատությանը, թող խորհի գազաններին վարժեցնելու մասին և այլևս չի հուսահատվի։ Թող հանապազ այցելի այս հիվանդանոցը, թող հանպազ լսի Հոգու օրենքները և, վերադառնալով տուն, մտապահի լսածը։ Այսպիսով նա բարի հույսի ու խաղաղության մեջ կհաստատվի՝ սեփական փորձի վրա զգալով հաջողությունը։ Իսկ սատանան հենց որ տեսնի, որ մարդու հոգում Աստծո օրենքն է գրված, իսկ սիրտը վերածվել այդ օրենքի քարե տախտակների, այլևս չի մո-

տենա Նրան: Քանզի, ուր երկնային գրերը դրոշմված են ոչ թե պղնձյա սյան վրա, այլ Սուրբ Հոգով աստվածասեր սրտերում և ճաճանչում են Նրա շնորհներով, այնտեղ նա նույնիսկ հայացք նետել չի կարող և հեռու կփախչի: Սատանայի և Նրա ներշնչած խորհուրդների համար ավելի սարսափելի բան չկա, քան աստվածային ճշմարտություններով կլանված միտքը և միշտ այդ աղբյուրին կառչած հոգին: Աշխարհում ոչինչ ի զորու չէ այսպիսի հոգուն սասանելու, թեկուզ տհաճություն պատահի, ոչ էլ կհպարտացնի ու կպանծացնի նրան հաջողությունը, այլ փոթորիկների ու խռովքի մեջ էլ խաղաղություն կվայելի: Եվ իսկապես էլ մեր խռովահուզության պատճառը դրսում չէ, այլ մեր հոգու տկարություններում: Եթե մեր հոգու տառապանքը պայմանավորվեր հանգամանքներով, ապա բոլոր մարդիկ էլ պարտադիր կճաշակեին այդ բանը: Քանզի բոլորս էլ նավարկում ենք միևնույն ծովով, հրնթացս որի անհնար է խույս տալ ալիքներից ու փոթորիկներից: Եվ եթե կան այնպիսիք, ովքեր չեն ենթարկվում ալեկոծության ու փոթորիկների, ապա, ակներև է, որ փոթորիկն առաջացնում է ոչ թե այս կամ այն հանգամանքը, այլ մեր հոգու վիճակը: Հետևաբար, եթե մենք մեր հոգուն տրամադրենք այպես, որ դյուրությամբ տանի ամեն ինչ, ապա մեզ համար ոչ փոթորիկ կլինի, ոչ էլ խորտակում, այլ միշտ բարենպաստ անդորր կլինի: (ս. Հովհաննես Ոսկեբերան)

Հնում բարեպաշտ քրիստոնեական ընտանիքներում երեխաներն*

* Որոգինեսի հայրը ամեն օր Ս. Գիրքը կարդալ և պատմել էր տալիս իր որդուն, որն առանձնակի սեր էր ցուցաբերում այդ պարապմունքների նկատմամբ և իր աստվածաբանական հարցերով զարմացնում հորը: Նրա հայրը վկայում էր, որ հաճախ էր գիշերը գաղտնի համբուրում իր որդու կուրծքը՝ իբրև «Սուրբ Հոգու տաճար»: Մանկուց Ս. Գիրքը սերտում էին ս. Գրիգոր Աստվածաբանը, ս. Հովհան Ոսկեբերանը, ս. Մակրինան և այլք:

Հերոնիմոս Երանելին այսպիսի խորհուրդ է տալիս այրի Լիդիային նրա դստեր դաստիարակության առնչությամբ. «Թող ամեն օր քեզ հետ միասին մի քանի թերթ ընթերցի Ավետարանից և առաքելական թղթերից: Այսպիսով, թող ամեն առավոտ քեզ ասես մի ծաղկեփունջ մատուցի՝ սրբազան Գրքերից քաղված: Թող այդ լինի նրա ամենագլխավոր հոգսը, ամենասովորական գործը...»:

իրենց մտավոր կրթությունն սկսում էին Ս. Գրքի ուսումնասիրությունից: Այսպիսով, նրանց մտավոր կրթությունն ընթանում էր բարոյականի հետ միասին, որն իմաստնացնում էր նրանց մանկական ըմբռնումները, խրատում նրանց մատաղ սրտերը, և, բնականաբար, սերը Գրքի նկատմամբ խոր արմատներ պիտի արձակեր նրանց հոգում:

Նմանօրինակ դաստիարակություն էին որդեգրել նեոկեսարյան այն սուրբ ընտանիքում, որից սերում էր տիեզերական մեծ վարդապետ ս. Բարսեղը: Մայրը Բարսեղի քույր Մակրինային դաստիարակելիս սերտել էր տալիս այն Գրքերը, որոնք հասկանալի էին աղջկան (հատկապես Սողոմոնի Իմաստությունը): Իսկ այդ Գրքերից հատկապես այն, ինչն առաջնորդում էր առաքինի կյանքի: Մակրինան սաղմոսները գիտեր այնպես, որ իր բոլոր գործերում, որպես բարի ընկեր, ուղեկցում էին նրան: Մայրն արգելում էր դստերը կարդալ հեթանոսական ողբերգություններում ու կատակերգություններում հանդիպող կրքերի նկարագրությունները: Հետագայում Մակրինան նույն ոգով դաստիարակեց իր եղբայր Պետրոսին: Այդպես դաստիարակվեց նաև Բարսեղ Մեծը. «Աստծո ողորմությամբ ու մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի շնորհով,- ասում է նա, - դաստիարակվել եմ քրիստոնյա ծնողների կողմից՝ վաղ մանկությունից նրանցից սովորելով Սուրբ Գիրքը, որը և առաջնորդում էր ինձ դեպի ճշմարտության ճանաչողությունը»[17]:

Հրեաների հին սովորությունն էր (որ պահում են ցայսօր) իրենց երեխաներին նախքան արհեստներ սովորեցնելը դաստիարակել աստվածային Գրքերի ուսուցմամբ: Սա կարևոր խրատ է բոլոր ծնողներին, որ անձամբ կամ այլոց միջոցով հոգան նախկին բարվոք դաստիարակությամբ որդիներին Սուրբ Գրքին վարժեցնելու մասին, որը նրանց կյանքի բարեպաշտության հիմքն է (Գաբրիել վարդապետ Ավետիքյան):

[17] Նույն տեղում, էջ 15:

ՄԱՍ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ա. ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ՀԻՍՈՒՍԻ ՄԱՍԻՆ Է

«Քննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե դրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ վկայում են Իմ մասին»:

(Հովհ. Ե 39)

Աստվածաշունչը ստվարածավալ Գիրք է՝ կազմված շուրջ մեկուկես հազարամյակի ընթացքում քառասուն հեղինակների՝ մարգարեների ու առաքյալների ձեռամբ, տարբեր լեզուներով (հիմնականում եբրայերեն և հունարեն, մասամբ էլ՝ արամերեն) և զանազան գրական ժանրերով: Բայցևայնպես, Սուրբ Գիրքը մեր առջև հառնում է որպես կուռ, բովանդակությամբ անխորտակելի, միասնական ամբողջություն՝ գրված Սուրբ Հոգու անմիջական ներշնչանքով:

Ո՞րն է կամ, ավելի ճիշտ, ո՞վ է այս միասնության առանցքը: Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը: Առանց այս ճշմարիտ քրիստոնեական աշխարհայացքի ըմբռնման սրբազան պատմության կարևորագույն իրադարձություններն ու իրողությունները դժվարհասկանալի, նույնիսկ անըմբռնելի են՝ սահմանափակված տեղի և ժամանակի մեջ՝ մինչդեռ նրանք տիեզերական, համամարդկային նշանակություն ունեն և բոլոր ժամանակների ու սերունդների համար են:

Ս. Գիրքը կազմված է երկու մասից՝ Հին և Նոր Կտակարաններից (Հին Կտակարան՝ 48 գիրք, Նոր Կտակարան՝ 27 գիրք), որոնց բաժանումը պայմանավորված է Հիսուս Քրիստոսի նկատմամբ դիրքորոշումով: Հին Կտակարանում Նա ներկա է որպես խոստացյալ Փրկիչ, Ում գալուստն ապագայում է կատարվելու, և դա կանխանշված է հատուկ մարգարեություններում, նախօրինակներում ու խորհրդանիշներում, իսկ Նոր Կտակարանում Հիսուսն իրականացնում է մարդու փրկությունը:

Ինքը՝ Տեր Հիսուս Քրիստոսը, բազմիցս հաստատում է այս իրողությունը. **«Քննեցե՛ք Գրքերը, քանի որ կարծում եք, թե նրանցով հավիտենական կյանք կունենաք: Բայց այդ Գրքերն իսկ վկայում են Իմ մասին»** (Հովհ. Ե 39), և՝ **«Սկսած Մովսեսից ու բոլոր մարգարեներից՝ մեկնում էր նրանց այն բոլորը, ինչ գրված էր Իր մասին բոլոր Գրքերում»** (Ղուկ. ԻԴ 27, տե՛ս նաև Հովհ. Ե 46, Ղուկ. ԻԴ 4):

Նոր Կտակարանում չկա Փրկչի կյանքի, առաքելության, չարչարանքների ու մահվան վերաբերյալ մի փաստ, անգամ աննշան մանրամասնություն, որը Հին Կտակարանում նախանշված չլինի: Սուրբ Աթանաս Աղեքսանդրացին գրում է, որ Հին Կտակարանը շարադրված է միասնական Հոգով և շարադրված է Փրկչի մասին: Ընդ որում մարգարեությունները ոչ միայն կանխասում, այլև հաճախ լրացնելով՝ լույս են սփռում նորկտակարանյան այս կամ այն իրադարձության վրա, օրինակ՝ Եսայի մարգարեի ԾԳ գլուխը ոչ միայն պարզաբանում է Քրիստոսի չարչարանքների ու քավչարար մահվան խորհուրդը, այլև բացատրում է Հովհաննես Մկրտչի խոսքը. **«Ահա Գառն Աստծո»** (Հովհ. Ա 29): Իսկ մարգարեությունների շղթան սկսվում է Ադամով և այդ իսկ պատճառով կոչվում է «Նախաավետարան», և հասնում մինչև Հովհաննես Մկրտչի հայրը՝ Զաքարիան:

Նույն է նաև խորհրդանիշերի, նախօրինակների պարագան: Նախօրինակ են կոչվում այն անձինք, պատմական իրադարձություններն ու առարկաները, որոնք, բացի իրենց ժամանակներում իրողություն լինելուց, խորհրդավորապես վերաբերում են ապագային և արտահայտում կամ կանխանշում մեսիական որևէ հատկանիշ: Օրինակ՝ Ինքը՝ Քրիստոս, նշում է անապատում Մովսեսի հրամանով բարձրացրած պղնձե օձի (Հովհ. Գ 49), Հովնանի՝ կետի փորում երեք օր ու գիշեր գտնվելու՝ (Մատթ. ԺԲ 40) իր նախօրինակ լինելը: Քրիստոսի նախօրինակներն են Ադամը, Նոյը, Մելքիսեդեկը, Իսահակը, Ահարոնը, Հեսու Նավեն, Դավիթը, Սողոմոնը, ինչպես նաև քահանայապետերը և այլք, Նոյի տապանը, մանանան, ամպի սյունը, հինկտակարանյան զոհերը, Տաճարը և այլն: Պողոս առաքյալը գրում է, որ Հին Կտակարա-

նի բոլոր արարողությունները ու ողջ պաշտամունքը **«գալիք բաների ստվերներն են. բուն մարմինը Քրիստոսն է»**, կամ՝ **«Արդարև, գալիք բարիքների ստվերն էր օրենքը և ոչ թե իրողությունների բուն կերպարանքը»** (Եբր. Ժ 1), և որ հինկտակարանյան բոլոր օրինակները որպես **«խրատ գրվեցին մեզ համար»** (Ա Կորնթ. Ժ 11) և այլն:

Մատթեոսի (Ա 1-16 և Ղուկասի (Գ 23-37) Ավետարանների Հիսուսի ազգաբանությունները ոչ այլ ինչ են, քան բովանդակ հինկտակարանյան պատմության համառոտագրություն:

Սա է Սուրբ Գրքի ուղղափառ ընթերցանության և մեկնաբանության մյուս կարևորագույն պայմանը:

Բ. Ս. ԳԻՐՔՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՅԱՑՔԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ ԸՆԹԵՐՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հինկտակարանյան և նորկտակարանյան Եկեղեցու կյանքի առանձին փաստերի իմացությունը բավարար չէ կուռ աշխարհայացք կազմելու համար: Առանց իր ամբողջության մեջ քրիստոնեական աշխարհայացքի հստակ ըմբռնման Սրբազան պատմության ամենանշանակալից փաստերն իսկ կորցնում են իրենց անանց կենսական նշանակությունը:

Իրապես, եթե, չհասկանալով քրիստոնեական աշխարհայացքը, ես չգիտեմ մարդու երկրային կյանքի իմաստը, աստվածային հայտնության ճշմարիտ նշանակությունը մարդկության համար, չեմ հասկանում Աստծո Որդու Մարդեղացման փրկաբանական իմաստը, ի՞նչ անանց կենսական նշանակություն կունենա ինձ համար հավատը առանձին փաստերի նկատմամբ, օրինակ՝ Ջրհեղեղի, Եգիպտոսի հարվածների, Դավիթ Թագավորի հանցագործության, կույս Մարիամից Փրկչի Ծնունդի, մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի հրաշքների, հարության ու երկինք համբարձվելու և այլն:

Միայն Աստծո փրկագործության, մարդու երկրավոր կյանքի իմաստի և մարդկության համար աստվածային Հայտնության հստակ ըմբռնումը կարող են հասկանալի դարձնել այս բոլոր փաստերի ճշմարիտ, անանց նշանակությունը: Կարող են հնարավորություն ընձեռել խոհեմ վերաբերմունք ունենալու իմ և այլոց մեջ բնակվող չարի և բարու նկատմամբ, գիտակցաբար համաձայնեցնելու կյանքը այս փաստերի նկատմամբ հավատի հետ:

Ընդհանուր քրիստոնեական աշխարհայացքն ամենևին չհասկացող կամ նրա մասին խիստ որոշակի պատկերացում չունեցող մարդու համար նույնիսկ կոթողային աստվածաբանական դավանաբանական գրականության ընթերցանություն է անպտուղ և նույնիսկ վտանգավոր: Միշտ վտանգ կա, որ նա կեղծ ու չափազանցված պատկերացում կկազմի այն հարցի մասին, որը պատահականորեն գիտի: Նա հազիվ թե կարողանա այդ հարցն ընդհանուր հայտարարի բերել մյուս բազմաթիվ հարցադրումների հետ, որոնց դերն ու նշանակությունը բնավ չի հասկանում: Եվ որքան շատ կարդա առանձին դատողություններ, այնքան առավել նրա միտքը կխճողվի բացարձակապես իրար չշաղկապված աստվածաբանական գիտելիքների բավիղներում:

Այդպիսի մեկը, եթե բախվի գիտական անհեթեթ հեքիաթիկներից ամենաանհեթեթի վրա հիմնված աշխարհայացքի հետևորդի հետ կամ իրեն սթափ գնահատելու առաջին իսկ պահին դյուրությամբ կասասնվի, եթե արիություն չունենա խոնարհաբար խոստովանելու իր ամոթալի տգիտությունը քրիստոնեական աշխարհայացքի ըմբռնման հարցում՝ անկախ իր՝ աստվածաբանական առանձին հարցերի մասին գիտելիքների:

Հոգևոր կյանքի մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու և Սուրբ Գիրքը ուղղափառորեն հասկանալու համար անհրաժեշտ է կարդալ Ուղղափառ Եկեղեցու սուրբ հայրերի երկասիրությունները, որոնց աղբյուրն ու հիմքը Սուրբ Գիրքն է, որը և նրանք մեկնում են: Քանզի այդ գրավոր հոգևոր ժառանգության հեղինակները՝ սուրբ և աստ-

վածաշնորհ հայրերը, ներշնչվել են նույն Սուրբ Հոգուց, Ով ներգործում էր մարգարեների և առաքյալների վրա, որոնց ձեռքով էլ մարդկությանը շնորհվեց աստվածային Հայտնությունը՝ Սուրբ Գիրքը[19]:

Գ. ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Թե ով, երբ և ինչ առիթով է հայտնել Աստծո այս կամ այն խոսքը, հավատացյալի համար էական չէ: Աստվածային ճշմարտությունը ճանաչելու համար դա չէ կարևորը: Հավատացյալի համար երբ, ինչ առիթով, ում միջոցով էլ որ երկրին հասած լինի աստվածային կամ այս կամ այն ճառագայթը, բովանդակ Հայտնությունը Սուրբ Հոգուց է տրված: Եվ բխած լինելով Անայլայլելի Աստծուց, Ում մեջ չկա «փոփոխման ստվեր», այն չի կարող չունենալ համընդհանուր և հավիտենական նշանակություն՝ որպես կենդանի Աստծո անխախտելի կամք, աստվածային անփոփոխելի ճշմարտության երկրային ցոլք:

Պատմական իրադարձությունները քրիստոնեական աշխարհայացքի համար ինքնին երկրորդական նշանակություն ունեն. առավել կարևորը նրանց ներքին, անանց իմաստն է, որը կարող է չնկատվել առաջին պլան մղված պատմական իրադարձությունների մեջ*:

Այս պատմական հետազոտությունների մեծ մասն ի զորու է բավարարել ոչ թե գիտակցության խոհեմ պահանջները, այլ, ավելի շուտ, աննպատակ հետաքրքրասիրությունը: Մեղսալից մարդկության կամքին այնքան հատուկ են թեթևամիտ հնարքները, որ յուրաքանչյուր նոր պատմական մանրամասնություն պատեհություն է ընձեռում աստվածային հայտնության գանձը վերածելու ինչ-ինչ ոչ պիտանի պատմական տեղեկատուի:

Հարկ է հստակ հասկանալ, որ Կենաց Գիրքը Աստծո խոսքն է, որն ունի ոչ թե տեղային և ժամանակավոր, այլ համամարդկային և հավիտենական նշանակություն, և որ այս համամարդկայինն ու հավիտենականը հատուկ են աստվածաշնչյան յուրաքանչյուր անձի և Հայտնության ամեն մի խոսքի:

«Ավետարանը,- գրում է մի հեղինակ,- վաղուց տեղի ունեցած և պատմության գիրկն անցած իրադարձությունների արձանագրություն չէ, այն միշտ արդիական է, այն հավերժ է, ինչպես նրանում ամփոփված ճշմարտությունները, որոնք անդադրում իրականանում են մարդկանց կյանքում սերնդեսերունդ»:

Աստվածաշնչի ներքին իմաստի հենց այս ընկալումն է, որ պատմական մանրամասների պատճառով խաթարվում է շատերի համար՝ շեղելով ուշադրությունը հավիտենականից դեպի ժամանակավորն ու անցողիկը:

Ահա թե ինչու է հնարավոր մեզ բոլորիս ծանոթ ցավալի երևույթը, երբ աստվածաբանությանն ու Եկեղեցու պատմությանը քաջատեղյակ մարդիկ ի զորու չեն քրիստոնեաբար մտածելու և զգալու[19]:

Դ. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ

Աստվածաշնչյան բոլոր Գրքերն էլ, թեպետ կուռ ամբողջություն են կազմում, սակայն տարբեր են թե՛ իրենց կարևորությամբ և թե՛ մատչելիությամբ, ինչն ինքնին ենթադրում է ընթերցանության՝ սրբազան Գրքերի ընդհանուր ցանկից զանազանվող հերթականություն և առանձին Գրքերի ավելի խորը քննություն և սերտողություն:

Ս. Գրքի երկու անքակտելի մասերից առավելագույն հարգը Նոր Կտակարանինն է, իբրև Հնի լրումի*: Իսկ Նորկտակարանյան 27 Գրքերի շարքում բնականաբար կարևորագույները չորս Ավետարաններն են, որոնք նկարագրում են մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի կյանքը,

[18] Նույն տեղում, էջ 5, 6:

* Օրինակ՝ ջրհեղեղի պատմությունը նախնառաջ մեղքի, դատաստանի, փրկության և նոր կյանքի մասին է, մինչդեռ տապանի չափսերը, կենդանիների քանակը, ջրհեղեղի տևողությունը և այլն երկրորդական հարցերից են:

[19] Նույն տեղում, էջ 4-5:

* Տես Աստվածաշունչը Հիսուս Քրիստոսի մասին է գլուխը:

առաքելությունը և քավչարար մահը, ու շարադրում Նրա խոսքերն ու վարդապետությունը. **«Աստված բազմապիսի ձևերով և այլազան օրինակներով նախապես խոսեց մեր հայրերի հետ մարգարեների միջոցով. այս վերջին օրերին մեզ հետ խոսեց Իր Որդու միջոցով, Ում ժառանգ նշանակեց ամեն ինչի, և Ում միջոցով ստեղծեց տիեզերքը»** (Եբր. Ա 13):

Իրենց կարևորությամբ Ավետարաններին հաջորդում են Գործք առաքելոցն ու առաքելական Թղթերը:

Ավետարանների այս գերակա հարգն իր արտահայտությունն է գտել նաև Եկեղեցու ընդհանրական աստվածպաշտության մեջ: Սրբազան Գրքերից միայն Ավետարանն է դրվում խորանում՝ սուրբ Սեղանի վրա: Այն մատուցվում է հոգևորականներին ու հավատացյալներին՝ համբուրելու համար: Քահանան, իբրև մեծարանքի նշան, Ավետարանը բռնում է դաստառակով՝ Թաշկինակով: Ավետարանական ընթերցվածքներն ընդգրկված են Մաշտոցի մեջ՝ իբրև հիվանդների բժշկության կանոն, և այլն:

Հինկտակարանյան Գրքերից քրիստոնյաների համար ամենակարևորը Սաղմոսարանն է, որը լայնորեն կիրառվում է ընդհանրական և առանձնական աստվածպաշտության մեջ: Սաղմոսները հոգևոր երգեր են, որոնք իրենց փառաբանական, գոհաբանական, պաղատական և ապաշխարական բնույթով նույնական են աղոթքների հետ, բայց այն առանձնահատկությունն ու տարբերությունն ունեն վերջիններից, որ հինկտակարանյան բովանդակ օրենսդրական, պատմական, իմաստասիրական և մարգարեական գրքերի կատարյալ խտացումն են:

Նորկտակարանյան Գրքերի և Սաղմոսարանի դերը առանձնական աստվածպաշտության մեջ մեծ է և կարևորվել է Եկեղեցու հայրերի կողմից: Նշենք, որ Նոր Կտակարանի Գրքերի և սաղմոսների քաջ իմացությունն ու անգիր իմանալը պարտադիր է եղել միջնադարյան վանքերում:

Սակայն Նորկտակարանյան Գրքերի առանձնահատուկ դերն ու

կարևորությունը չի նսեմացնում հինկտակարանյան մյուս Գրքերի արժեքը, այլ միայն աստիճանակարգում է: Հենց Հին Կտակարանի Գրքերը նկատի ունի Պողոս առաքյալը, երբ ասում է. **«Աստծո շնչով գրված ամեն գիրք օգտակար է ուսուցման, հանդիմանության, ուղղելու և արդարության մեջ խրատելու համար, որպեսզի կատարյալ լինի Աստծո մարդը և պատրաստ՝ բոլոր բարի գործերի համար»** (Բ Տիմ. Գ 16-17)*:

Սակայն հինկտակարանյան Գրքերի ընտրությունը մանավանդ սկսնակներից զգուշություն է պահանջում:

Այսպես, ըստ Որոգինեսի վկայության՝ Իսրայելում մինչև 30 տարին բոլորելը արգելված էր կարդալ Աստվածաշնչի սկիզբը, Եզեկիելի մարգարեության սկիզբն ու վերջը և Երգ երգոցը: Ս. Աթանաս Աղեքսանդրացին Երգ երգոցի համար մասնավորապես ասում է. «Նրա մեջ ամեն ինչ սկզբից մինչև վերջ գրված է խորհրդաբար, առեղծվածային այլաբանությամբ. Նրա մեջ ամփոփված դավանական իմաստները ոչ Թե տառի մեջ են, այլ խորապես ծածկված են Նրա տակ... Ահա Թե ինչու միայն կատարյալները կարող են կարդալ այս գիրքը, սակայն նրանք էլ կարդալիս պետք է նկատի ունենան այլաբանությունը, որպեսզի անիմաստների տգիտությամբ չծաղրվի Նրա մեջ շարադրվածը»[20]:

Բանն այն է, որ այս գիրքը այլաբանորեն պատմում է Փեսայի՝ Հիսուս Քրիստոսի և հարսի՝ Եկեղեցու՝ մեկ-մեկու նկատմամբ կատարյալ սիրո մասին, և այս սերը նկարագրված է իբրև աղջկա սեր իր սիրեցյալի նկատմամբ, ինչը կարող է գայթակղեցնել շատերին:

Սիրաքի գիրքը միշտ օգտակար է համարվել պատանիների համար: Այս բանն, ի դեպ, վավերացվել է առաքելական ԶԵ կանոնով և ավե-

---

* Պողոս առաքյալի սույն տողերի գրության ժամանակ Նոր Կտակարանը դեռևս կազմված չէր:

[20] Երգ երգոց հանդերձ մեկնութեամբ նախնեաց, Երևան, «Գանձասար», 1993, էջ 9-10:

լի ուշ՝ Սիոն կաթողիկոսի օրոք՝ 768թ. գումարված Պարտավի ժողովի կողմից, որն իր ԻԴ կանոնում այդ գիրքը շահեկան է համարում հատկապես պատանիների համար. «Առ ի յուսուցանելոյ գձեր մանկունս զուսումն բազմաման»[21]:

Հինկտակարանյան գրքերի մատչելիությունն ըստ տարիքի և հոգևոր հասունության փաստվում է նաև ս. Գր. Տաթևացու կողմից. «Պետք է իմանալ նաև, որ Սողոմոնի երեք գրքերը խրատ են մարդու երեք հասակի համար. Առակները՝ պատանիներին, Ժողովողը՝ երիտասարդներին, իսկ Երգ երգոցը՝ ծերունիներին: Առակները սովորեցնում են մեզ բարոյական առաքինությունները, Ժղովողը՝ ստացականները և Երգ երգոցը՝ աստվածայինները: Առակները արտաքին սրահն են, մյուսը՝ Սրբությունը և Երգ երգոցը՝ Սրբություն Սրբոցը: Առակներով գալիս ենք հավատի իմաստությանը, աշխարհի ունայնությամբ (այսինքն՝ Ժողովողի գրքով)՝ երկնավոր հույսին, և Երգ երգոցով՝ Աստծո անախտ սիրուն, որը լրացնում է ամեն ինչ»[22]:

Նշենք նաև, որ Հին Կտակարանում, ի թիվս Աստվածաշունչ Գրքերի, ընդգրկված են երկրորդական կոչվող գրքեր, որոնց հեղինակները աստվածաշնորհ մարգարեները չեն: Այս գրքերը, որոնցում կան դժվարըմբռնելի հատվածներ կամ էլ ամբողջովին բացակայում է հոգևոր բովանդակությունը, այդուհանդերձ ընդգրկվել են Ս.Գրքի ցանկի մեջ՝ իբրև օգտակար հավատի շինության համար: Աստվածաշնչի արդի արևելահայերեն թարգմանության մեջ գետեղված են ինը երկրորդականոն գրքեր՝ Ա Եզրաս, Հուդիթ, Տոբիթ, Մակաբայեցիների Ա, Բ, Գ, Իմաստություն Սողոմոնի, Սիրաք և Բարուք: Երկրորդական գրքերի թիվը տարբեր Եկեղեցիներում զանազան է:

Ժամանակ առ ժամանակ առանձին գրքերով կամ ամսագրերում լույս են տեսնում պարականոն (ապոկրիֆ) անվանվող գրքերը: Բանն այն է, որ

[21] Կանոնագիրք Հայոց, Բ, Երևան, 1974, էջ 18:

[22] Ս. Գր. Տաթևացի, Սողոմոնի առակների մեկնությունը, Երևան, «Անկյունաքար», 2000, էջ 17:

անցյալում այդ գրքերի հեղինակները, հետապնդելով ինչ-ինչ նպատակներ կամ փորձելով տարածել իրենց կեղծ ուսմունքներն ու կարծիքները, ննենգաբար իրենց գրվածքներին տվել են սուրբգրային խորագրեր և տեսք: Քրիստոնեության առաջին դարերում ի հայտ եկան մի շարք պարականոն գրքեր, ինչպես՝ «Հակոբի Նախավետարանը», «Թովմասի Ավետարանը», «Պողոս առաքյալի հայտնությունը» և այլն, որոնք կազմված էին եբիոնության և գնոստիզմի ուսմունքների համաձայն: Կան նաև հինկտակարանյան պարականոն գրքեր, ինչպես՝ «Վերացումն Մովսեսի», «Եղիայի ծածուքն», «Ելդադ և Մովդադն» և այլն: Այս գրքերը մերժվում են Եկեղեցու կողմից և համարվում են վտանգավոր ու վնասակար:

Ե. ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՃԱՇՈՑ ԳՐՔԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ

Հայաստանյաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցում հաստատված կարգով ամեն օր ժամերգությունների, տոնական և կիրակի օրերին մատուցվող ս. պատարագի ընթացքում դպիրը, սարկավագը և քահանան Ս. Գրքից հատվածներ՝ ընթերցվածքներ են կարդում: Սուրբգրային հատվածներ ընթերցելու կարգը սկզբնավորվել է Իսրայելում հնագույն ժամանակներից: Հիսուս Իր առաքելության ընթացքում ժողովարանում ներկաների համար կարդաց և մեկնեց Ս. Գրքից մի հատված (տե՛ս Ղուկ. Դ 16-21):

Քրիստոնեության տարածումից հետո սուրբգրային ընթերցումները Եկեղեցու ընդհանրական աստվածպաշտության անքակտելի մասը դարձան, ինչը ժողովրդին «վարդապետությամբ խրատելու և բարին հորդորելու համար են, նաև նախազգուշակ և վկա Տիրոջ տնօրինության»[23]: Առաքելական Ը կանոնում կարդում ենք. «Առաքյալները կարգեցին և հաստատեցին, որ Եկեղեցում ընթերցվեն Գրքերը՝ Հին

[23] Հովհաննես Արճիշեցի, Մեկնություն Պատարագի, 1999, էջ 47:

Կտակարանը՝ Օրենքը և Մարգարեները, և Նոր Կտակարանը, (որոնք լինեն մեր Փրկչի չարչարանքների մասին), ավետարանիչների գործն ու խոսքը (ճշմարիտ Բանի) և Փրկչի աշակերտների վարդապետության մասին: Սրանից ավելին թող չընթերցվի բեմից»:

Սուրբգրային այս ընթերցվածքները նախկինում կարդացվում էին ճաշու ժամերգության ընթացքում, այդ պատճառով էլ ընթերցվածքների այս ժողովածուն կոչվեց Ճաշոց գիրք կամ պարզապես Ճաշոց: Բացի Ճաշոցից, կազմվեցին նաև այլ գրքեր՝ Ատենի, Յուղաբերի, Ճաշու Ավետարաններ: Ճաշոցի ընթերցվածքների հերթականությունը ներկայացված է հետևյալ եռակարգությամբ՝ Հին Կտակարան, Առաքյալների թղթեր, ապա՝ Ավետարան: Այս հերթականությունը խորհուրդ ունի: Ս. Գր. Տաթևացին այսպես է մեկնում այդ կարգը. «Ասենք, որ մարգարեները, իբրև կանխասացներ, նախապես պատմեցին Բանի մարդեղության և մարդկանց փրկության մասին, իսկ առաքյալները, իբրև ականատեսներ, վկայեցին: Իսկ կանխասելը նախորդում է վկայելուն:

Դաժյալ՝ մարգարեները՝ հեռվից, իսկ առաքյալները մոտիկից տեսան մարմնացած Բանին: Այդ իսկ պատճառով փոխում ենք տեղերը՝ մարգարեներից կարդում ենք Եկեղեցու մեջ, իսկ առաքյալներից՝ բեմի մոտ:

Մարգարեները սերմանեցին, իսկ առաքյալները հնձեցին: Մարգարեները կանխասացին, իսկ առաքյալները կատարեցին: Դարձյալ՝ նախ օրինակը, ապա՝ ճշմարտությունն ենք սովորում այստեղ, ապա այնտեղ՝ անընդմիջաբար Տիրոջից, ինչպես որ ասվում է. **«Եվ ամենքը Աստծուց ուսած կլինեն»** (Հովհ. Զ 45)[24]:

Այնուհետև Գր. Տաթևացին գրում է, որ միշտ կիրակի օրերին Եսայի մարգարեի գրքից է ընթերցվում, որովհետև մարգարեներից միայն նա աստվածաբան կոչվեց Քրիստոսի տնօրինությունների մասին մյուսներից առավել խոսելու պատճառով: Այդպես է նաև Պողոս

[24] Ս. Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Երուսաղեմ, 1993, էջ 634:

առաքյալի պարագայում: Քանի որ հրեաների և հեթանոսների քարոզիչը պատմում է Փրկչի բոլոր տնօրինությունների մասին, ուստի «բոլոր տոներին, պահքի, ուտիքի, շաբաթ և կիրակի օրերին նրանից ենք կարդում»[25]:

«Ավետարանի ընթերցանությունը,- գրում է Հովհ. Արճիշեցին, - սովորեցնում է, թե որքան առատ և անչափ է Հոր սերը մարդկանց հանդեպ, քանզի տվեց ոչ միայն խաղաղություն, այլև Իր Միածնին՝ պես-պես տնօրինություններով հանդերձ, որոնք են՝ մարդեղությունը, վարդապետության խոսքերը, սքանչելի գործերը և այս բոլորից առավել՝ խաչելությունը, թաղումը և հարությունը: Այս բոլոր երախտիքներն է պատմում Ավետարանը, որոնք լսելով՝ ամբողջ ժողովուրդը հիանալով փառք է տալիս Աստծուն՝ ասելով. «Փա՛ռք Քեզ, Տե՛ր Աստված մեր»:

Ճաշոց գիրքն սկսվում է զատկական ընթերցումներով և ներառում ամբողջ Նոր Կտակարանը (բացառությամբ Հայտնության գրքի*) և մասամբ՝ Հին Կտակարանը:

Բացի սուրբգրային այս հատվածները Եկեղեցում ունկնդրելուց, հավատացյալներին խորհուրդ է տրվում ընթերցել դրանք տանը: Այդ նպատակով «Տօնք, պահք և ընթերցուածք Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ» օրացույցում նշված են յուրաքանչյուր օրվա ընթերցվածքները:

Ընթերցանության այս շահեկան եղանակը ոչ միայն պատեհություն է ընձեռում խորունկ և ուղղափառ ձևով հասկանալու Ս. Գիրքն իր Հին և Նոր Կտակարանների միասնության մեջ, այլև տեսնելու նրա առնչությունը Եկեղեցու աստվածպաշտական տարեկան շրջանի յուրաքանչյուր օրվա հետ: Այսպես, այս տարվա հունվարի

[25] Նույն տեղում, էջ 644

* Հայտնության գիրքը Ընդհանրական Եկեղեցում երկար ժամանակ չէր ընդգրկվում Նոր Կտակարանի մեջ: Հայերեն է թարգմանվել 12-րդ դարում Ներսես Լամբրոնացու կողմից:

15-ը ս. Հովհաննես Մկրտչի ծննդյան տոնն է, որին իր խորհրդով համահունչ են այդ օրվա ընթերցվածքները՝ Առակ. Ը 4-11, Մաղաք. Դ 5-7, Եսայի 3-5, Գործք ԺԳ 25-33, Ղուկ. Ա 57-80: Իսկ Ավագ Ուրբաթի թաղման կարգին համապատասխանող հատվածներն են՝ Երեմ. ԺԱ 18-ԺԲ 8, Եսայի ԾԲ 13-53, Իմաստ. Բ 1-22, Զաքար. ԺԲ 8-14, Ա Պետ. Գ 17-20, Մատթ. ԻԷ 56-61:

Եպիսկոպոս Ֆեոֆանը այս կապակցությամբ գրում է. «Ամեն ոք չէ, որ կարող է անգիր անել Աստծո խոսքը, սակայն ամեն ոք կարող է կարդալ ամեն օր: Եկեղեցում ընթերցվում են կարճ հատվածներ կամ ընթերցվածքներ. տանը կարելի է ավելի շատ կարդալ: Հոգեշահն այն չէ, թե քանի էջ ես կարդում, այլ կարևորն այն է, որ կարդացվածը հոգու մեջ մտնի, սիրտը շարժի այնպես, որ ցանկանաս ավելի երկար մտապահել, նրանով քաղցրացնել սիրտը: Այդ պատճառով չպետք է փութով կարդալ: Ավելի լավ է հասկանաս և սրտով յուրացնես այն, ինչ սահմանված է ընթերցվելու Եկեղեցում: Ուստի լավ է նաև կարդալ կարգով հաստատված օրվա ընթերցվածքի մեկնությունը»:

Զ. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, ի՞նչ տրամադրությամբ քրիստոնյաները պիտի կարդան Աստծո խոսքը:

«Աստծո խոսքը,- գրում է մի հեղինակ,- մարդու խոսք չէ, հետևաբար չպետք է այն կարդալ այնպես, ինչպես սովորական գիրքն ենք կարդում: Աստծո խոսքում անթեղված է հրաշագործ **«զորություն... ի փրկություն բոլոր հավատացյալների»** (Հռոմ. Ա 16):

Հետևաբար, եթե ցանկանում ես հոգեշահ կերպով կարդալ Աստծո խոսքը, ապա.

Ա. Ընթերցիր երկյուղածությամբ և աղոթքով: Ձեռնամուխ եղիր ընթերցանությանը՝ նախապես թոթափելով սիրտդ բոլոր կենցաղային

հոգսերից և ներքուստ աղերսիր Տեր Հիսուս Քրիստոսին, որ բացի միտքդ՝ Աստվածաշունչը հասկանալու համար:

Բ. Կարդացածը վերագրիր անձիդ այնպես, որ ասես այն հենց քեզ է վերաբերում. **«Ինչ որ ձեզ եմ ասում, ամենքին եմ ասում»**, - մի անգամ ասաց Տերն Իր աշակերտներին (Մարկ. ԺԳ 37):

Գ. Կարդա առանց աճապարելու՝ ջանալով հասկանալ յուրաքանչյուր բառը: Եթե չհասկանաս որևէ խոսք, մտածիր, թե այն ինչ կարող էր նշանակել, և ներքուստ աղոթիր, որ Տերը հասկացնի քեզ. եթե, այնուամենայնիվ, չհասկանաս, թո՛ղ և շարունակի՛ր ընթերցանությունը: Նշանակում է՝ դեռ չի եկել այդ խոսքը հասկանալու ժամանակը, կհասկանաս հետո:

Դ. Եթե հասկացել ես Աստծո խոսքի խրատը, ապա անմիջապես ջանա՛ կատարել այն՝ Տեր Հիսուսից խնդրելով օգնել քեզ այդ բանում, և կլինես **«քո Տիրոջ հավատարիմ և երանելի ծառան»** (հմմտ. Հովհ. ԺԳ 17)[26]:

Գիրքն ընթերցելիս պետք է իմանալ հետևյալը.

Ա. Չպետք է կարդանք բազում էջեր և թերթեր, որովհետև շատ ընթերցողն ի զորու չէ բոլորը հասկանալու և մտապահելու:

Բ. Քիչ կարդանք և շատ խորհենք կարդացածի շուրջ, որովհետև այդպես ընթերցվածը ավելի լավ է հասկացվում, մեր հիշողությունը ընթերցածը լավ է յուրացնում, և այսպես մեր միտքը լուսավորվում է:

Գ. Տեսնենք, թե կարդացածից ինչն է հասկանալի, ինչը՝ ոչ: Երբ հասկանում ես կարդացածը, լավ է, իսկ երբ չես հասկանում, թո՛ղ և շարունակի՛ր ընթերցանությունը: Անհասկանալին կա՛մ հաջորդ անգամ ընթերցելիս կպարզվի, կա՛մ էլ Աստծո օգնությամբ կրկնական ընթերցանության ժամանակ:

Դ. Ինչ որ սովորեցնում է Գիրքը՝ խույս տալու, փնտրելու և անելու, ջանա՛ գործով կատարել: Չարից փախի՛ր և բարի՛ն արա:

---

[26] *Как читать Библию? М. 1996, стр. 12.*

Ե. Եթե Գրքից միայն միտքդ հարստանա, իսկ կամքդ չուղղես, ապա ընթերցանությունից ավելի չար կդառնաս, քանի որ ուսյալ և խելացի հիմարները ավելի չար են լինում, քան անբան անասունները:

Զ. Հիշի՛ր, որ ավելի լավ է քրիստոնեաբար սիրել, քան շատ գիտենալ. լավ է աստվածահաճո կյանքով ապրել, քան պերճաբանել. ***«Գիտությունը հպարտացնում է, բայց սերը՝ հաստատում»*** *(Ա Կորնթ. Ը 1):*

Է. Ինչ որ ինքդ Աստծո օգնությամբ սովորես, այն էլ հարմար առիթով սովորեցրու ուրիշներին, որպեսզի ցանված սերմը աճի և պտղաբերի (ս. Տիխոն Զադոնսկի):

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ ԵՎ ՀԱՅԵՐԸ

(համառոտ ակնարկ)

Աստվա՛ծ, ողորմի՛ր մեզ և օրհնի՛ր, ցո՛ւյց տուր երեսդ և գթա՛ մեզ, որպեսզի երկրի վրա ճանաչեն ճանապարհը Քո, և բոլոր ազգերի մեջ՝ փրկությունը Քո: Ժողովուրդները Քեզ գոհություն պիտի մատուցանեն, Աստվա՛ծ, գոհություն պիտի մատուցեն Քեզ բոլոր ժողովուրդները:

(Սաղմ. ԿԶ 1-4):

Հայոց եկեղեցական գրքերը՝ Կանոնագիրքն ու Մաշտոցը, Հայսմավուրքն ու Վարք սրբոցը, հայրերի ու վարդապետների գրվածքներն ու ճառերը և պատմիչների երկերն ու հիշատակարանները այնքան հարուստ նյութ են տրամադրում մեզ Սուրբ Գրքի ուսման և հայերի կողմից առանձնահատուկ սիրով սիրված լինելու մասին, որ բնավ հնարավորություն չունենք այդ ամենն հիշատակելու մեր այս ակնարկում: Փորձենք համառոտակի ցույց տալ աստվածային պատգամի իրականացումը և Սուրբ Գրքի սերտողության ավանդությունը Հայոց երկրում: Նշենք, որ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին իր հիմնադրման առաջին իսկ օրից իր առաքելության և ընդհանրական ու առանձնական աստվածպաշտության անկյունաքար է նկատել Աստծո խոսքի քարոզության և այն լսելու, ընթերցելու, սերտելու անհրաժեշտությունը համայն ժողովրդի համար՝ իր բոլոր դասերով ու խավերով հանդերձ:

Ըստ հայ մատենագրության առաջին ներկայացուցիչներից մեկի՝ Ագաթանգեղոսի. «[Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը] *այսպես Թագավորի և բոլոր աշակերտների հետ մեկտեղ ամբողջ ժամանակը օր ու գիշեր*

Գրքերի ընթերցանությամբ էր անցկացնում և դրանով ծաղկած ու շահված՝ բարի օրինակ էին դառնում ուսումնասեր ունկնդիրներին: Մանավանդ որ զգուշացուցիչ պատվիրաններ ունեին Աստծո կարգած պատգամավորներից, որոնց առաջինը հրամայում է, թե՝ **«Տիրոջ օրենքի մասին պիտի խորհես գիշեր և ցերեկ»** (տե՛ս Սաղմ. Ա 2), և երկրորդը նմանապես պատվիրում է. **«Հետամտի՛ր Աստծո խոսքը ընթերցել, հորդորել և ուսուցանել հավատացյալներին: Զանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրվեց քեզ մարգարեությամբ, երեցների ձեռնադրումով: Այդ բանի վրա մտածի՛ր և հարատևի՛ր դրանում, որպեսզի քո առաջադիմությունը հայտնի լինի բոլորին: Զգո՛ւյշ եղիր քո նկատմամբ և քո ուսուցման նկատմամբ և հարատևի՛ր դրանում: Եթե այդ բանն անես, կփրկես և՛ քեզ, և՛ նրանց, որ լսում են քեզ»** (Ա Տիմ. Դ 13-16):

Արդ, այս կերպով իր կյանքի բոլոր օրերը առաքելական, առաքելագործ (եղանակով) վարեց, գնաց ընդունված հրամանների հետքերով, տարեցտարի այս արեց, մինչև դեպքերի վախճանը և, թաղված Քրիստոսի սիրո մեջ, լուսավորվում էր»[27]:

Մեծ սուրբը, բացի Աստծո խոսքի քարոզությունից, եկեղեցիներ կառուցելուց և հոգևորականներ կարգելուց, հորդորեց ս. Տրդատ թագավորին՝ դպրոցներ հիմնելու, «որպեսզի զանազան գավառներից, կողմերից, այլևայլ տեղերից մանկանց բազմություն հավաքեն ուսուցանելու նպատակով գազանամիտ, վայրենագույն և ճիվաղաբարո գավառների բնակիչներին, որոնց ընդգրկեց ուսուցման մեջ և հոգևոր սիրով ու եռանդով վերացրեց դևերի ու սնոտի կուռքերի պաշտամունքի չարավահոտ աղտն ու ժանգը և այնչափ հեռացրեց իրենց բուն բարքերից, մինչև որ նրանք ասացին, թե՝ «Մոռացա իմ ժողովրդին ու իմ հոր տունը»[28]:

Սակայն այս գիշերօթիկ, իսկ ապա՝ ս. Ներսեսի ջանքերով բացված

[27] Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983, 889-891:

[28] Նույն տեղում, էջ 839:

«ցերեկեայ» դպրոցներում Ս. Գիրքը դասավանդվում էր ասորերեն և հունարեն լեզուներով: Եկեղեցիներում ու վանքերում ծեսը և աստվածաշնչյան ընթերցանությունները նույնպես «մուրացածոյ բարբառով» էին: «Իսկ որոնք գրագիտության արվեստից զուրկ էին, այսինքն՝ ժողովրդի՝ նախարարների ու շինականների խառնիճաղանջ բազմությունը, եթե ուսուցիչները, նստելով գիշեր - ցերեկ, ամպերի նման ուսումը ինչպես հորդ անձրև նրանց վրա հոսեցնեին, նրանցից ոչ մեկը ոչ մի խոսք, ոչ կես խոսք, ոչ մի բան, ոչ մի նշույլ իրենց լսածներից չէին կարող մտքում պահել կամ հասկանալ»[29]:

Այս պատճառով ժողովրդի լայն զանգվածները շարունակում էին կառչած մնալ իրենց բիրտ հեթանոսական բարքերին: Ամբողջ մի դար պետք էր սպասել, մինչև աստվածային անքննին նախախնամությամբ բովանդակ Հայոց աշխարհը իր քիմքի վրա ճաշակեր Աստվածաշնչի կենարար քաղցրությունը: Ս. Գրքի թարգմանությամբ պայմանավորված գրերի գյուտով միայն բարենպաստ պայմաններ ստեղծվեցին երկրի կատարյալ աստվածաշնչացման համար: Հայաստանն այսուհետ թևակոխեց նոր՝ չտեսնված երկնային օրենքների ու անքնին խորհուրդների, ճշմարտության և իմաստության, սիրո և ներողամտության, բարության և սրբության, առաքինության և աստվածպաշտության անանց փուլը, որը տիեզերական հեղաշրջում պիտի կատարեր հայոց սրտերում, պիտի փոխեր նրա բարոյական նկարագիրը և պիտի կերտեր Երկնքի արքայության արժանի երկնաքաղաքացիների: «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ», -ահա Աստվածաշնչից թարգմանված առաջին հայաբարբառ տողը, որը դարձավ նաև սկզբնավորված թարգմանչաց շարժման և դպրության խորհրդանիշը:

Ըստ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դիրքորոշման՝ Ս. Գրքի քաջ իմացությունը պարտադիր է նախևառաջ հոգևորականների համար թե՛ իրենց անձերի, թե՛ հավատացյալների փրկության

[29] Փ. Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1968, էջ 91:

համար: Մայր Մաշտոցում զետեղված Վարդան Վարդապետի «Յաղագս քահանայութեան» կանոնում, ի թիվս քահանայական պաշտոնին վերաբերող պահանջների, շեշտվում է. «Վերջապես և ա՜յս իմացեք, եղբայրնե՛ր, որ քահանայական բարձր աստիճանը երկու հիմքի վրա է կայանում, որոնք են Սուրբ Գրքի իմացությունն ու անձի սրբությունը: Այս երկուսից մեկի բացակայության դեպքում այդպիսի մեկի համար քահանայությունը չի կայանում, ինչպես շենքը՝ առանց հիմքի: Քանզի եթե քաջատեղյակ է Ս. Գրքին, բայց գործեր չունի, կամ գործեր ունի, իսկ գիտություն՝ ոչ, անարժան է քահանայության[30]: Իսկ ս. Թադեոս առաքյալի կանոնում եպիսկոպոսին հանձնարարվում է «ձեռնադրել միայն այն արժանավորներին, որոնք գիտեն և հասկանում են Ս. Գիրքը, Եկեղեցու կարգերը և Աստծո օրենքները: Տգետներին բացահայտ մերժել և ամենևին չձեռնադրել, քանզի տգիտությունը, իբրև ամենամեծ չարիք, մերժվում է Աստծո կողմից»[31]:

Մեր Եկեղեցին այս խնդրում ելնում է հետևյալ աստվածային պատգամից. **«Արդարև, քահանայի շրթունքները զգույշ պիտի վարվեն գիտության հետ, մարդիկ նրա բերանից պիտի օրենքներ խնդրեն, քանի որ նա է Ամենակալ Տիրոջ պատգամաբերը»** (Մաղաք. Բ 7):

XIդ. պատմիչ Ասողիկը զարմանահրաշ տեղեկություններ է հաղորդում ոմն Սարգիս վարդապետի մասին, որը «մանկուց Ս. Գիրքն ամբողջությամբ անգիր գիտեր»[32]:

Ս. Ներսես Շնորհալին «հավաքում էր Աստծո խոսքը սիրողներին և նրանց հետ բնակվում: Սուրբ Հոգու խոսքն էր կարդում և Սուրբ Հոգու հետ խոսակցում»[33]: Նա և նրա օրինակին հետևած Սիմեոն Այրիվանեցի կաթողիկոսը հանդիմանում էին Դավթի 150 սաղմոսներն անգիր չիմացող քահանաներին:

[30] Գիրք Մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Պօլիս, 1807, էջ 343:

[31] Նույն տեղում, էջ 343:

[32] Ստեփանոս վրդ. Տարօնացի, Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1859, էջ 172:

[33] Շնորհալի, Զափածո երկեր:

Մեծն Լամբրոնացու մասին ուշագրավ վկայություն կա. «Ընթերցում և ուսանում էր միշտ ու գրում առանց հանգստանալու՝ գիշերցերեկ, այնպես որ երբեք ոտքն իսկ չմեկնեց իր անկողնու մեջ ո՛չ ցերեկը, ո՛չ գիշերը, այլ ցերեկը զբաղվում էր աղոթքով և Սուրբ Գրքի ընթերցանությամբ և ամենայն բարի գործով, իսկ գիշերը, նստելով աթոռի վրա, մի քիչ քնում էր, ապա շուտ արթնանալով, շտապում աղոթքի կանգնելու՝ աչքերից արտասուքի աղբյուրներ բխելով»[34]:

Իսկ մեծ Վկայասերի՝ Գրիգոր կաթողիկոսի մասին կարդում ենք. «Միշտ զբաղվում էր Ս. Գրքի ընթերցանությամբ և աստվածախոս աղոթքներով», որին մեծն Շնորհալին՝ նրա թոռը, ձոնել է այս տողերը. «ԶԲանի սիրողսն հաւաքեալ

Եվ առ ինքեան բնակեցուցեալ

ԶԳիրս Հոգւոյն միշտ ընթերցեալ

Եվ ընդ նոսին յուր խօսեցեալ»[35]:

XIIIդ. ապրած Հովհաննես Երզնկացի Պլուզ վարդապետը նույնպես անգիր գիտեր Աստվածաշունչ Մատյանը: Մի օր Անիի Մայր Տաճարում պաշտամունք մատուցելիս քահանաները բարձր գրակալի վրա են զետեղում Ատյանի Ավետարանը, որպեսզի կարճահասակ վարդապետը չկարողանա կարդալ և ծաղրվի: Իսկ նա ամոթով է թողնում վերջիններիս, երբ անգիր և անսխալ կարդում է օրվա ընթերցվածքները:

XIIIդ. ապրած Հակոբ Բ կաթողիկոսը կկոչվի «հանճարոյ իմաստութեամբ վարժն Աստվածաշունչ Գրոց, հմուտ և գիտող բանից իմաստնոց, աննախանձաբար սիրողն և պատուողն ուսումնասիրաց, որ և հայր մեր հոգևոր»[36]:

Ս. Գրիգոր Տաթևացին 7 տարեկանից է սկսել ուսումնասիրել Ս. Գիրքը: 14 տարեկանում Սուրբ Հոգու շնորհով նա այնքան քաջա-

[34] Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 420:

[35] Սիսուան, Վենետիկ, 1885, էջ 406:

[36] Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 509-510:

տեղյակ էր Աստվածաշնչին, որ անգամ մեկնում էր այն իր հետ խորհրդակցելու եկած վարդապետների համար:

Պատմում են, որ Կ. Պոլսի Պատրիարք երջանկահիշատակ Շնորհք արք. Գալուստյանը սովորություն ուներ ամեն գիշեր մոմի լույսի ներքո ընթերցելու Ս. Գիրքը, թեպետև կատարելապես քաջատեղյակ էր Աստվածային Մատյանին:

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը Հայաստանում մեկ վանքեր հիմնեց և «շեն ու անշեն տեղերում հաստատեց դաշտաբնակ, շենաբնակ, լեռնական, անձավաբնակ, արգելաբնակ վանականների բազում ու անհամար խմբեր»[37]: Հայոց վանքերը, սակայն, սոսկ ճգնարաններ չէին. այնտեղ ներանձնական կյանքը, սրբակենցաղ վարքը և վշտակյաց տկարությունը միահյուսված էին մանավանդ Ս. Գրքի ուսմանը. «Այնտեղ չէին հարբում գինով, այլ լցվում էին Հոգով ու սրտերը հոգևոր երգերով էին պատրաստում ի փառս և ի գովություն Աստծո: Այնտեղ վարժվում էին հոգեպատում Գրքերի քաղցրուսույց ընթերցանությամբ: Այնտեղ քաջալերվում էին հորդորող լուսավոր քարոզությամբ՝ հասնելու Քրիստոսի նշանակած պսակառատ նպատակներին»[38]:

Հ. Ք. Զրաքյանը այդ մասին գրում է. «Ինչ-որ ուրիշներ IV և V դարերի Եգիպտոսի համար են ավանդում, մենք էլ մեր անապատականների ու վանականների համար կարող ենք ասել, որ նրանց բովանդակ գիտությունը, նրանց ուսումի ու խոկումի նյութը միայն Աստվածաշունչ Մատյանն էր: Եթե ունենայինք այդ վանքերի կանոններն ու կանոնադրությունը, նման ս. Պախոմեոսի կանոններին, պիտի գտնեինք Ս. Գրքի ուսման մեջ հարատևելու խիստ պարտավորություն՝ գեթ Նոր Կտակարանն ու Սաղմոսարանը անգիր սերտելու»[39]:

Վանքերը, շնորհիվ հոգևոր տեսական ու գործնական աստվածպաշտության բուռն աճի, շուտով վերաճում են հոգևոր կյանքի կենտ-

---

[37] *Ագաթանգեղոս, 839*

[38] *Նույն տեղում, էջ 847*

[39] *Բազմավեպ, 1901, էջ 159*

րոնների, և վարդապետանոցները՝ հոգևոր ուսումնական հաստատությունները, մեծ մասամբ հաստատվում են այդտեղ: Ղազար Փարպեցին տեղեկություններ է հաղորդում Ս. Գրքի դասավանդման կերպի մասին. «Իսկ մեր երանելի վարդապետները երեք-չորս անգամ մեզ սովորեցնելով Եկեղեցու բոլոր Կտակարանները, սկզբից մինչև վերջ, մեզնից էլ հաշիվ էին պահանջում նույնը և մեզ հարկադրում էին այդ բոլորն իմանալ Դավթի Սաղմոսների պես»[40]: Նշենք, որ մեր մատենագիրները մեծավ մասամբ վանականներ ու հոգևորականներ են եղել, «ինչպես որ արևմտյան մենաստանները միշտ մայր ու դայակ եղան դպրության»[41]:

Այս և ուշ դարերի հոգևոր ուսումնական հաստատություններում, ինչպես մյուս բոլոր քրիստոնյա ազգերի, այնպես էլ հայերի մոտ, դասավանդման գլխավոր առարկան Ս. Գիրքն էր:

Այսպես, Հովհան Երզնկացին, իբրև ուսուցիչ, Սեպուհ լեռան Ս. Մինաս վանքում մեկնում էր Աստվածաշունչը:

Ներսես վարդապետ Սասնեցին՝ Մշո Ս. Ղազար վանքի վանականը, 1332 թ. գրում է. «Գլաձորի համալսարանը գնացի, ուր եօթն ամ աշխատեցայ ի վարժումն Հին և Նոր Կտակարանաց և այլ բազում սրբոց բանից»[42]:

Սիմեոն Այրիվանեցին Եղիվարդ գյուղի մենաստանում դասավանդում է «Հին և Նոր Կտակարանք»:

Հովհաննես Վարդապետը Տարոնի Ս. Կարապետ վանքում ուսուցիչ է կարգվում՝ «Ասել դաս և մեկնել զգիրս Աստվածաշունչ՝ աշակերտելոցն եկեղեցւոց մանկանց»[43]:

Ս. Գր. Նարեկացին, անկասկած, անգիր գիտեր Հին և Նոր Կտակարանները. այս մասին նա ինքն է վկայում.

---

[40] *Ղազար Փարպեցի, Թուղթ Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1902, էջ 481-483*

[41] *Հ. Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին հայոց քով, Վենետիկ, 1923, էջ 182*

[42] *Բ. Եղիայեան, Քննական պատմութիւն սուրբգրական ժամանակներու, Անթիլիաս, 1926, էջ 1174*

[43] *Նույն տեղում, էջ 1174*

«Ունեմ Մովսեսին իր օրենքներով
Մահացածների աշխարհից եկած,
Մարգարեների գրքերը բոլոր՝ գրված հոգուս մեջ
Եվ մատյանները առաքյալների,
Շարված իմ մտքի մատների վրա
Տիրոջդ համայնի՝ հանդերձ Կտակով Իր ավետաբեր...»[44]:

Ուսումնասիրողներն իրավամբ պնդում են Նարեկա վանքի մեծ ճգնավորի մասին, «քաջ և մանաւանդ անգիր սերտող մը միայն պիտի կրնար այնքան նիւթ և հիւթ քաղել անկից»[45]: Գր. Նարեկացու «Մատյանում» հանդիպող սուրբգրային մեջբերումների թիվն անցնում է 1000-ից:

Ասողիկը Սևանի վանքի մասին գրում է, որ այնտեղ «հավաքվեցին բազում եղբայրներ՝ ստանալով բազմաթիվ Սուրբ Գրքեր, որպեսզի լուսավորվեն հոգու աչքերը՝ տեսնելու Տիրոջ ճանապարհը՝ ըստ իր անստվեր ուղևորությունների»[46]: Մովսես Վարդապետը՝ ապագա կաթողիկոսը, Երևանի հյուսիսային կողմում՝ ներկայիս Ս. Աստվածածին (Զորավոր) եկեղեցու տարածքում վանք է հիմնում. «Նրա մոտ հավաքվեցին բազմաթիվ միաբաններ, միայնակյացներ, Սուրբ Գրքի իմաստուն ու սրբակյաց աշակերտներ: Մեծ ու փոքր միասին սիրով ու խաղաղ մնում էին խցում՝ միշտ աղոթելով ու Սուրբ Գիրքն ընթերցելով»[47]:

Սուրբ Գրքի ուսումը, սակայն, չի սահմանափակվում միայն հոգևորականների ու վանականների դասով:

Ս. Սահակն ու ս. Մեսրոպը, ըստ Կորյունի վկայության, Ս. Գրքի թարգմանությունից անմիջապես հետո «աստվածային իմաստությամբ կրթեցին հենց այնտեղ իրենց մոտ եղած արքունիքը ամբողջ ազատագունդ բանակի հետ: Երանելի Սահակն ուսման վարժությամբ գրա-

---

[44] Ս. Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության, Երևան, 1979, ԿԴ, Բ
[45] «Լոյս» շբթթ., Կ. Պոլիս, 1906, թիւ 46
[46] Ստեփանոս վրդ. Տարօնացի, Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1853, էջ 146
[47] Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1994, էջ 46

ղեցնում էր ավելի Մամիկոնյան մարդկանց, որոնց առաջինի անունն էր Վարդան, որ և Վարդկան էր կոչվում: Նույնպես ամեն մարդու աշխատում էր նա կրթել, հասկացնել ճշմարտության գիտությունը»[48]:

Ս. Սահակն ու ս. Մեսրոպը լծվեցին ամենուր նոր դպրոցներ հիմնելու ոչ միայն կղերի, այլև ազնվականների ու ռամիկների համար, որտեղ դասավանդման անկյունաքարը դարձյալ Ս. Գիրքն էր, որ մեր մատենագրության մեջ հանդիպում է «Սուրբ Գրոց ուսում», «գիտութիւն Աստուծոյ», «շնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ» և այլ անուններով: Բոլորի աչքերն այսուհետ ուղղվում են դեպի Վաղարշապատ, որտեղից բխում էր «բացեալ աղբիւրն Աստուծոյ», և դեպի ուր շարժվում էին գունդ-գունդ՝ Ս. Գրքով լուսավորվելու համար:

Ղազար Փարպեցին վկայում է. «Անվերջ բխում-հոսում էին մեկնությունների խոսքերը, որոնք մարգարեների գաղտնին հայտնի դարձնելով՝ ամբողջ ժողովրդի առաջ էին դնում հոգևոր կերակուրներով լեցուն սեղանը: Իմաստության հետևողներն էլ ճաշակում էին դրանք և իրենց քիմքերը քաղցրացնում՝ ըստ սաղմոսերգուի խոսքի, որ ասում է. ***«Վարդապետության խոսքերն առավել են, քան խորիսխը մեղրի»*** *(տե՛ս Սաղմ. ԺԸ 1): Եվ որպեսզի միանգամից ասեմ, ըստ Եսայի սուրբ մարգարեի խոսքի, թե Հայոց ամբողջ երկիրն Աստծո գիտությամբ լցվեց ս. Սահակ հայրապետի հոգևոր քարոզներից, որոնք բազում վտակների պես ծովերն էին լցնում»[49]:*

Իսկ երբ պարսիկները մտադրվեցին արմատախիլ անել քրիստոնեությունը, հանդիպեցին հայ ժողովրդի աննկուն կամքին. «Մեզ հայր ենք ճանաչում Սուրբ Ավետարանը, և մայր՝ առաքելական կաթողիկե Եկեղեցին. Թող ոչ ոք իբրև չար անջրպետ մեջ ընկնելով՝ մեզ սրանից չբաժանի»[50]: Ավելին, այդ օրհասական օրերին «աստվածային Կտակարանների ընթերցումը երբեք չէր դադարում ոչ մի

---

[48] Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1994, էջ 36
[49] Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982, էջ 41
[50] Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989, էջ 135

ժամ»[51]: Իսկ Թշնամու դեմ «վասն Հաւատոյ և վասն Հայրենեաց» ելած քաջ դյուցազնի մասին նույն պատմիչը գրում է. «Մանկությունից տեղյակ էր սուրբ Կտակարաններին»[52]: Նրան Հարած շատ իշխաններ ու նախարարներ «Սուրբ Գիրքը սովորել էին մանկությունից»[53]: Սա Հաստատվում է նաև նաև Ղևոնդ Երեցի խոսքում. «Ինձնից ավելի տեղյակ և Հմուտ եք սուրբ Կտակարաններին»[54]: Իսկ Ավարայրի ճակատամարտից առաջ քաջ Վարդանը զորքին քաջալերելու Համար կարդում է Մակաբայեցիների գիրքը:

Շուշանիկը իր մոտ իբրև Հիշատակ պաՀում և Հանապազ կարդում էր իր պապի՝ ս. ՍաՀակ Հայրապետի անձնական փոքրիկ Ավետարանը[55]:

«ՎաՀրամ ՊաՀլավունին (Xդ. զինվորական) առավոտ թե երեկո ՀովՀաննես Մկրտչի նման ճգնում էր պաՀեցողությամբ և, Աստվածաշունչ ընթերցելով, կերակրում իր բանական Հոգին»[56]:

«Մուշեղ իշխանը՝ Սմբատ սպարապետի որդին (IX դ.), կրթված էր Աստվածաշնչի ընթերցումներով և ծանոթ էր ճարտասանական արվեստին»[57]:

XIIդ. պատմիչ Մատթեոս ՈւռՀայեցին դրվատանքով վկայում է, որ Գագիկ արքան «կատարելապես գիտակ է Աստծո Հին և Նոր Կտակարաններին», իսկ Գրիգոր ՊաՀլավունին «անչափ կրթված, բոլոր գիտությունները ուսումնասիրած, Աստծո Հին և Նոր Կտակարանները կատարելապես յուրացրած մարդ էր: Նա իմաստասերների Հետ Ս. Սոֆիայի ատյանում էր նստում և բանավիճում Հռոմ վարդապետ-

---

[51] Նույն տեղում, էջ 137:

[52] Նույն տեղում, էջ 213:

[53] Նույն տեղում, էջ 43:

[54] Նույն տեղում, էջ 219:

[55] Սոփերք, Թ 27:

[56] Գրիգոր ավագ քաՀանա Հայրապետյան, Աստվածաշունչը, Գ տպագրություն, Երևան, 1995, էջ 10:

[57] Նույն տեղում, էջ 9:

ների Հետ»: Իսկ Բագրեվանդի գավառից ԱրտներսեՀ մեծ իշխանի մասին նույն պատմիչը գրում է. «Նա ևս քաջատեղյակ էր, շատ տաղանդավոր, իսկական իմաստասեր մարդ էր, ուսանել էր Մեծ Արգինայում և սովորել աստվածային Կտակարանները»[58]:

Արիստակես Լաստիվերցին ևս իշխան Գրիգոր ՊաՀլավունու (Մագիստրոսի) մասին նույն վկայությունն է տալիս. «Իմաստուն և աստուածային Գրքերին Հույժ Հմուտ այր էր, ինչպես ուրիշ ոչ ոք»[59]:

Հեթում Ա թագավորը սիրում էր կարդալ Աստվածաշունչը. Նրա մասին դրվատանքով է խոսում Երզնկացին. «Վարժ աստուածային Գրոց Սրբոց»: Նմանօրինակ Հիշատակություն կա Թորոս Բ-ի մասին.

«Աստուածային Գրով վարժեալ

Եվ յիմաստից արուեստ մտեալ»:

Կիլիկիո Հեթում Թագավորի մասին կարդում ենք. «Քանզի մանկությունից վարժված էր աստվածային օրենքների ընթերցանության կրթությամբ, որը կարող է իր մեջ Հաստատվածներին ավելի լավ սնուցել, քան մայրերի ու դայակների Հոգատարությունը: Նա սիրեց իմաստությունը և սիրվեց Նրա կողմից»[60]:

Հեթում Բ-ի Հորաքույր Ֆիմին, պատերազմի պատճառով փախչելով Հայերի մոտ, արքաեղբայր ՀովՀաննես եպիսկոպոսից խնդրում է Սողոմոնի գրքերը՝ սփոփանք և մխիթարութուն գտնելու. «Որով,-ասում է ընծայողը,- յԱստուած և յաստուածայինսն խոկասցես միշտ, և տրտմեալ սրտի քո սփոփանս սովաւ արասցես»: Նույն առիթով սույն տիկնոջ «աստուածասէր եղբայրը»՝ Լևոնը, Ավետարան է նվիրում նրան՝ «ի մխիթարութիւն և ի փրկութիւն Հոգւոյ»[61]:

Ըստ XIIIդ. պատմիչ Կիրակոս Գանձակեցու՝ Խաչենի Ջալալ անվանված իշխան Հասանը, որը Զաքարեի և Իվանեի քեռորդին էր, «մի

---

[58] Մատթեոս ՈւռՀայեցի, Ժամանակագրություն, Երևան, 1973, էջ 121:

[59] Արիստակես Լաստիվերցի, Պատմություն, Երևան, 1971, էջ 36:

[60] Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 516:

[61] Սիսուան, Վենետիկ, 1885, էջ 145:

բարեպաշտ, աստվածասեր, հեզ ու հանգիստ, ողորմած ու աղքատասեր, անապատականների նման աղոթքների ու աղաչանքների մեջ ճգնող (էր)։ Որտեղ էլ լիներ, անխափան կատարում էր ցերեկվա և գիշերվա պաշտամունքը, ինչպես վանականները։ ...Զափազանց քահանայասեր և ուսումնասեր էր ու աստվածային Կտակարանների ընթերցող»[62]։

Աստվածաշունչը շատ սիրվեց նաև հասարակ ժողովրդի կողմից. «Բայց ավելի տարածուն էին Դավթի սաղմոսները, որոնք իրենց ախորժական եղանակով ու աղոթական իմաստներով խոսում էին բոլորի սրտերի հետ և բոլորի շուրթերին էին»[63]։

Ղազար Փարպեցին այսպես է նկարագրում Սուրբ Գրքի թարգմանությամբ կյանքի կոչված բուռն հոգևոր զարթոնքը. «Սուրբ Եկեղեցիների արարողությունները զարդարվեցին։ Կանանց և տղամարդկանց բազմությունները ճոխացան Փրկչի տոների ժամանակ և մարտիրոսացածների վկայարաններում։ Գոհանալով, հոգևոր մխիթարությունից երջանկացած նրանք իրենց տներն էին գնում՝ մեծամեծերն ու տղաները սաղմոսելով և կցորդներն ասելով ամենայն տեղ՝ հրապարակներում, փողոցներում և տներում»[64]։

Թովմա Արծրունին պատմում է Սասնա լեռների ույթ գյուղի բնակիչների մասին, ովքեր «անգիր գիտեին Հայոց վարդապետների թարգմանած հին սաղմոսները, որ մշտապես ունեն շուրթներին»[65]։

Իսկ Հովհաննես Գառնեցին վկայում է, որ ամբողջ ժողովուրդը՝ «քահանայք, ռամիկք, մանկունք, կողեւք և հաւատաւոր կանայք», ի տարբերություն մյուս ազգերի, ովքեր սաղմոսները գրքով են երգում,

[62] Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982, էջ 192-193։

[63] Վ. Հացունի, Աստուածաշունչն ու Հայաստան, տես Յուշարձան Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500 ամեակի, Երուսաղէմ, 1938, էջ 390։

[64] Ղ. Փարպեցի, էջ 41։

[65] Թովմա Արծրունի, Պատմություն Արծրունյաց տան, Երևան, 1978, էջ 138։

անգիր են ասում Դավթի հոգեզմայլ սաղմոսները և այդ իսկ պատճառով բազում սխալներ թույլ տալիս։

Սաղմոսները դարեդար երգվել ու արտասանվել են ռազմի դաշտում, պանդխտության մեջ, արտերում ու այգիներում, Եկեղեցիներում ու վանքերում, նեղության և ուրախության մեջ։

Սակայն ժողովրդի բոլոր խավերի կողմից սաղմոսների լայն կիրառությունը փաստող բազում մատենագրական վկայություններից չպետք է տպավորություն ստեղծվի, թե Սաղմոսաց գիրքը հայերի ամենասիրելի գիրքն է եղել անցյալում։ Հայերը, ինչպես նաև մյուս քրիստոնյա ազգերը, ամենից շատ պատվել, գերադասել և սիրել են Ավետարանը՝ իբրև ուղղակի մեր Տէր Հիսուս Քրիստոսի խոսք։

Կիլիկիո Բաբկեն Ա կաթողիկոսն ինքն անձամբ ճանաչել է երկու կույր հայերի, «որոնք անթերի գիտեին ընթերցվածքները»[66]։

* * *

Բոլոր ժամանակներում մեծ է եղել Աստվածաշնչի դերը նաև մատաղ սերնդի դաստիարակության մեջ։ «Մեր բարեպաշտ նախնիք լայնօրէն կը խառնէին դաստիարակութեան գործին մեջ Ս. Գիրքը. իրենց պարծանք կը համարէին անոր հմտութիւնը և սփոփանք՝ անոր ընթերցումն ու սաղմոսերգութիւնն իրենց բոլոր կենաց մէջ»[67]։

Բարեպաշտ ընտանիքներում Աստվածաշնչի ընթերցումով են մեծացել հայոց բազում սուրբեր, հայրեր, վարդապետներ, թագավորներ, իշխաններ և ուրիշներ։ Մանուկների դաստիարակությունը անքաթող չի արվել հայրերի ու վարդապետների կողմից՝ Ներսես Շնորհալի, Գրիգոր Տաթևացի, Վարդան Վարդապետ, Մխիթար Գոշ, Հովհաննես և Մովսես Երզնկացիներ։ Օրինակ՝ Հովհանը երեխաներին չարությունից ետ պահելու համար («Նրանց մտքի վրա չարը դյուրին

[66] Բ. Եղիայեան, էջ 1176։

[67] Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին հայոց քով, Վենետիկ, 1923, էջ 58։

է տպավորվում, ինչպես կնիքը՝ փափուկ մոմի վրա») խորհուրդ է տալիս մանուկների միտքը սնել «ուսմամբ աստուածային օրինացն»[68]:

Առհասարակ, ինչպես վկայում է ս. Հովհաննես Ոսկեբերանը, հնուց բարեպաշտ սովորություն կար Ս. Գիրքը բացելուց առաջ ձեռքերը լվանալու: Տղամարդիկ բացում էին գլուխները, իսկ կանայք՝ պատկառանքով ծածկում: Այս սովորությունը տարածված է եղել և հայերի մոտ: Այսպես, Ստեփանոս վարդապետ գրիչը 1171թ. Ավետարանում խնդրում է. «Մաքրութեամբ և զգուշութեամբ հպիք յայս Ամենափրկիչ Սուրբ Աւետարանս», այն էլ՝ «ծոմապահութեամբ և խնդրուածովք... վասն բժշկութեան ամենեցուն»:

Այսօր Մ. Մաշտոցի անվան մատենադարանում պահվում են Ս. Գրքի բազմաթիվ ձեռագիր օրինակներ, որոնցից շատերը գրչության, մանրանկարչության և կազմության առումով արվեստի գլուխգործոցներ են: Պահպանված ձեռագրերի թիվը, սակայն, չի արտահայտում Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս երբեմնի գործածված Աստվածաշունչ Գրքերի իրական քանակը: Այս կապակցությամբ Բաբկեն կաթողիկոս Կյուլեսերյանը գրում է. «Եթէ կարելի ըլլար՝ նոյնիսկ մերձաւորապէս հաշուել, թէ քանի օրինակ հայերէն Հին և Նոր Կտակարաններ արտադրած են հայ գրիչները Ս. Գրոց թարգմանութենէն մինչ տպագրութեան գիւտին ընդհանրացումը, ապշեցուցիչ թիւերու առջև պիտի գտնուէինք: Ստեփանոս Օրբելեան միայն Սիւնեաց վիճակին մէջ կհաշուէ 10 000- էն աւելի Ս. Գիրք (անշուշտ, Հին և Նոր Կտակարան)»[69]:

Այս թվերը, ինչ խոսք, հարգանք ու պատկառանք են ներշնչում՝ վկայելով Հայաստանում ընդհանրական և առանձնական աստվածպաշտության մեջ Ս. Գրքի լայն գործածության մասին: Սակայն Սուրբ Գրքի ուսումը, ինչպես առհասարակ հոգևոր կյանքը, ապրել է տեղատվության շրջաններ: Ցավոք միշտ էլ եղել են ժամանակներ՝ կարճ

[68] Նույն տեղում, էջ 62:

[69] «Լոյս» շբթթ., Կ. Պոլիս, 1905, թիւ 16, էջ 395:

թե տևական, երբ հոգևոր զարթոնքին հաջորդել են գաղջության, անբարոյականության, նյութապաշտության, սուտ գիտական գաղափարներով մոլորվելու շրջաններ, որն առաջ է բերել հոգու սով՝ Աստծո խոսքը լսելու սով, և պայմանավորել բովանդակ հասարակական կյանքի ճգնաժամը: Առաքել Դավրիժեցին, նկարագրելով իր ժամանակի հոռի բարքերը, որոնք աղերսներ ունեն ներկայիս հետ, եզրակացնում է. «Եվ սրանց բոլորի պատճառը ոչ այլ ինչ էր, եթե ոչ հեռացումը Աստվածաշնչից և Աստծո երկյուղից. բնավ Գրքեր չէին կարդում, Աստվածային Մատյանները փակվել ու լռել էին, որովհետև խափանվել էր Աստվածաշնչի ընթերցումը, որ արհամարհված էր նրանց աչքում. հողով ու մոխրով պատված՝ ընկած էին որևէ անկյուն, որովհետև ըստ Տիրոջ խոսքի՝ ո՛չ Գիրքն էին ճանաչում, ո՛չ Գրքերի զորությունը» (տե՛ս Մատթ. ԻԲ 29)[70]:

[70] Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1988, էջ 229-230:

ՍԱՂՄՈՍ ՃԺԸ

ԳՈՎՔ ԱՍՏԾՈ ՕՐԷՆՔԻ

Ալեֆ

1 Երանի նրանց, ովքեր անբիծ ուղի են բռնել, եւ ընթանում են Տիրոջ օրէնքով:

2 Երանի նրանց, ովքեր հետեւում են նրա պատուիրաններին, իրենց ամբողջ սրտով փնտռում են նրան:

3 Անօրէնութիւն գործողները չեն, որ պիտի ընթանան նրա ճանապարհներով:

4 Դու հրամայեցիր, որ քո պատուիրանները խստօրէն պահեմ:

5 Իմ ճանապարհները յաջող կլինեն, եթէ քո պատուիրանները պահեմ:

6 Այն ժամանակ ես չէի ամաչում՝ երբ զգոյշ էի քո պատուիրանների հանդէպ:

7 Ես գոհութիւն պիտի մատուցեմ քեզ, Տէ՛ր, ուղիղ սրտով, սովորելով քո արդար դատաստանները:

8 Պահեցի ես քո օրէնքները, իսպառ մի՛ լքիր ինձ:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔԻՆ

Բէթ

9 Երիտասարդն ի՞նչ միջոցով ուղղի ճանապարհն իր, եթէ ոչ քո խօսքերը պահելով:

10 Իմ ամբողջ սրտով քեզ փնտռեցի, մի՛ զրկիր ինձ քո պատուիրաններից:

11 Քո խօսքերը սրտումս թաքցրի, որ չմեղանչեմ քո դէմ:

12 Օրհնեալ ես դու, Տէ՛ր, սովորեցրո՛ւ ինձ քո օրէնքները,

13 որ շրթունքներով իմ պատմեմ բերանիդ բոլոր դատաստանները:

14 Քո պատուիրանների ճանապարհին եմ գտնում ես իմ ուրախութիւնը, աւելի քան ամէն տեսակ հարստութեան մէջ:

15 Քո պատուիրանների մասին խորհեցի, հետեւեցի քո ճանապարհներին:

16 Քո օրէնքները կատարեցի եւ չմոռացայ խօսքերը քո:

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԵՆՔՈՒՄ

Գամել

17 Հատուցի՛ր քո ծառային, որ ապրեմ ու պահեմ խօսքերը քո:

18 Բա՛ց իմ աչքերը, որ տեսնեմ քո օրէնքի հրաշալիքները:

19 Պանդուխտ եմ ես երկրի երեսին, պատուիրաններդ մի՛ թաքցրու ինձնից:

20 Ես փափագեցի ամէն ժամ ցանկանալ քո դատաստանները:

21 Դու սաստեցիր ամբարտաւաններին. անիծեալ են նրանք, ովքեր խոտորուեցին քո պատուիրաններից:

22 Հեռացրո՛ւ ինձնից նախատինքն ու արհամարհանքը, քանզի ես նախանձախնդիր եղայ քո վկայութիւններին:

23 Թէեւ իշխանները նստած չարախօսում էին իմ մասին, բայց քո ծառան խորհում էր քո օրէնքների մասին:

24 Քո վկայութիւններն իմ խօսքերն էին, եւ քո արդարութիւնն՝ իմ խորհուրդը:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Դալէթ

25 Հոգիս մերձեցաւ հողին. Տէ՛ր, ըստ քո խոստման՝ փրկի՛ր ինձ:

26 Իմ ճանապարհների մասին պատմեցի քեզ, ու դու ինձ լսեցիր. դատաստաններդ սովորեցրո՛ւ ինձ:

27 Ինձ ճանաչե՛լ տուր քո արդարութիւնների ճանապարհը, որ խորհեմ քո հրաշագործութիւնների մասին:

28 Հոգիս անքուն մնաց ձանձրոյթից, ըստ քո խոստման՝ ամրապնդի՛ր ինձ:

29 Մեղքի ճանապարհները հեռացրո՛ւ ինձնից, եւ քո օրէնքով ողորմի՛ր ինձ:

30 Քո ճշմարտութեան ճանապարհն ընտրեցի, եւ քո օրէնքնե-
րը ես չմոռացայ:

31 Մերձեցայ քո պատուիրաններին. Տէ՛ր, մի՛ ամաչեցրու ինձ:

32 Քո պատուիրանների ճանապարհով ընթացայ, քանզի ան-
դորրութիւն տուիր իմ սրտին:

ԱՂՕԹՔ՝ ՀԱՍԿԱՆԱԼՈՒ ՏԻՐՈՋ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հէ

33 Տէ՛ր, իրաւունքիդ ճանապարհի օրէնսգէտն ի՛նձ դարձրու, որ
ամէն ժամ հետեւեմ դրան:

34 Իմաստո՛ւն դարձրու ինձ, որ քննեմ քո օրէնքը եւ ամբողջ
սրտովս պահպանեմ այն:

35 Առաջնորդի՛ր ինձ քո պատուիրանների շաւիղներով, քանզի
հաճելի են դրանք ինձ:

36 Սիրտս հակի՛ր դէպի քո պատուիրանները, եւ ոչ թէ դէպի
ագահութիւն:

37 Շրջի՛ր աչքերս, որ ունայնութիւն չտեսնեմ, ինձ պահպանի՛ր
քո ճանապարհին:

38 Քո ծառայի համար հաստատի՛ր քո խօսքը, որ քո երկիւղի
մէջ մնամ:

39 Ազատի՛ր ինձ նախատինքներից, որոնցից կասկածում էի,
քանզի քաղցր են դատաստանները քո:

40 Ահա ցանկացայ քո պատուիրանները, քո արդարութեամբ
պահպանի՛ր ինձ:

ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Վաւ

41 Ողորմութիւնդ ինձ վրայ թող գայ, Տէ՛ր, եւ փրկութիւնդ՝ ըստ
քո խոստման:

42 Ես խօսքով պատասխան կտամ ինձ նախատողներին, քան-
զի յոյսս դրի քո խօսքերի վրայ:

43 Ճշմարտութեան խօսքը բնաւ մի՛ հեռացրու իմ բերանից,
քանզի յոյսս դրի քո դատաստանների վրայ:

44 Քո օրէնքը պահեցի ամէն ժամ, յաւիտեան եւ յաւիտեանս
յաւիտենից:

45 Ես ընթացայ անդորրութեան մէջ, քանզի քո պատուիրաննե-
րը փնտռեցի:

46 Թագաւորների առաջ խօսեցի քո պատուիրանների մասին
ու չամաչեցի:

47 որհեցի քո պատուիրանների մասին, որոնք սիրեցի:

48 Ձեռքս պարզեցի դէպի պատուիրանները քո, որոնք սիրեցի,
եւ խորհեցի քո արդարութեան մասին:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔՈՒՄ

Զէ

49 Յիշի՛ր քո ծառային տրուած խօսքը, որի վրայ էլ դրիր իմ յոյսը:

50 Դա է թշուառութեանս մէջ ինձ մխիթարողը, քանզի քո
խօսքն ինձ պահպանեց:

51 Ամբարտաւանները շատ անիրաւութիւն գործեցին իմ դէմ,
բայց ես քո օրէնքից չխոտորուեցի:

52 Քո յաւերժական օրէնքները յիշեցի, Տէ՛ր, ու մխիթարուեցի:

53 Տրտմութիւն իջաւ ինձ վրայ մեղաւորների ու քո օրէնքը
լքողների երեսից:

54 Պատուիրաններդ գովասանքի արժանի են ինձ համար իմ
պանդխտավայրում:

55 Գիշերն յիշեցի քո անունը, Տէ՛ր, եւ քո օրէնքը պահեցի:

56 Դա՛ եղաւ կեանքիս ուղին, քանզի քո արդարութիւնը փնտռեցի:

ՆՈՒԻՐՈՒՄ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Էթ

57 Բաժինս դո՛ւ ես, Տէ՛ր, ասացի որ օրէնքիդ պիտի հետեւեմ:

58 Ամբողջ սրտովս աղօթեցի քո դիմաց, ողորմի՛ր ինձ ըստ քո

խոստման:

59 Իմ ճանապարհի մասին խորհեցի, եւ քայլերս դէպի քո պատուիրանները շրջեցի:

60 Պատրաստուեցի եւ չվախեցայ պահել քո պատուիրանները:

61 Մեղքի ցանցերը պատեցին ինձ, բայց քո օրէնքը ես չմոռացայ:

62 Կէսգիշերին ելնում էի գոհութիւն մատուցելու քեզ քո արդար դատաստանների համար:

63 Հաղորդակցւում էի քեզնից երկիւղ կրող բոլոր մարդկանց հետ, ովքեր պահում են պատուիրանները քո:

64 Երկիրը լցուել է Տիրոջ ողորմութեամբ, սովորեցրո՛ւ ինձ արդարադատութիւնը քո:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻ ԱՐԺԷՔԸ

Թէթ

65 Քաղցրութեամբ վարուեցիր ծառայիդ հետ, Տէ՛ր, քո խօսքի համաձայն:

66 Քաղցրութիւն, խրատ եւ գիտութիւն սովորեցրո՛ւ ինձ, քանզի հաւատացի քո պատուիրաններին:

67 Քանի դեռ չէի խեղճացել՝ մեղանչում էի, դրա համար խոստօրէն հետեւեցի քո խօսքերին:

68 Քաղցր ես դու, Տէ՛ր, եւ քո քաղցրութեամբ քո արդարադատութիւնը սովորեցրո՛ւ ինձ:

69 Ամբարտաւանների անիրաւութիւններն իմ դէմ շատացան, բայց ես ամբողջ սրտովս քո պատուիրանները քննեցի:

70 Կաթի պէս թանձրացաւ սիրտը նրանց, բայց ես քո օրէնքներով խօսեցի:

71 Լաւ է, որ դու խոնարհ դարձրիր ինձ, որպէսզի քո արդարադատութիւնը սովորեմ:

72 Քո բերանից ելած օրէնքն ինձ համար աւելին է, քան հազարներով արծաթ ու ոսկի:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եօդ

73 Քո ձեռքերն արարեցին ու ստեղծեցին ինձ, ինձ իմաստո՛ւն դարձրու, որ սովորեմ պատուիրանները քո:

74 Քեզնից երկիւղ կրողները պիտի տեսնեն ինձ եւ ուրախանան, քանզի յոյս դրի քո խօսքերի վրայ:

75 Հասկացայ, Տէ՛ր, որ քո դատաստանն արդար է, եւ իրաւացիօրէն խոնարհ դարձրիր ինձ:

76 Ողորմութիւնդ թող ինձ մխիթարութիւն լինի՝ ծառայիդ տրուած խօսքիդ համաձայն:

77 Գթութիւններդ թող ինձ վրայ գան, որպէսզի փրկուեմ, քանզի քո օրէնքներն են իմ խօսքերը:

78 Ամբարտաւանները պիտի ամաչեն, որ իզուր անիրաւութիւն գործեցին իմ դէմ, իսկ ես քո պատուիրանների մասին պիտի խորհեմ:

79 Թող ինձ խրատեն քեզնից երկիւղ կրողները եւ քո վկայութիւնները ճանաչողները:

80 Թող սիրտս անբիծ լինի քո արդարութեան մէջ, որպէսզի չամաչեմ:

ԱՂՕԹՔ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Քափ

81 Հոգիս կարօտեց քո փրկութեանը, քանզի յոյս դրի քո խօսքի վրայ:

82 Աչքերս սպասեցին քո խօսքին, ասացի՝ «Ե՞րբ պիտի մխիթարես ինձ»:

83 Եղայ ես ինչպէս տիկ սառնամանիքում, քանի որ քո արդարադատութիւնը չմոռացայ:

84 Որքա՞ն են քո ծառայի օրերը, ե՞րբ պիտի տեսնես դատաստանն ինձ հալածողների:

85 Անօրէններն ինձ խորհուրդներ տուին, բայց ոչ քո օրէնքի համեմատ:

86 Քո բոլոր պատուիրանները ճշմարիտ են, իզուր ինձ հալածեցին, օգնի՛ր ինձ:

87 Մի փոքր եւս՝ եւ նրանք կորստեան կմատնէին ինձ երկրի երեսին, բայց ես չլքեցի քո պատուիրանները:

88 Քո ողորմութեամբ կեանք տուր ինձ, եւ ես կպահպանեմ քո բերանի վկայութիւնները:

ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Լամէք

89 Քո խօսքը, Տէ՛ր, յաւիտեան երկնքում է:

90 Սերնդից սերունդ մնում է քո ճշմարտութիւնը, դու հաստատեցիր երկիրը, որ կայ:

91 Քո հրամանին է սպասում ցերեկը, քանզի բոլորը քո ծառաներն են:

92 Եթէ քո օրէնքն իմ խօսքը չլինէր, վաղուց ես կործանուած կլինէի իմ թշուառութեան մէջ:

93 Յաւիտեան չպիտի մոռանամ քո արդարութիւնները, քանզի դրանցո՛վ ինձ պահպանեցիր:

94 Քոնն եմ ես՝ փրկի՛ր ինձ, քանզի արդարադատութիւնդ փնտռեցի:

95 Մեղաւորները հետամտեցին, որ կործանեն ինձ, քանզի մտքումս քո վկայութիւնները դրի:

96 Ամէն կատարելութեան վախճանը տեսայ, քո պատուիրանները խիստ ընդարձակ էին ինձ համար:

ՍԷՐ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻ ՀԱՆԴԷՊ

Մէմ

97 Որքա՜ն սիրեցի օրէնքները քո, նրանք գիշերևցերեկ իմ խոհերն էին:

98 Թշնամիներիցս աւելի խելացի դարձրիր ինձ քո պատուիրաններով, քանզի նրանք իմն էին միշտ:

99 Բոլոր ուսուցիչներիցս աւելի իմաստուն եղայ, քանզի քո վկայութիւններն իմ խոհերն էին:

100 Ծերունիներից աւելի իմաստուն դարձայ, քանզի քո պատուիրանները քննեցի:

101 Ոտքերս ետ պահեցի չարիքի բոլոր ճանապարհներից, որպէսզի պահեմ քո խօսքերը:

102 Քո իրաւունքից չխոտորուեցի, քանզի դու ինձ օրէնսգէտ դարձրիր:

103 Որքա՜ն քաղցր են քո խօսքերն իմ քիմքին՝ աւելի քաղցր, քան մեղրն իմ բերանին:

104 Քո պատուիրաններով իմաստնանալով՝ ատեցի չարիքի բոլոր ճանապարհները, քանզի դու ինձ օրէնսգէտ դարձրիր:

ԼՈՅՍ՝ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՑ

Նուն

105 Քո խօսքը ճրագ է իմ ոտքերի համար, եւ լուսաւորում է իմ շաւիղները:

106 Երդուեցի ու որոշեցի, որ պիտի պահեմ քո բոլոր արդար դատաստանները:

107 Սաստիկ թշուառ եղայ. Տէ՛ր, կեա՛նք տուր ինձ ըստ քո խոստման:

108 Բարեհաճի՛ր ընդունել ընծան իմ բերանի, Տէ՛ր, եւ քո իրաւունքն ինձ սովորեցրո՛ւ:

109 Հոգիս ամէն ժամ քո ձեռքում է, եւ ես քո օրէնքը չմոռացայ:

110 Մեղաւորները որոգայթ լարեցին իմ դէմ, ես քո պատուիրաններից չխոտորուեցի:

111 Յաւիտեան ժառանգեցի քո վկայութիւնները, քանզի նրանք իմ սրտի ցնծութիւնն են:

112 Սիրտս առյաւէտ խոնարհեցրի, որ հատուցման համար քո օրէնքները կատարեմ:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔՈՒՄ

Սամքաթ

113 Ատեցի անօրէններին, եւ քո օրէնքը սիրեցի:

114 Օգնականն ու փրկիչն իմ դու ես, եւ ես յոյսս դրի քո խօսքի վրայ:

115 Հեռացէ՛ք ինձնից, չարագործնե՛ր, որ ես իմ Աստծու պատուիրանները քննեմ:

116 Օգնի՛ր ինձ ըստ քո խօսքի ու պահպանի՛ր ինձ, եւ իմ յոյսի մէջ ինձ մի՛ ամաչեցրու:

117 Օգնի՛ր ու փրկի՛ր ինձ, որ շարունակ քո դատաստանի մասին մտածեմ:

118 Անարգեցիր բոլոր նրանց, ովքեր ընդվզեցին քո արդարադատութեան դէմ, քանզի անիրաւ էին նրանց խորհուրդները:

119 Յանցաւոր համարեցի աշխարհի բոլոր մեղսագործներին, դրա համար սիրեցի պատուիրանները քո:

120 Մարմինն իմ գամի՛ր քո երկիւղին, քանզի սաստիկ վախեցայ քո դատաստաններից:

ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Էյ

121 Դատաստան եւ արդարութիւն գործեցի, ինձ մի՛ մատնիր ինձ նեղողների ձեռքը:

122 Ծառայիդ բարութեա՛մբ ընդունիր, որ ամբարտաւանները չչարչարեն ինձ:

123 Աչքերն իմ սպասեցին քո շնորհելիք փրկութեանը, Տէ՛ր, եւ քո արդարութեան խօսքին:

124 Ծառայիդ հետ վարուի՛ր քո ողորմութեան համեմատ, քո արդարադատութիւնն ինձ սովորեցրո՛ւ:

125 Ես քո ծառան եմ, ինձ իմաստո՛ւն դարձրու, որ ճանաչեմ քո վկայութիւնները:

126 Ժամն է, որ Տէրը վեր կենայ, քանզի խափանեցին քո օրէնքը:

127 Յիրաւի, սիրեցի քո պատուիրանները ոսկուց ու տպազիոնից աւելի:

128 Քո բոլոր պատուիրաններն ինձ յաջողութիւն բերին, քանզի ատեցի ճանապարհը չարիքի:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԵԼՈՒ ՁԳՏՈՒՄ

Փէ

129 Սքանչելի են քո վկայութիւնները, դրա համար հոգիս սիրեց դրանք:

130 Քո խօսքերի յայտնութիւնը լուսաւորում եւ իմաստնացնում է պարզամիտներին:

131 Բերանս բացեցի ու շունչ առայ, հոգիս փափագեց պատուիրանները քո:

132 Նայիր ի՛նձ եւ ողորմի՛ր ինձ քո անունը սիրողների իրաւունքի համեմատ:

133 Ճանապարհն իմ ուղղի՛ր քո խօսքի համաձայն, որ զանազան մեղքեր չտիրեն ինձ:

134 Փրկի՛ր ինձ մարդկանց զրպարտութիւնից, եւ ես քո պատուիրանները կպահեմ:

135 Երեսդ ցո՛յց տուր քո ծառային, եւ քո արդարադատութիւնը սովորեցրո՛ւ ինձ:

136 Ջրերի վտակներ իջան իմ աչքերից, քանզի մարդիկ չհետեւեցին քո օրէնքներին:

ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ծադէ

137 Արդար ես դու, Տէ՛ր, եւ շիտակ են քո դատաստանները:

138 Դու պատուիրեցիր քո վկայութիւնները, որոնք արդարեւ շատ ճշմարիտ են:

139 Նախանձախնդրութիւնը քո հանդէպ մաշեց ինձ, քանզի

թշնամիներն իմ մոռացան խօսքերը քո:

140 Իսկ ընտիր են խօսքերը քո, եւ քո ծառան սիրեց դրանք:

141 Մանուկ եմ ես եւ արհամարհուած, բայց քո արդարութիւնը չմոռացայ:

142 Քո արդարութիւնը յաւերժական արդարութիւն է, եւ քո օրէնքը՝ ճշմարիտ:

143 Նեղութիւնն ու վիշտն ինձ պատեցին, բայց քո պատուիրաններն իմ խօսքերն եղան:

144 Քո վկայութիւններն արդար են յաւիտեան, իմաստո՛ւն դարձրու եւ պահպանի՛ր ինձ:

ԱՂՕԹՔ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կոփ

145 Ամբողջ սրտովս քեզ ձայն տուի, լսի՛ր ինձ, Տէ՛ր, քանզի քո արդարութիւնը փնտռեցի:

146 Աղաղակեցի քո առջեւ՝ փրկի՛ր ինձ, եւ ես քո վկայութիւնները կպահեմ:

147 Ես վաղ առաւօտեան արթնացայ ու աղաղակեցի եւ իմ յոյսը դրի քո խօսքերի վրայ:

148 Առաւօտից շուտ բացուեցին աչքերն իմ, որ քո խօսքերն արտասանեմ:

149 Լսի՛ր իմ ձայնը, Տէ՛ր, ըստ քո ողորմութեան. Տէ՛ր, քո դատաստանով փրկի՛ր ինձ:

150 Հալածիչներս անօրէնութիւնը մօտեցրին ինձ, քանզի նրանք հեռու եղան քո օրէնքից:

151 Մօտ ես դու, Տէ՛ր, եւ քո բոլոր պատուիրանները ճշմարիտ են:

152 Սկզբից եւեթ ճանաչեցի քո վկայութիւնները, որոնք դու յաւիտեա՛ն հաստատեցիր:

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Րէշ

153 Տե՛ս իմ թշուառութիւնը եւ փրկի՛ր ինձ, քանզի քո օրէնքը ես չմոռացայ:

154 Տե՛ս իմ դատաստանը եւ ազատի՛ր ինձ, ու քո խօսքի համաձայն պահպանի՛ր ինձ:

155 Փրկութիւնը հեռու է մեղաւորներից, քանզի նրանք քո օրէնքները չպահեցին:

156 Քո գթութիւնները շատ են, Տէ՛ր, եւ քո դատաստանի համաձայն պահպանի՛ր ինձ:

157 Բազմաթիւ եղան իմ հալածիչներն ու ինձ նեղողները, բայց քո վկայութիւններից ես չխոտորուեցի:

158 Մաշւում էի նայելով անողորմներին, քանզի քո պատուիրանները չպահեցին նրանք:

159 Տե՛ս, թէ որքա՜ն սիրեցի քո պատուիրանները. Տէ՛ր, քո ողորմութեամբ կեա՛նք տուր ինձ:

160 Քո խօսքի սկիզբը ճշմարտութիւնն է, յաւերժ են քո բոլոր արդար դատաստանները:

ԸՆԾԱՅՈՒՄ ՏԻՐՈՋ ՕՐԷՆՔԻՆ

Շին

161 Իշխաններն իզուր հալածեցին ինձ. սիրտս միայն քո խօսքերից սարսափեց:

162 Ես ցնծացի քո խօսքերով ինչպէս մէկը, որ մեծ աւար է գտնում:

163 Ատեցի ու արհամարհեցի մեղքը, եւ քո օրէնքը սիրեցի:

164 Օրուայ մէջ եօթն անգամ քեզ պիտի օրհնեմ քո արդար դատաստանի համար:

165 Քո օրէնքը սիրողները մեծ խաղաղութեան մէջ են, եւ նրանց համար չկայ գայթակղութիւն:

166 Սպասեցի քո փրկութեանը, Տէ՛ր, եւ քո պատուիրանները սիրեցի:

167 Հոգիս պահեց քո վկայութիւնները, եւ ես շատ սիրեցի դրանք:

168 Հետեւեցի քո պատուիրաններին եւ վկայութիւններին, քանզի իմ բոլոր ուղիներն առջեւդ են:

ԱՂՕԹՔ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Թաւ

169 Իմ խնդրանքները թող մօտենան քեզ, Տէ՛ր, քո խօսքի համաձայն իմաստո՛ւն դարձրու ինձ:

170 Իմ աղօթքը թող հասնի քեզ, Տէ՛ր, եւ քո խօսքով փրկի՛ր ինձ:

171 Իմ շրթունքները քեզ օրհնութիւն կբխեցնեն, երբ ինձ սովորեցնես քո արդարադատութիւնը:

172 Իմ լեզուն քո խօսքերը կարտասանի, քանզի քո բոլոր պատուիրաններն արդար են:

173 Քո ձեռքն իմ պահապանը թող լինի, քանզի քո պատուիրաններն ընտրեցի:

174 Քո շնորհելիք փրկութիւնը ցանկացայ, Տէ՛ր, եւ քո օրէնքներն իմ խօսքերն եղան:

175 Թող ես ապրեմ,որ օրհնեմ քեզ, եւ քո արդարադատութիւնն ինձ թող օգնի:

176 Մոլորուեցի կորուսեալ ոչխարի պէս, փնտռի՛ր ծառայիդ, քանզի պատուիրաններդ չեմ մոռացել:

Օգտագործված գրականություն

1. Աստուածաշունչ, արևելահայերէն նոր թարգմանութիւն, Ս. Էջմիածին, 1994:

2. Բիւզանդ Եղիայեան, Քննական պատմութիւն սուրբգրական ժամանակներու, Ե գիրք, Անթիլիաս, 1976:

3. «Գանձասար» հանդես, Ա, 1992, Տիգրան աչատրյան, Եկեղեցու հայրերի ուսմունքը հոգևոր ընթերցանութեան և հաւատքի դաւանութեան մասին:

4. Յուշարձան Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500 ամեակի, Երուսաղէմ, 1938:

5. Հոգևոր կեանքի մասին, «Գանձասար», 1997թ.:

6. Գր. ավագ քահանա Հայրապետյան, Եղիա քահանա Հայրապետյան, Աստվածաշունչը, Գ տպագրություն, Երևան, 1995:

7. Աստուածաշնչի սերտողութիւն, Ս. Ներսէս ճեմարան, Նիւ Եորք, 1992,

8. Տ. Սահակ քհնյ Սարգսեան, Քննական կրօնագիտութիւն, Կոստանդնուպոլիս, 1874:

9. Գր. Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, Երուսաղէմ, 1993:

10. Գր. Տաթևացի, Ձմերան հատ. «Գրոց առաւել քննութիւն պարտի»:

11. Գր. Տաթևացի, Սողոմոնի առակների մեկնութիւնը, Երևան, 2000:

12. Ս. Ներսէս Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, «Գանձասար», 1991:

13. Ս. Շնորհալի, Յորդորակներ, Անթիլիաս, 1978:

14. Գր. Նարեկացի, Մատյան ողբերգության, Երևան, 1979:

15. Կիւրեղ Երուսաղեմացի, Կոչումն ընծայութեան:

16. Կանոնագիրք Հայոց, Բ, աշխատ. Վ Հակոբյանի, Եր. 1971:

17. Գիրք մեծ Մաշտոց կոչեցեալ, Պոլիս, 1807:

18. Տ. Մեսրոպ քհնյ Արամեան, Երգ երգոց հանդերձ մեկնութեամբ նախնեաց, «Գանձասար», 1993:

19. Արշակ Տէր Միքէլեան, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու

քրիստոնէականը, Տփղիս, 1900:

20. Արշակ Տէր Միքէլեան, Ուսումն Ս. Գրոց, Թիֆլիզ, 1900:

21. Ս. Շնորհալի, Մեկնութիւն Եօթնից Թղթոց կաթուղիկեաց, Երուսաղէմ, 1998:

22. Հ. Ք. Ջրաքեան, Սուրբ Գրոց ուսումն ի Հայս, «Բազմավէպ», 1901:

23. Հ. Միքայել վրդ. Ջամչեանց, Մեկնութիւն Սաղմոսաց, Վենետիկ, 1815:

24. Մ.Մ. Ձեռ. 5324, ըստ ժամակարգութեանց Աղօթից և ծնրադրութեանց, հասարակաց և առանձնութեան, ի սուրբ Գրիգոր Վարդապետէ, 1627:

25. Յովհ. Երզնկացի, ըստ բոլոր քրիստոնեաներին, Անթիլիաս, 1984:

26. Հայելի վարուց, Երևան, 1994:

27. Գրիգոր Սարաֆեան, Ներածութիւն Նոր Կտակարանի, Անթիլիաս, 1950:

28. Հ. Վ. Հացունի, Դաստիարակութիւնը հին հայոց քով, Վենետիկ, 1923:

29. Գարեգին Ա, Համառօտ ձեռնարկ հովուական աստուածաբանութեան, Մ. Աթոռ, 1995:

30. Կիւլեսերեան Բաբգէն, Սուրբ Գրոց ընթերցուածները Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, «Լոյս» շբթթ, Կ.Պոլիս, 1905, թիւ 16:

31. «Լոյս» շբթթ, Կ.Պոլիս, 1906, թիւ 46:

32 Հովհ. Արճիշեցի, Պատարագի մեկնություն, Էջմիածին, 1999:

33. Սրբոյ հօրն Եւագրի Պոնտացւոյ վարք եւ մատենագրութիւնք, Վենետիկ, 1907:

34. Մամբրէ Վերծանող, Մատենագրութիւնք նախնեաց, Վենետիկ, 1894:

35. Ս. Մայիլյան, Ժամանակակից աղանդները Հայաստանում, Ս. Էջմիածին, 2000:

36. Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983:

37. Փ. Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982:

38. Ղ. Փարպեցի, Հայոց պատմություն, Թուղթ Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1982:

39. Ասողիկ (Ստեփանոս վրդ. Տարոնացի), Տիեզերական պատմութիւն, Փարիզ, 1859:

40. Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1994:

41. Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989:

42. Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրութուն, Երևան, 1973:

43. Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982:

44. Թովմա Արծրունի, Պատմություն Արծրունյաց տան, Երևան, 1978:

45. Առաքել Դավրիժեցի, Պատմություն, Երևան, 1988:

46. Հայապատում, Վենետիկ, 1901:

47. Սիսուան, Վենետիկ, 1885:

48. Как читать Библию?. Москва, 1996.

49. Какую духовную литературу читать, Москва, 1998

50. Иоанн Кронштадтский, Моя жизнь во Христе, Ницца, 1928

51. Епископ Феофан, Что есть духовная жизнь и как на нее настроится, Ленинград, 1991.

52. Епислоп Каллист Диоклисийский, Как читать Библию, 1989.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Մուտք 6

ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. Սուրբ Գրքի շնորհման նպատակը 10

Բ. Աստծու խոսքի վկայությունն իր իսկ մասին 16

Սերմ 18

Կերակուր 19

Գ. Աստվածաշնչի բարերար ազդեցությունը 24

Մխիթարություն 26

Խաղաղություն 27

Տիրոջ խոսքը մաքրագործում, իմաստացնում
և լուսավորում է հոգիները 28

Դ. Աստվածաշնչի ընթերցանությունը
առանձնական աստվածապաշտության մեջ 31

ՄԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա. Հավատքով կարդալու մասին 33

Բ. Հասկանալով կարդալու մասին 35

Աստվածաշունչը վերընթերցանության գիրք է 36

Գ. Խոկում և խորհրդածություն կարդացածի շուրջ 37

Դ. Սուրբ Գիրքը հարատև ընթերցանությամբ սերտելու մասին 42

Ե. Մինչև երբ քրիստոնյան պետք է ընթերցի Ս. Գիրքը 45

Զ. Աստծո խոսքը պահելու մասին 45

Է. Աղոթքով կարդալու մասին 48

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ա. Վերաբերմունքը Ս. Գրքի նկատմամբ 52

Բ. Սերը Ս. Գրքի նկատմամբ 54

Գ. Սրտի մաքրությունը 56

Դ. Խոնարհությունը 58

Ե. Զգուշությունը 58

Զ. Երկյուղածությունը 60

Է. Հնազանդություն 61

Ը. Ընթերցանության անձնական բնույթը 62

ՄԱՍ ՉՈՐՐՈՐԴ

Ա. Սուրբ Գրքի մեկնությունը 65

Բ. Ս. Գրքի Մատչելիության և շերտերի մասին 67

Գ. Ս. Գրքի անսպառ հարստությունը 72

ՄԱՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ա. Աստծու խոսքի՝ մեզ վրա թույլ ներգործելու
պատճառների մասին 75

Բ. Ս. Գիրքը չընթերցողների մասին 77

Գ. Աստվածաշունչը և մյուս գրքերը 83

Դ. Աստվածաշունչը և աղանդները 86

Ե. Աստվածաշնչի նշանակությունն
ի պետս երեխաների դաստիարակության 88

ՄԱՍ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ա. Աստվածաշունչը Հիսուսի մասին է 93

Բ. Ս. Գիրքն ընդհանուր քրիստոնեական
աշխարհայացքի լույսի ներքո ընթերցելու մասին 95

Գ. Պատմական մանրամասնությունները 97

Դ. Աստվածաշնչի ընթերցանության հերթականությունն
ըստ Գրքերի կարևորության և մատչելիության 98

Ե. Աստվածաշնչի ընթերցանությունն ըստ
ծաշոց գրքի սկզբունքների 102

Զ. Եզրակացություններ 105

Հավելված Աստվածաշունչը և հայերը (համառոտ ակնարկ) 108

Սաղմոս ծԺԸ 123

Սիրելի ընթերցող, քո սուրբ աղոթքներում
հիշի՛ր այս գրքույկը կազմողներին և
նրանց ննջեցյալների հոգիները:

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՐԴԱԼ ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ

Աշխատասիրությամբ Գրիգոր Դարբինյանի

Ընդհանուր տեսչությամբ և խմբագրությամբ՝
Արագածոտնի թեմի առաջնորդական տեղապահ
Տ. Վազգեն վարդապետ Միրզախանյանի

Խմբագիրներ՝ Մարթա Արաբյան
Ավետ Ավետիսյան
Տեխնիկական խմբագիրներ՝ Տիգրան Ապիկյան
Վերստուգիչ-սրբագրիչ՝ Շուշան Վարդանյան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏՊԱՐԱՆ